

**TÜRKİYE'DE UYGULANAN
VERGİLENDİRME POLİTİKALARININ
GELİR DAĞILIMI ÜZERİNDEKİ
ETKİLERİ: 1990-2013 DÖNEMİ**
Ayşegül BİLGİÇ
(Yüksek Lisans Tezi)
Eskişehir, 2015

**TÜRKİYE’DE UYGULANAN VERGİLENDİRME
POLİTİKALARININ GELİR DAĞILIMI ÜZERİNDEKİ
ETKİLERİ: 1990-2013 DÖNEMİ**

Ayşegül BİLGİÇ

**T.C.
Eskişehir Osmangazi Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü**

**İktisat Anabilim Dalı
YÜKSEK LİSANS TEZİ**

**Eskişehir
2015**

T.C.
ESKİŞEHİR OSMANGAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Ayşegül Bilgiç tarafından hazırlanan Türkiye’de Uygulanan Vergilendirme Politikalarının Gelir Dağılımı Üzerindeki Etkileri: 1990-2013 Dönemi başlıklı bu çalışma (01./06/2015) tarihinde Eskişehir Osmangazi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliğinin ilgili maddesi uyarınca yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak, Jürimiz tarafından İktisat Anabilim Dalında Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan Prof. Dr. Sami Taban

Üye Doç. Dr. Erhan Gümüş

Üye Yrd. Doç. Dr. Ethem ŞEN

ONAY
.../ .../ 2015

Enstitü Müdürü

17.06/2015

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ

Bu tezin Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi hükümlerine göre hazırlandığını; bana ait, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmanın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu aşamalarında bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi; bu çalışmanın Eskişehir Osmangazi Üniversitesi tarafından kullanılan bilimsel intihal tespit programıyla taranmasını kabul ettiğimi ve hiçbir şekilde intihal içermediğini beyan ederim. Yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması halinde ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçlara razı olduğumu bildiririm.

Ayşegül BİLGİÇ

ÖZET

TÜRKİYE'DE UYGULANAN VERGİLENDİRME POLİTİKALARININ GELİR DAĞILIMI ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ: 1990-2013 DÖNEMİ

BİLGİÇ, Ayşegül

Yüksek Lisans - 2015

İktisat Anabilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. Sami Taban

Gelir dağılımı konusu ülkelerin en büyük problemlerinin başında gelmektedir. Bütün ülkeler ekonomik açıdan büyümeyi sağlarken aynı zamanda toplumsal refahı da göz önünde bulundurmaktadır. Bu çerçevede en önemli unsur gelir adaletsizliğini ortadan kaldırmaya yönelik politikalar gerçekleştirmektir.

Bu çalışmada gelir dağılımı sorunu ve vergi politikalarıyla olan ilişkisi açıklanmaya çalışılmıştır. Öncelikle, gelir dağılımı kavramı irdelenmiş, vergi politikaları, vergi türleri tartışılmış, sonrasında vergi türleri ile gelir dağılımı arasındaki ilişki belirlenmiştir. Bu amaçla Gini modeli adı verilen model oluşturularak dolaysız vergilerin ve dolaylı vergilerin gelir dağılımı üzerindeki etkileri ekonometrik analizle tespit edilmiştir. Ekonometrik analiz neticesinde 1990-2013 döneminde dolaysız vergilerin gelir dağılımını düzeltici etkisi teoriyi de destekler nitelikte çıkmıştır.

Türkiye'de gelir dağılımını düzeltmek için devletin maliye politikası aracı olarak dolaysız vergileri kullanması önerilmiştir. Son yıllarda etkinliği artan dolaylı vergilerin ise gelir dağılımını daha çok bozduğu için dolaysız vergilerin dolaylı vergiler yerine ikame edilmesi gerektiği anlaşılmıştır.

ABSTRACT

THE EFFECTS OF THE APPLIED TAXATION POLICIES ON INCOME DISTRIBUTION IN TURKEY: 1990-2013 PERIOD

BİLGİÇ, Ayşegül

Master Degree – 2015

Department of Economics

Adviser: Prof. Dr. Sami Taban

The issue of income distribution is one of the biggest problems of the countries. All countries aim both economic growth economically and social welfare and the same time keep in mind the social welfare while growing economically. The most important thing, in this context, is to realize policies to eliminate income inequality.

This study attempts to explain the relationship with the problems of income distribution and tax policy. First, the concept of income distribution, tax policy and tax types were discussed, and then, the relationship between income distribution and tax types were determined. For this purpose, the Gini model was established and the impacts of direct and indirect taxes on income distribution have been found by econometric analysis. As a result of the econometric analysis, during the 1990-2013, direct taxes have been also corrective effect on the income distribuiton which support the theory.

Direct taxes are proposed for correcting the income distribution in Turkey as a state's policy tool. Because of the fact that the growing influence of indirect taxes has corrupted income distribution more in recent years, it is suggested that direct taxes should be implied instead of indirect taxes.

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	v
ABSTRACT.....	vi
TABLolar LİSTESİ.....	xi
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xii
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xiii
ÖNSÖZ.....	xiv
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

GELİR DAĞILIMI KAVRAMI, GELİR DAĞILIMI TEORİLERİ VE GELİR DAĞILIMI ÖLÇÜM YÖNTEMLERİ

1.1. GELİR DAĞILIMI KAVRAMI.....	3
1.2. GELİR DAĞILIMI TÜRLERİ.....	6
1.2.1. Fonksiyonel Gelir Dağılımı.....	7
1.2.2. Kişisel Gelir Dağılımı.....	7
1.2.3. Sektörel Gelir Dağılımı.....	8
1.2.4. Bölgesel Gelir Dağılımı.....	8
1.3. GELİR DAĞILIMI TEORİLERİ.....	9
1.3.1. Klasik Gelir Dağılımı Teorileri.....	9
1.3.1.1. Adam Smith Gelir Dağılımı Teorisi.....	10
1.3.1.2. David Ricardo Gelir Dağılımı Teorisi.....	10
1.3.1.3. Karl Marx Gelir Dağılımı Teorisi.....	14
1.3.1.4. John S. Mill Gelir Dağılımı Teorisi.....	16
1.3.2. Neo-Klasik Gelir Dağılımı Teorisi.....	17
1.3.3. Keynesyen Gelir Dağılımı Teorileri.....	21
1.3.3.1. Allan Cartter Gelir Dağılımı Teorisi.....	22
1.3.3.2. Nicolas Kaldor Gelir Dağılımı Teorisi.....	24
1.3.3.3. Pasinetti Gelir Dağılımı Teorisi.....	25

1.3.3.4. Kalecki Gelir Dağılımı Teorisi.....	26
1.3.4. Monetarist Gelir Dağılımı Teorileri.....	28
1.4. GELİR DAĞILIMI ÖLÇÜM YÖNTEMLERİ.....	30
1.4.1. Lorenz Eğrileri.....	30
1.4.2. Gini Katsayısı.....	33
1.4.3. Theil İndeksi.....	33
1.4.4. Dalton-Atkinson İndeksi.....	35

İKİNCİ BÖLÜM

VERGİ KAVRAMI VE GELİR DAĞILIMI İLİŞKİSİ

2.1. VERGİ KAVRAMI VE ÖNEMİ.....	38
2.1.1. Dolaylı ve Dolaysız Vergiler Ayrımı.....	40
2.1.1.1. İdari Ölçü.....	40
2.1.1.2. İktisadi Ölçü.....	41
2.2. VERGİNİN FONKSİYONLARI.....	42
2.2.1. Mali Fonksiyon.....	42
2.2.2. Mali Olmayan Fonksiyon.....	43
2.3. VERGİLENDİRME İLKELERİ.....	45
2.3.1. Adam Smith'in Vergilendirme İlkeleri.....	46
2.3.1.1. Belirlilik İlkesi.....	46
2.3.1.2. Uygunluk İlkesi.....	47
2.3.1.3. İktisadilik İlkesi.....	47
2.3.1.4. Adalet İlkesi.....	47
2.3.2. Vergilemede Fayda ve Ödeme Gücü İlkeleri.....	48
2.3.2.1. Fayda İlkesine Göre Vergilendirme.....	49
2.3.2.2. Ödeme Gücü İlkesine Göre Vergilendirme.....	49
2.3.3. Ayırma İlkesi.....	52
2.3.4. Genellik İlkesi.....	53
2.3.5. Eşitlik İlkesi.....	53
2.3.6. Kanunilik İlkesi.....	54
2.3.7. Verimlilik İlkesi.....	55

2.4. VERGİLERİN YANSIMASI.....	55
2.4.1. Piyasa Çeşitlerine Göre Yansımaya.....	55
2.4.1.1. Tam Rekabet Piyasasına Göre Yansımaya.....	56
2.4.1.2. Monopol Piyasasına Göre Yansımaya.....	58
2.4.1.3. Oligopol Piyasasına Göre Yansımaya.....	59
2.4.2. Vergi Çeşitlerine Göre Yansımaya.....	60
2.4.2.1. Doğrudan Vergi Türlerine Göre Yansımaya.....	60
2.4.2.2. Dolaylı Vergi Türlerine Göre Yansımaya.....	61
2.5. VERGİ - KAYIT DIŞI EKONOMİ - GELİR DAĞILIMI İLİŞKİSİ.....	62
2.6. VERGİLERİN GELİR DAĞILIMI ÜZERİNE ETKİLERİ.....	64
2.6.1. Gelir Üzerinden Alınan Vergilerin Gelir Dağılımına Etkileri.....	65
2.6.1.1. Gelir Vergisinin Gelir Dağılımına Etkileri.....	66
2.6.1.1.1. Gelir Vergisinin Yansıtılması Teorisi.....	67
2.6.1.1.2. Tam Rekabet Koşullarında Gelir Vergisinin Yansıtılması.....	67
2.6.1.1.3. İşgücü Bazında Yansımaya.....	69
2.6.1.2. Kurumlar Vergisinin Gelir Dağılımına Etkileri.....	72
2.6.2. Harcama Üzerinden Alınan Vergilerin Gelir Dağılımına Etkileri.....	76
2.6.2.1. Katma Değer Vergisinin Gelir Dağılımına Etkileri.....	76
2.6.2.2. Özel Tüketim Vergisinin Gelir Dağılımına Etkileri.....	78
2.6.3. Servet Üzerinden Alınan Vergilerin Gelir Dağılımına Etkileri.....	82
2.6.3.1. Veraset ve İntikal Vergisinin Gelir Dağılımına Etkileri.....	82
2.6.3.2. Emlak Vergisinin Gelir Dağılımına Etkileri.....	83
2.6.3.3. Motorlu Taşıtlar Vergisinin Gelir Dağılımına Etkileri.....	83

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

1990 – 2013 DÖNEMİNDE TÜRKİYE’DE UYGULANAN VERGİLENDİRME POLİTİKALARININ GELİR DAĞILIMI ÜZERİNE ETKİLERİ: BİR EKONOMETRİK ANALİZ

3.1. TÜRKİYE’DE UYGULANAN VERGİLENDİRME POLİTİKALARININ GELİR DAĞILIMI ÜZERİNE ETKİLERİ: 1990-2013 DÖNEMİ	85
--	----

3.1.1. Dolaysız Vergi Politikalarının Gelir Dağılımı Üzerine Etkileri.....	85
3.1.2. Dolaylı Vergi Politikalarının Gelir Dağılımı Üzerine Etkileri.....	91
3.2. EKONOMETRİK YÖNTEM.....	97
3.2.1. Literatür İncelemesi.....	97
3.2.2. Model.....	99
3.2.3. Açıklayıcı Değişkenlerin Beklenen Katsayı İşaretleri.....	99
3.2.4. Veri Seti.....	101
3.2.5. Birim Kök Testi.....	102
3.2.6. Modelin EKK Yöntemiyle Test Edilmesi ve Tahmin Sonuçları.....	104
SONUÇ.....	107
KAYNAKÇA.....	110

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1: Lorenz Eğrisi İçin Sembolik Bir Gelir Dağılımı.....	31
Tablo 2: Vergi Gelirleri, Gelir Vergisi ve Gelir Vergisinin Vergi Gelirleri İçindeki Payı.....	86
Tablo 3: Dolaysız Vergilerin Vergi Gelirleri İçindeki Payı.....	88
Tablo 4: Dolaysız Vergilerin GSYH İçindeki Payı.....	90
Tablo 5: KDV'nin Vergi Gelirleri İçindeki Payı.....	93
Tablo 6: KDV'nin GSYH İçindeki Payı.....	95
Tablo 7: Açıklayıcı Değişkenler ve Beklenen Katsayı İşaretleri.....	100
Tablo 8: Genişletilmiş Dickey Fuller(ADF) Test Sonuçları.....	104
Tablo 9: Gini Modelinin Tahmini.....	105

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Ricardo'nun Gelir Dağılımı Teorisi.....	13
Şekil 2: Gelirin Emek ve Kapital Arasında Bölüşümü-Marjinal Verim Teorisi.....	18
Şekil 3: Yatırım, Tasarruf ve Nispi Gelir payları.....	24
Şekil 4: Negatif Gelir Vergisi.....	29
Şekil 5: Lorenz Eğrisi.....	32
Şekil 6: Dalton-Atkinson Eşitsizlik Ölçütü.....	35
Şekil 7: Tam Rekabet Piyasasında Sabit Maliyet Koşulları Altında Yansıma.....	56
Şekil 8: Tam Rekabet Piyasasında Artan Maliyet Koşulları Altında Yansıma.....	57
Şekil 9: Tam Rekabet Piyasasında Azalan Maliyet Koşulları Altında Yansıma.....	58
Şekil 10: Monopol Piyasasına Göre Yansıma.....	59
Şekil 11: Tam Rekabette Firma Bazında Gelir Vergisinin Yansıması – I.....	68
Şekil 12: Tam Rekabette Firma Bazında Gelir Vergisinin Yansıması – II.....	68
Şekil 13: İşgücü Arz Eğrisinin Esnek Olmaması Durumu.....	69
Şekil 14: İşgücü Arz Eğrisinin Esnek Olması Durumu.....	70
Şekil 15: Kurumlar Vergisinin Aksak Rekabet Koşullarında Yansıması.....	72
Şekil 16: Uzun Dönemde Kurumlar Vergisinin Yansıtılması.....	74
Şekil 17: Tam Rekabette Spesifik Özel Tüketim Vergisinin Yansıması.....	79
Şekil 18: Monopol Piyasasında Spesifik Özel Tüketim Vergisinin Yansıması.....	81
Şekil 19: Gelir Vergisinin Vergi Gelirleri İçindeki Payı.....	87
Şekil 20: Dolaysız Vergilerin Vergi Gelirleri İçindeki Payı.....	89
Şekil 21: Dolaysız Vergilerin GSYH içindeki Payı.....	91
Şekil 22: KDV'nin ve Gelir Vergisinin Vergi Gelirleri İçindeki Payı.....	94
Şekil 23: KDV ve Gelir Vergisinin GSYH İçindeki Payı.....	96

KISALTMALAR LİSTESİ

GSYH	:Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
GİNİ	:Gelir Dağılımı Ölçüm Yöntemi Katsayıları
KDV	:Katma Değer Vergisi
ÖTV	:Özel Tüketim Vergisi
MTV	:Motorlu Taşıtlar Vergisi
TÜİK	:Türkiye İstatistik Kurumu
GİB	:Gelir İdaresi Başkanlığı
DPT	:Devlet Planlama Teşkilatı

ÖNSÖZ

Gelir dağılımı kavramı ülkelerin önem verdikleri iktisadi kavramlardan biridir. Gelir dağılımında adaletin nasıl sağlanacağı konusunda teoride birçok düşünce olmasıyla birlikte devlet müdahalesine yakın olan iktisatçıların öngördükleri maliye politikası araçlarından vergiler, gelir adaleti sağlamak konusunda etkin bir düzenleyicidir.

Bu çalışma vergi politika etkinliğinin tartışıldığı günümüzde vergi türlerinden hangisinin gelir dağılımını düzenlemede daha etkindir sorusuna yanıt aramaktadır. Bu amaçla vergi türlerinden gelir vergisi ve kurumlar vergisi oranları alınarak çalışmada dolaysız vergiler grubunu temsil etmiş ve dolaylı vergiler grubundan KDV ile karşılaştırılmıştır. Gini katsayıları temel alınarak oluşturulan modelin tahmini neticesinde dolaysız vergilerin gelir dağılımını düzeltici etkisi ispatlanmıştır.

Bu çalışma sırasında, çalışmanın her aşamasında büyük bir sabır ve itinayla çalışmayı okuyan, tartışan yeni düşüncelerle ufkumu aydınlatan, engin bilgi birikiminden yararlanmamı sağlayan değerli hocam tez danışmanım sayın Prof. Dr. Sami TABAN'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Yüksek lisans eğitimim boyunca maddi ve manevi olarak desteklerini esirgemeyen aileme, Arş. Gör. Cihan ULUN'a ve çalışma esnasında yardım aldığım arkadaşlarıma teşekkürü bir borç bilirim.

Eskişehir, 2015

Ayşegül BİLGİÇ

GİRİŞ

Gelir dağılımı kavramı iktisat biliminin cevap aradığı en temel sorulardan biridir. Gelirin kişiler, gruplar ve üretim faktörleri arasında adil bir dağılım sağlaması için hükümetler çeşitli politikalar uygulamakta iktisatçılar ise bu politikaların uygulanması konusunda teoriler geliştirmektedirler. Gelir dağılımının adil olması, yoksulluğun azaltılması gibi temel soruların cevabı maliye politikaları, makro politikalarla çözüme kavuşturulmaya çalışılmaktadır. Tüm bu politika arayışlarının bir sonucu olarak bu çalışmanın amacı, gelir dağılımını iyileştirmede vergilendirme politikalarının etkinliğini belirlemektir.

Bu çalışmada, gelir dağılımı probleminde vergi politikalarının düzenleyici etkisi belirlenmeye çalışılmaktadır. Çalışmanın problemi ise “Vergilendirme politikalarının gelir dağılımı üzerinde nasıl bir etkisi vardır? Vergi çeşitlerinden dolaysız vergiler mi yoksa dolaylı vergiler mi gelir dağılımını düzeltmede etkindir?” şeklinde oluşturulmuştur. Bu sorular ekonometrik olarak uygun verilerle cevaplanmaya çalışılmıştır.

Bu amaçla çalışmanın birinci bölümünde gelir dağılımı kavramı irdelenmiş, gelir dağılımı çeşitleri, gelir dağılımı teorileri ve gelir dağılımı ölçüm yöntemleri açıklanmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümünde ise vergi kavramı ve gelir dağılımı ile ilişkisi tartışılmıştır. İlk olarak vergi kavramı ve önemi anlatılarak verginin fonksiyonları açıklanmıştır. Sonrasında vergilendirme ilkelerinden fayda ve ödeme gücü ilkesi açıklanmış takip eden başlıklarda ise vergilendirmenin diğer ilkeleri anlatılmıştır. Bölüm içinde verginin piyasa çeşitlerine ve vergi türlerine göre yansımaya yer verilmiştir. Vergi, kayıt dışı ekonomi ve gelir dağılımı ilişkisi açıklanmıştır. Bölümde son olarak gelir, harcama ve servet vergilerinin gelir dağılımına olan etkileri tek tek açıklanmıştır.

Çalışmanın son bölümü olan üçüncü bölümde ise ilk olarak sayısal olarak dolaysız vergi oranlarının ve KDV'nin vergi gelirleri ve Nominal GSYH içindeki oranları belirlenerek karşılaştırmalar yapılmıştır. Görsel olarak vergi türlerinden hangisinin daha etkin olduğu belirlenmeye çalışılmıştır. Daha sonra Türkiye’de

1990-2013 yılları arasında vergi politikalarının etkinliğini değerlendirebilmek amacıyla Gini modeli oluşturulmuştur. Söz konusu model, ekonometrik yöntemle tahmin edilmeye çalışılarak, dolaysız vergilerin mi yoksa dolaylı vergi içerisinde değerlendirilen KDV'nin mi gelir dağılımını iyileştirici etkilere sahip olduğu belirlenmeye çalışılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

GELİR DAĞILIMI KAVRAMI, GELİR DAĞILIMI TEORİLERİ VE GELİR DAĞILIMI ÖLÇÜM YÖNTEMLERİ

1.1. GELİR DAĞILIMI KAVRAMI

İktisat biliminin bilim olarak temellenmeye başladığı 1776 tarihinden bu yana, bu bilimin cevaplandırmaya çalıştığı temel problemlerin başında bölüşüm problemi gelmektedir. Bölüşüm probleminin cevaplandırmaya çalıştığı soru ise, üretilen kaynakların iktisadi ajanlar arasındaki dağılımı nasıl olmalıdır şeklinde oluşturulmuştur. Ancak bu kadar basitçe ifade edilen sorunun arka planı oldukça karmaşık bir düzeni ifade etmektedir. Kıt kaynakların sonsuz ihtiyaçları karşılaması üzerine kurgulanan yaşam dengesi, iktisadın tanımı olarak lanse edilmiş ancak aslında bölüşümün nasıl yapılacağı konusundaki sorunu dile getirmiştir. Bu sorunsu bizi ihtiyaçları karşılamak üzere elde edilen gelir kavramına ulaştırmıştır.

Gelir dağılımı her zaman için fazlasıyla ilgi çeken ve iktisadi düşüncede büyük ayrılıklara yol açan bir konu olagelmıştır. Bireyler arasındaki muazzam ekonomik eşitsizlikler daha eşitlikçi görüşlere sahip olanlar tarafından eleştirilirken, bunun ekonomik büyüme için gerekli bir önkoşul olduğunu düşünenlerce iyi bir gelişme olarak karşılanmıştır (Filiztekin ve Çelik, 2010: 116).

Gerçekte, bir ülkedeki gelir dağılımı, ekonomik ve ekonomi dışı faktörlerin etkilediği karmaşık bir konudur. Gelişmiş ve gelişmekte olan ekonomileri birbirlerinden ayıran; faktör donatımı, teknoloji, piyasa yapısı, tüketici tercihleri gibi unsurlar, gelir dağılımını etkileyen ekonomik faktörlerken; politik sistem, hükümet politikaları, mülkiyet yapısı, sosyal ve tarihi koşullar ile hukuki sistem ise gelir dağılımını etkileyen ekonomi dışı kurumsal faktörler arasında yer alır. Ekonomik ve kurumsal yapıları büyük ölçüde farklı olan gelişmiş ve gelişmekte olan ekonomilerde ticaretin serbestleştirilmesinin aynı çerçevede (vasıflı ve vasıfsız işgücü ücretlerinin büyük ölçüde farklılaşması ile işsizlik) etkilerinin ortaya çıkması incelemeye değerdir (Gökalp, Baldemir ve Akgün, 2011: 88).

Gelir kavramı; bir ülkenin sınırları içinde belirli bir yılda üretilen tüm nihai mal ve hizmetlerin piyasa fiyatları üzerinden değeri olarak ifade edilir. Aslında bu

tanım bizi gayri safi yurtiçi hâsıla tanımına götürmektedir (Ünsal, 2011: 11). GSYH tanımını formülleştirdiğimizde ise;

$$GSYH = C + I + G + (X - M) \quad (1)$$

şeklinde ifade edebiliriz. Bu formülde,

C = tüketim harcamaları

I = yatırım harcamaları

G = kamu harcamaları

X = ihracat

M = ithalat

$(X - M)$ = net ihracat olarak gösterilmektedir.

Bir ülke vatandaşlarının sahip oldukları üretim faktörlerine, gerek o ülkedeki gerek diğer ülkelerdeki üretime katkıları karşılığında yapılan ödemeler toplamına milli gelir denir. Faktör fiyatlarıyla GSYH da denilen milli geliri hesaplamak için, yurtiçi gelir ile yerli üretim faktörlerinin diğer ülkelerde elde ettikleri faktör gelirleri toplamından yabancı üretim faktörlerinin ülkede elde ettikleri gelirleri çıkarmak gerekir (Ünsal, 2011: 58).

Kişisel gelir, bir ülkede o ülke vatandaşlarının gelir vergisi öncesi eline geçen toplam gelirdir. Harcanabilir kişisel gelir ise; ülke vatandaşlarının bir yılda gelir vergisi sonrası ellerine geçen gelirdir (Ünsal, 2011: 59).

Gelir kavramını tanımladıktan sonra, gelir dağılımı kavramını incelemeye başlayabiliriz. Gelir dağılımı, bir ülkede belli bir dönem içinde oluşturulan milli hâsılanın ya da gelirin bireyler, bireylerden oluşan gruplar veya üretim faktörleri arasında bölüşülmesi olarak tanımlanabilir (Mutlu, 2007: 5).

Milli gelir belli bir dönemde, bir toplumda üretilen mal ve hizmetlerin toplamının para ile ifadesi; gelir dağılımı ise milli gelirin toplum içinde paylaşılmasıdır (Tanrıverdi, 2007: 3).

Serbest piyasa ekonomisine hiçbir şekilde devlet müdahalesi olmaksızın piyasada kendiliğinden oluşan gelir dağılımına birincil gelir dağılımı denilmektedir.

Bu dağılım, liberal yaklaşımın benimsediği devletin müdahalesi olmadan ortaya çıkan gelir paylaşımını bize gösterir. Birincil gelir dağılımı incelendiğinde ise devletin müdahalesinin olmadığı durumda oluşan gelir dağılımının çarpık olduğu çeşitli maliye politikaları ile devlet müdahalesinin gerekli olduğu fark edilmesi kolay bir olgudur (Öztürk, 2009: 25).

Üretim faktörleri sahiplerinin faktör payı olarak elde ettikleri satın alma güçlerinin devletin çeşitli müdahaleleri ile değişmesine neden olması sonucu oluşan gelir dağılımına ise ikincil gelir dağılımı denilmektedir. Devletin piyasaya müdahale ederek, gelir dağılımında adaletin sağlanmasına yönelik bir rol üstlenmesi ikincil gelir dağılımı olarak da bilinmektedir (Öztürk, 2009: 25).

İkincil gelir dağılımı devletin düşük gelir gruplarını koruduğu kamu politikaları sonucu ortaya çıkan bir bölüşüm şeklidir (Pınar, 2010: 316).

Devletin gelir dağılımı fonksiyonu, reel gelir ve servetin kişiler arasında adil bir biçimde paylaşılmasıdır. Bu yönü ile gelir dağılımı, toplum refahını belirleyen en önemli faktördür. Gelir dağılımının bozuk olduğu bir ortamda, yetersiz satın alma gücü nedeniyle, kişilerin özel mal ve hizmet satın alabilme olanakları da azalır. Öte yandan kişiler ihtiyaç duydukları mal ve hizmetlere olan taleplerini de açıklayamadıklarından piyasa ekonomisi gelir düzeyi yeterli olan kişi ve gruplar için mal üretecektir. Böylece toplumun kıt kaynakları, lüks tüketim mallarının üretimine ayrıldığından, geniş kitlelerin refahını artırıcı temel mal ve hizmetler üretilmeyecektir (Şener, 2006: 16).

Bir ülkede toplam hâsıla az ise veya toplam hâsıla artmasına rağmen artan kısım belirli faktör sahipleri arasında dağılıyor ise diğer bireyler dağılımdan çok küçük paylar almak durumunda kalacaktır. Bireylerin milli gelirden büyük paylar almaları için milli geliri arttırmak ve artan geliri sosyal adalet ilkelerini göz önüne alarak dağıtmak gerekmektedir (Tanrıverdi, 2007, 4).

Gelir dağılımını belirleyen çok sayıda yapısal ve ekonomik faktör bulunmaktadır. Yapısal faktörlerden önemli olanları servet dağılımı, miras yasaları, doğuştan kazanılan yeteneklerin farklılığı ve eğitim olanakları olarak sıralanabilir. Bunlardan servet dağılımı gelir dağılımını en çok etkileyen faktörlerin başında gelir.

Özellikle servetin haksız kazançların birikimi biçiminde elde edildiği durumlarda, gelir dağılımı bir tür sosyal etik sorununa dönüşmektedir (Şener, 2006: 17).

Gelir dağılımını belirleyen diğer faktörler, piyasa ekonomisinin işleyişinden kaynaklanan ekonomik nedenlerle ilgili bulunmaktadır. Bunlardan ilki, üretim faktörlerinin ulusal gelirden aldıkları paylar, ikincisi ise faktör mülkiyetlerinin dağılımındaki farklılıklardır (Şener, 2006: 17-18).

Tam rekabet piyasası koşulları altında değerlendirme yapıldığında üretim faktörlerinin gelirden aldıkları paylar olan ücret, faiz, rant ve kârın değerlerinin eşit olduğu ve bu durumun gelir dağılımında bir bozukluğa yol açmadığı düşünülmektedir. Ancak günümüz aksak rekabet piyasası koşulları altında bu mümkün olmamakta ve gelir dağılımı bozukluk yaşamaktadır.

Faktör mülkiyetlerinin dağılımında ise, başta belirttiğimiz servet dağılımı, fırsat eşitliliğinin farklılığı, eğitim olanaklarının farklılığı, servet vergilerinin uygulanma biçimleri faktör mülkiyetlerinin emek ve sermaye sahipleri arasındaki dağılımının adaletli olmasını önlemektedir.

Gelir dağılımı kavramı uzun yıllardan beri ülke ekonomilerinde önemli bir yer tutmuştur. Gelir dağılımının sadece iktisadi etkisi olmayıp sosyal, ekonomik ve siyasi etkileri de mevcuttur. Adaletli bir gelir dağılımı toplumsal barışı sağlamada en etkili araçtır. Gelir dağılımında adalet sağlandığı takdirde sosyal refah artacaktır (Kürsüz, 2010: 2).

1.2. GELİR DAĞILIMI TÜRLERİ

Gelir dağılımının, gelirin elde edilmesinde rol oynayanlar ve etkileşim içerisinde yerini alanlar, arasında refah artırıcı etkisi üzerinde durulurken çeşitlerini de incelemek bir zorunluluk olmaktadır (Kubar, 2009: 7).

Gelir dağılımı kavramı ülkelerin yönetim tarzları, benimsedikleri ideolojik yaklaşımlar gibi çeşitli etmenlerle farklı olarak ölçülmekte ve sınıflandırılmaktadır. Genel olarak dört başlık altında tasnife tabi tutulan gelir dağılımı türleri; fonksiyonel gelir dağılımı, kişisel gelir dağılımı, bölgesel gelir dağılımı ve sektörel gelir dağılımı olarak adlandırılmaktadır.

1.2.1. Fonksiyonel Gelir Dağılımı

Milli gelirin üretim faktörleri olan emek, toprak, sermaye ve müteşebbis arasındaki dağılımı fonksiyonel gelir dağılımını verir. Yani üretimin ne kadarının emek sahibine ücret, toprak sahibine rant, müteşebbise kâr ve sermayedara faiz olarak kaldığı fonksiyonel gelir dağılımının konusudur (Tanrıverdi, 2007: 4).

Peterson fonksiyonel gelir dağılımını; “ekonomik kaynaklar üzerindeki mülkiyet hakkı nedeniyle milli gelir üzerinde hak iddia edilmesi” ve “üretimde katkıda bulunan faktörlerin mülkiyet sahiplerine üretimden pay verilmesi” olarak tanımlamıştır (Tozduman, 2010: 43).

Fonksiyonel gelir dağılımı, sosyal tabakaların kendi içlerinde büyük farklılıkların olması nedeniyle, çeşitli sosyal tabakaların milli gelirden aldıkları paylar konusunda ancak kaba hatlarıyla bilgi vermektedir (Kubar, 2009: 7).

1.2.2. Kişisel Gelir Dağılımı

Kişisel gelir dağılımı, milli gelirin toplumu oluşturan bireyler veya hane halkları arasındaki bölüşümünü ifade eder. Böylece, fertlerin veya hane halklarının elde ettikleri gelir büyüklüklerine göre sıralanmış olur. Kişisel gelir dağılımında gelirin nasıl elde edildiği analize dâhil edilmemektedir. Ekonomi literatüründe genel olarak kişisel gelir dağılımı daha yaygın kullanılan bir yaklaşımdır. Fonksiyonel gelir dağılımı daha sınıf temelli analizlerde kullanılırken, kişisel gelir dağılımı bir ekonominin küresel performansını ölçmek için ve uluslararası karşılaştırmalarda sıklıkla kullanılmaktadır. Ayrıca kişisel gelir dağılımı, gelir dağılımı eşitsizliklerinin kaynaklarını araştırma amaçlı olarak da kullanılmaktadır (Çalık, 2008: 2).

Kişisel gelir dağılımında hane halkları çeşitli dilimlere bölünerek gelir farklılıkları saptanmaya çalışılır. En çok kullanılan yöntem ise, hane halkının %20’lik 5 dilime ayrılarak incelenmesidir. Bunun yanında hane halkları %10, %5, %1’lik dilimlere ayrılarak daha detaylı sonuçlara ulaşılır. Bu yöntem, hane halkının toplumun hangi kesiminden olduğu bilinmediği için sermaye sahipleri, emekçiler, çiftçiler gibi farklı sınıflar arasında tarafsız bir dağılım ortaya koyar (Rakıcı, 2008: 9).

1.2.3. Sektörel Gelir Dağılımı

Değişik sektörlerin milli gelirdeki paylarını sektörel gelir dağılımı araştırmaları ile belirlemek mümkündür. Başlıca üretim sektörleri olan tarım, sanayi ve hizmetler sektörleri arasındaki milli gelirin nasıl dağıldığı, birçok hususu açıklamaktadır. Örnek olarak, az gelişmiş ülkelerde tarım sektörünün daha büyük olduğu gerçeği düşünüldüğünde, sektörel gelir dağılımı ile ülkenin gelişmişlik düzeyi hakkında bir fikir sahibi olunabilir. Ayrıca, hangi sektörlerin bireylere daha iyi istihdam geliri sağladığı ortaya konabilir, bu da kişisel gelir dağılımını etkileyen bir faktördür. Bunun yanında, sektörlerin kamu sektörü ve özel sektör olarak ele alınmasıyla ülke ekonomisinde devletin yeri, devletin ekonomiye ne kadar müdahale ettiği belirlenebilir (Uzun, 2007: 7).

Yıllara göre incelenebilecek olan sektörel gelir dağılımı, ülkenin endüstrileşme sürecinde hangi konumda olduğu, küreselleşme sürecinde ise hangi sektörlerle ağırlık vermesi veya vermemesi gerektiği hususunda ülkelere politikalarını belirleme açısından yol gösterici olabilmektedir (Sürücü, 2007: 4).

1.2.4. Bölgesel Gelir Dağılımı

Bölgesel gelir dağılımı, ülkede yaratılan gelirin çeşitli kriterler çerçevesinde belirlenmiş bölgeler arasındaki dağılımı ifade etmektedir. Bölgeler coğrafi olarak belirlenebileceği gibi iktisadi kriterlere göre (gelişmiş-az gelişmiş, kent-kır, sanayi-tarım gibi) belirlenmiş de olabilir. Gelir dağılımı özellikle, bölgesel kalkınma stratejilerinin ve farklılıklarının önem kazandığı günümüz ekonomilerinde önemli ipuçları sağlayan bir göstergedir (Çalık, 2008: 7).

Gelir dağılımı çeşitleri ayrı ayrı önem taşımaktadır. Sektörlere göre gelir dağılımı ile bölgesel gelir dağılımı, daha çok maliye politikasının büyüme amacına ilişkin önlemler alanına girmektedir. Sosyal grupların payları hakkında bir fikir edinmek istiyorsak fonksiyonel, milli gelirin dağılımındaki eşitlik veya eşitsizlik derecesi ile ilgileniyorsak kişisel gelir dağılımları önem kazanır (Mutlu, 2007: 12).

1.3. GELİR DAĞILIMI TEORİLERİ

Gelir dağılımı geçmişten günümüze iktisadi birimlerim temel problemlerinden biri olmuştur. İktisadın bilim olarak şekillendiği klasik dönemden itibaren incelenen gelir dağılımı sorunu Neoklasik sentezin, Keynesyen sentezin, Marksizm ve Monetarizm gibi okullarında inceleme alanına dâhil olmuştur. Gelir dağılımı teorileri başlığı altında Klasik, Neoklasik, Keynesyen ve Monetarist gelir dağılımı teorileri incelenecek ve teoriler gelir dağılımı üzerinden açıklanacaktır.

1.3.1. Klasik Gelir Dağılımı Teorileri

Klasik okulun başlangıcı Adam Smith'in *An Inquiry into Nature and Causes of Wealth of Nations*'ın (Milletlerin Zenginliği) basıldığı 1776 yılı, sonu da J.S.Mill'in öldüğü 1873 yılı kabul edilirse, öğreti olarak bir yüzyıl gibi uzunca bir süre egemenliğini sürdürdüğü görülür (Kazgan, 2004: 69).

Klasik teori, tüm iktisadi doktrinin temelini oluşturmasının yanı sıra, gelir dağılımı konusunda da girizgâhı oluşturmuş ve diğer iktisat okullarının bu düşünceleri bazen destekleyeceği ve bazen de eleştireceği platformların gerçekleşmesini sağlamıştır.

Klasik teoride bölüşüm incelenirken fonksiyonel gelir dağılımı dikkate alınmış yani çeşitli sınıfların milli gelirden aldıkları paylar incelenmiştir. Klasiklere göre üç sınıf vardır. Bunlar toprak sahibi, emekçi ve sermayedardır. Toprak sahibi rant, emekçi ücret ve sermayedar kâr olarak gelirden payını alır (Tanrıverdi, 2007: 7).

Klasiklerin değer-bölüşüm teorisinde, birkaç nokta üzerinde durdukları görülür. Birincisi “değerin değişmez ölçüsünü” bulmaktır. Nasıl bugün, cari fiyatlarla milli geliri veya nakdi ücretleri fiyat endeksleriyle düzelterek sabit büyüklüklere varıyorsak, onlarda üretim girdileri fiyatlarındaki değişmeden etkilenmeyecek bir hesap birimi aramıştır. İkincisi, mal fiyatlarını belirleyen etkenleri ve reel gelirin üç üretim girdisi (toprak sahibi, kapitalist-girişimci, işçi) arasında bölüşüm kanunlarını saptamaya çalışmışlardır (Kazgan, 2004: 71).

1.3.1.1. Adam Smith Gelir Dağılımı Teorisi

Smith değeri kullanım ve mübadele olmak üzere ikiye ayırmıştır. Bu ayrımı yaptıktan sonra, kullanma üzerinde fazla durmamış, hatta bunun mübadele değeri için gerekli olmadığı görüşüne eğilmiştir. Sonralarında marjinal fayda kavramının geliştirilmesinde etkili olan elmas ve su örneğinde şöyle demektedir: “Elmasın çok yüksek mübadele değeri olmasına karşılık, kullanma değeri yoktur. Oysa suyun kullanma değeri çok yüksek, mübadele değeri ise çok düşüktür” (Kazgan, 2004: 73).

Smith’e göre emeğin ürünü karşılığında aldığı ücret onun ürününün tamamına eşit olmayıp bir kısmı rant ve kâr adı altında başkalarına gider. Ücretten, yani işçinin yaptığı üretimden tarımda rant adı altında, sanayide ise kâr adı altında bir kırpıntı yapılacaktır. Fakat Smith’e göre rant haklı bir gelir kaynağı değildir. Ona göre rant, toprağı elinde tutanların aldıkları bir tekel fiyatıdır. Smith’e göre kâr geliri ise müteşebbisin değil üretime katılan sermayenin payıdır. Sermayenin yüklendiğı riskin bedelidir. Smith’e göre mademki her canlı kendisini besleyebilecek besin miktarına bağılı olarak çoğalır veya azalır, o halde ücretlerin yüksekliğı, nüfusu ve işgücü arzını artıracak, düşüklüğü ise azaltacaktır. Şu durumda belirli bir dönem sonunda işgücü arzı ve ücret arasındaki ilişki ücretlerin geçimlik bir düzeyde dengeye gelmesini sağlayacaktır (Küçükkalay, 2011: 232).

Smith bölüşümü iki yönden ele almış, bir yandan ücret, kâr ve rantı fiyat kuramı ile ilişkilendirmiş, öte yandan yaratılan toplam ürünün emek, sermaye ve toprak arasında dağılımını analiz etmiştir. Bölüşüm olgusuna ilişkin olarak Smith’in ortaya attığı temel prensipler, analiz metotları, kavramların formüle ediliş tarzı, kendisinden sonra gelen iktisatçıları derinden etkilemiştir (Öztürk, 2010: 62).

1.3.1.2. David Ricardo Gelir Dağılımı Teorisi

Klasik gelir dağılımı modelini esaslı bir şekilde inceleyen David Ricardo’dur. Ricardo Modelinin arkasında İngiltere’nin 19. yüzyıl başlarındaki temel sorunları yer almaktadır. Bu dönemde, sanayi devrimi başlangıç aşamaları nedeniyle tasarruflar artmıştı ve teknik ilerlemeler üretime uygulanmaktaydı. Buna karşın, tarımda üretim düşük, ücretler en az geçim sınırında ve neredeyse tüm emek istihdam edilmiş durumdaydı (Rakıcı, 2008: 14).

Ricardo'nun gelir dağılımı teorisinde, ekonomi sanayi ve tarım olmak üzere ikiye ayrılır. Bu ayırmda tarımın ekonomik gelişmedeki payı çok önemli bir rol oynamaktadır. Bununla birlikte yaptığı analizde üç temel varsayımdan hareket etmektedir (Rakıcı, 2008: 16):

- Tarımda azalan verimlerin geçerli olduğu varsayımı: Çünkü tarım yapılan toprakların sınırlı olması ve toprakların aynı kalitede olmaması nedeniyle ilave emek durumunda azalan verimlerle karşılaşılması sonucunun ortaya çıkması.
- Malthus'un nüfus kanunu varsayımı: Bu kanuna göre, ücretler geçim seviyesinin üzerine çıktığı zaman nüfus hızlı artmakta olup, bu seviyenin altına düştüğü zaman nüfusun azalacağı.
- Sermaye birikimi için kârın temel faktör ve ekonomik gelişme için anahtar rol üstlenmesidir.

Ricardo'ya göre ekonomi sanayi ve tarım olmak üzere iki önemli bileşenden oluşur ve ekonominin toplam ürünü rant, ücret ve kâr olmak üzere üç paya ayrılır (Tozduman, 2010: 46).

Rant, toprağın özgün ve yok edilmez güçlerini kullanmanın karşılığında, mahsulden toprak sahibine ödenen paydır (Ricardo, 2013: 43). Ricardo'ya göre artan nüfus sebebiyle yeni ve az verimli topraklar üretime açılacaktır. Ancak bu yeni topraklarda aynı birim ürünü üretmek için gerekli olan üretim maliyetleri yükselecektir. Oysa piyasada tam rekabet koşulları geçerli olduğu için ürünün tek bir fiyatı vardır. Bu nedenle daha verimli olan toprak, daha az verimli olan toprağa göre bir fazlalık elde edecektir. Bu serbest rekabet nedeniyle kârların ve ücretlerin eşitlenme eğiliminde olduğu bir ortamda toprak sahibine gidecek bir fazlalıktır (Küçükkalay, 2011: 236).

Ricardo'ya göre rantın artışı, ülkede zenginliğin artmasının ve bu yüzden de çoğalan nüfusa besin sağlamanın güçleşmesinin bir sonucudur. Bu artış, zenginliğin bir belirtisiyse de, asla nedeni değildir; çünkü sıklıkla, rant sabitken, hatta düşüş gösterirken, zenginlik en yüksek artış hızına ulaşır. Ekilebilir toprakların üretme gücü düştükçe, rantta en yüksek hızda artar. Ekilebilir toprakların en verimli olduğu,

ithalatın en az kısıtlandığı ve gerekli emek miktarında en ufak bir artış olmaksızın, tarımdaki gelişmeler sayesinde üretimin katlanabildiği, dolayısıyla da rantın en düşük hızda seyrettiği ülkelerde, zenginliğin artış hızı en yüksektir (Ricardo, 2013: 52).

Ricardo'ya göre emek de satın alınan ve satılan, miktarı azalan ya da artan diğer tüm eşya gibi bir doğal fiyata bir de piyasa fiyatına sahiptir. Emeğin doğal fiyatı, emekçilerin soylarını bir artma ya da azalma olmaksızın korumaları ve sürdürmeleri için gerekli fiyattır. Emeğin piyasa fiyatı, ona gerçekte ödenen fiyattır ve arzın talebe oranını düzenleyen doğal işleyişle belirlenir; emek kıt olduğunda pahalı, bol olduğunda ucuzdur. Emeğin piyasa fiyatı doğal fiyatından ne kadar sapsa sapsın, diğer mallarda olduğu gibi, o da doğal fiyatla buluşma eğilimi içindedir (Ricardo, 2013: 67-68).

Ricardo'ya göre emeğin piyasa fiyatı doğal fiyatının altına düştüğünde, emekçilerin yaşam koşulları sefalete varabilir. Emekçilerin sayısı azalınca ve emeğe talep yükselince emeğin piyasa fiyatı doğal fiyat düzeyine yükselecek ve emekçi de ücretlerin doğal düzeyiyle edinilebilecek mütevazı tüketim mallarına sahip olabilecektir (Ricardo, 2013: 68).

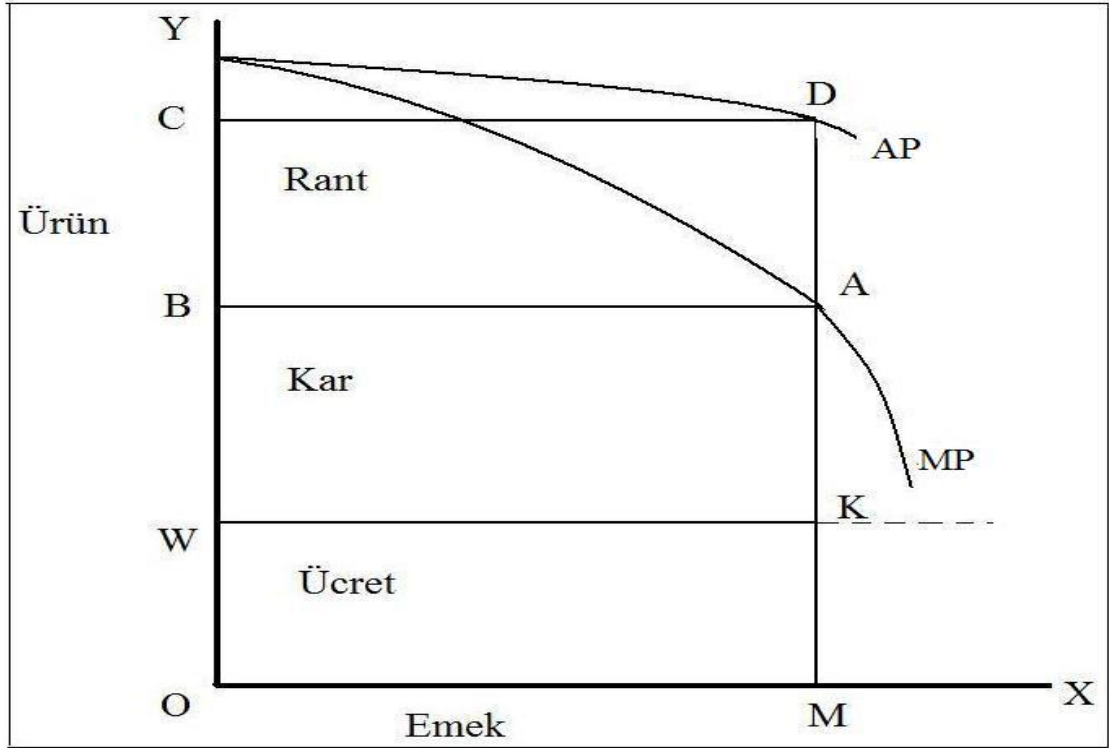
Kâr, baskın teknolojiler altında yapılan üretim sonucu ücret sonrası kalan artıktır. Klasik teoride ücretler ile kâr arasındaki ilişki, değer ortaya çıkışı ile belirlenmektedir. Emeğe ücret olarak verilen dışındaki bütün üretim bireysel kapitalistler arasında paylaşılmaktadır. Bu bölüşüm nispi fiyatlar tarafından sağlanır (Çelik, 2008: 5).

Ricardo'ya göre her ülkede ve her zamanda kârlar, rant ödemeyen toprakta ve rant ödemeyen sermayeyle çalışan emekçilerin, geçim araçlarını sağlamaları için gerekli emek miktarına bağlıdır. Öyleyse, birikimin gelişimi her ülkede farklı seyredecek ve en önde toprağın bereketine bağlı olacaktır (Ricardo, 2013: 98).

Ricardo'nun gelir dağılımı teorisi kısaca, sabit bir teknoloji ve sabit bir doğal ücret seviyesi varsayımı altında ücretlerin toplam hâsılat içerisindeki payının istihdam ve ürün seviyesi yükseldikçe artış göstereceğini belirtmektedir. Öte yandan kârın nispi payı ise gittikçe azalacak ve sıfır noktasına gelecektir. Neticede ekonomik

durgunluk meydana gelip, sermaye birikimi, nüfus büyümesi ve teknik gelişme duracaktır. Buna neden olan en önemli unsur olarak, tarımda azalan verimlerin geçerli olduğu varsayımı gösterilmektedir. Ricardo, modelinde ücretlerin nispi payının kâr aleyhinde artacağını göstermiş fakat rantın toplam hâsılatındaki payının ne olacağı konusunda bu kadar emin olmamakla birlikte istihdamdaki artış sonucunda ücretlerin nispi payıyla birlikte rantın da payının artacağını ifade etmiştir (Rakıcı, 2008: 19).

Şekil 1: Ricardo'nun Gelir Dağılımı Teorisi

Kaynak: Rakıcı, 2008: 18.

Nicholas Kaldor, Ricardo'nun gelir dağılımı teorisinin marjinal prensip ve artık değer prensibi olmak üzere iki temel ilkeye dayandığını belirtmektedir. Marjinal prensip, rantın payını açıklarken artık değer prensibi de kalan kısmın ücret ve kâr arasında dağılımını ifade etmektedir. Şekil 1'de tarım sektöründeki dağılım gösterilmektedir. Dikey eksen (OY) tarımsal ürünü yatay eksen (OX) de tarımda kullanılan emek miktarını göstermektedir. AP eğrisi emeğin ortalama ürün miktarını ve MP ise emeğin marjinal ürün miktarını göstermektedir. Bu iki eğri azalan verimler kanununun bir sonucu olarak aşağıya doğru meyillidir. OM kadar emek kullanılarak

elde edilen toplam ürün OCDM alanıyla gösterilmektedir. OW doğal ücretin payını göstermekte olup, daha önce de açıklandığı üzere işçi ve ailelerinin gereksinim duydukları malların fiyatları artar veya azalır ise doğal ücret haddi de aynı yönde artar veya azalır. Şekil 1’de, WB kârın, BC de rantın payını göstermektedir. Burada rant, emeğin ortalama ve marjinal ürün farkına eşit olduğu varsayıldığı için BC mesafesi ile gösterilmektedir (Rakıcı, 2008: 19).

Ricardo, gelir bölüşümünün de gelir artışıyla birlikte hane halklarının büyüyeceğini bu durumda ücretler açısından geçimlik düzeyde seyir edeceğini açıklamıştır. Toprak sahiplerinin daima toplumun çıkarlarına ters hareket ederek rant gelirini artırmak istediğini belirtmiştir. Kapitalistlerin ise topluma uyumlu olarak hareket ettiklerini söylemiş, daima kayıpların bir tarafta kazançlarında bir tarafta toplanacağını ifade etmiştir.

1.3.1.3. Karl Marx Gelir Dağılımı Teorisi

Marx farklı bir ekolün temsilcisi olarak ideolojisini temellendirse de aslında klasik iktisadi okuldan ayrı olarak değerlendirilmemektedir. Marx klasik öğretiyi eleştiren klasik bir iktisatçıdır söylemi yanlış olmamaktadır. Marx gelir dağılımı teorisini ise emek-değer ve artık-değer kavramlarıyla açıklamaktadır.

Marx’a göre emeğin en evrensel niteliği, bir veya diğer yoldan tabiat ürünlerini elde etmeye yönelmesi, bütün toplumsal yapılardan bağımsız olarak, insan varlığının tabii şartı olmasıdır. Bu anlamda emek, beşeri arzuları tatmin edecek kullanma değeri olan metaları yaratır. Kullanma değeri herhangi bir metanın somut niteliklerinden ayrılmaz. Fakat bu değer, metanın faydalı nitelikleri kazanması için harcanan emek miktarından bağımsızdır; sadece faydalı emek içerir. Kapitalist ekonomide, iktisadi faaliyete konu olan metaların maddi niteliklerindeki farklılardan doğan kullanma değeri farkları vardır. Kullanma değeriyle metalar tüketimle amaçlarını gerçekleştirir. Bunun yaratıcısı olarak emek tek üretici değildir; tabii kaynaklar olmadan uygulanamaz (Kazgan, 2004: 304).

Marx’a göre kapitalist üretimde emeğin kullanım değerinin yanında bir de mübadele değeri vardır. Bir metanın mübadele değeri, soyut insan emeğinin bir kısmından başka bir şey değildir; ölçüsü de değer yaratan “öz” yani emekten içerdiği

miktardır. Bu miktar, o metanın üretiminde harcanan emek-zamanıyla ölçülebilir. Emek-zaman, belirli bir işçinin belirli bir metaya harcadığı zaman değildir. Öyle olsaydı, bir işçi ne kadar tembelse veya beceriksizse, metanın o kadar değerli olması gerekirdi. Mübadele değerinin ölçüsü toplumsal bakımdan gerekli emek-zamandır (Kazgan, 2004: 305).

Marx, artık-değer teorisini ise şöyle açıklamıştır; işgücünün ürettiği malların sadece bir kısmı ücret olarak işçilere verilmekte, geri kalanı ise kapitalistlerde kalmaktadır. Kapitalistlerde kalan bu fazlalık artık-değeri oluşturur. Artık-değer sermaye birikiminin kaynağıdır. Sermaye ile ücret arasındaki farklılıklar ise sömürü derecesinin göstergesidir (Tanrıverdi, 2007: 11)

Marx'ın teorisinde artık değer çok önemli bir yere sahip olup kârın kaynağını oluşturmaktadır. Marx azalan verimler kanununa inanmamış hatta kabul etmemiştir. Bu nedenle kâr ve rant arasında bir ayırmda bulunmamıştır. Dolayısıyla, kapitalist sınıf tarafından elde edilen artık değer miktarı, kârın toplam gelir içerisindeki nispi payını belirlemiş olacaktır. Temelde, Marx toplam gelirin emek ve kâr arasında dağılımıyla ilgilenmiştir. Marx'ın gelir dağılımı teorisinde artık değer oranı, bir başka deyişle sömürü oranı önemli bir yere sahiptir. Marx'a göre, yatırılan sermaye (S) ile üretim sürecinde doğan artı değer ya da sermayenin kendini büyütmesi kısaca, S değerinin büyümesi bir fazlalık meydana getirmektedir. Sonuçta ürün, onu oluşturan öğelerin değerleri toplamından fazla bir değerle ortaya çıkmış olur (Rakıcı, 2008: 21).

Marx'a göre üretime bağlanan sermaye sabit (s) ve değişken (d) sermaye olmak üzere iki başlık altında değerlendirilmelidir ve değişken sermayeye yalnızca ücretlerin ödendiği fon olarak ya da ödenen ücret miktarı olarak bakılmalıdır. Oysa kapitalist sistemde kapitalist iktisatçılar ücreti döner sermaye ismi verilen, birçok girdinin yer aldığı bir bütünlük içine dâhil ederek emeğin artı değer üreten yanını örtmek istemişlerdir. Oysa emeği diğer sermaye çeşitlerinden ayrı incelemek ve sömürü ilişkisini göstermek gereklidir. Formülasyon:

$$C = s + d \quad (2)$$

iken işçilerin yarattığı artı değer ilavesiyle;

$$C = s + d + a \quad (3)$$

olacaktır.

Burada (3) nolu denklemdeki “a” artı değerdir. Artı değer oranı yalnızca değişken sermaye tarafından yaratıldığı gibi, bir üretim sürecinde yer alan ve emeğiyle o üretime katkıda bulunan emekçilerin hangi oranda sömürüldüklerinin yüzde ifadesidir (Küçükkalay, 2011: 389).

Marx, artı değer oranını, analizinde sıkça ortaya çıkacak olan oranı tanımladı: “Bir tarafta, bu sermayeyle satın alınan değişken sermaye değeri ve emek gücü değeri eşit olduğundan ve bu emek gücü iş gününün gerekli bölümünü belirlediğinden, buradan, artı değer in değişken sermayeye oranının, artık emeğin gerekli emeğe oranına eşit olması sonucu çıkar. Artı değer oranı bu nedenle emek gücünün sermaye tarafından ya da işçinin kapitalist tarafından sömürülmesinin tam ifadesidir”. Artı değer oranı bize, emekçinin kendi geçimine denk değer yaratmak için çalıştığı her bir saat karşılığında kapitaliste kâr sağlamak için kaç saat çalıştığını göstermektedir (Hunt, 2009: 287-288).

Marx’ın teorisinde, sermaye bileşimi ve teknik gelişme bileşimi işçi sınıfının artan sefaleti yasasının temelini oluşturmaktadır. Bu yasaya göre, toplam hâsılda işçi sınıfının görece payı düşmekte ve kârların görece payı yükselmektedir. Bunun temel nedeni, teknolojik gelişmenin fiziksel üretim araçları sahiplerine yaradığı görülmektedir. Neticede, Marx’ın gelir dağılımı teorisinin temeli toplam hâsıllattaki ücret ve kârların payı olup, toplam hâsıllattaki emek dışı payın dağılımıyla pek ilgilenmemiştir (Rakıcı, 2008: 23).

1.3.1.4. John S. Mill Gelir Dağılımı Teorisi

Mill hayatının ilk yıllarında sosyalizme sıcak bakan bir klasik iktisatçı olarak iyimserlik ve kötümserlik ayrımında biraz değişik bir bakış açısına sahiptir. Mill, Say’a benzeyen bir biçimde gelecekte, toplumların refah içinde olacakları bir dengeye ulaşacağından bahsederken aynı zamanda da, rantların ve ücretlerin, sınırlı tarımsal üretim nedeniyle kârlar üzerinde baskı yaparak, kârların tasarruf ve kapital birikimi yapamayacak bir düzeye düşeceğini ifade etmiştir (Küçükkalay, 2011: 231).

Mill, bütün üretim araçlarının sahipliğinin küçük bir kapitalist sınıfın elinde toplanmasının etkilerini törel açıdan kınamıştır. Bunun, gelirleri üretken faaliyetle zorunlu bir bağlantısı olmayan, lüks içinde yaşam süren küçük bir asalak sınıf yarattığını görmüştür (Hunt, 2009: 255).

Mill teorisinde milli gelirin dağılımı konusunda özel mülkiyetin doğal bir hak olmadığı, toprak rantının vergileme ile devlete aktarılması, miras hakkının sınırlandırılması, üretim kooperatiflerinin geliştirilmesi fikirleri nedeniyle emek yanlısı görüşler ileri sürmüştür (Tanrıverdi, 2007: 8).

1.3.2. Neo-Klasik Gelir Dağılımı Teorisi

Ekonominin gelişmesiyle klasik iktisat teorisi ekonominin ihtiyaçlarına cevap verememiş bu nedenle de yeni bir iktisat teorisi olan Neo-Klasik iktisat geliştirilmiştir. Neo-Klasik gelir dağılımı teorisinde marjinal fayda teorisi ile bölüşüm açıklanmıştır. Neo-Klasik iktisatçılara göre üretim faktörlerinin marjinal verimlilikleri azaldığı zaman milli gelirden alacakları pay da düşmektedir (Kürsüz, 2010: 26).

Neo-klasik iktisatçılar, toplumu atomistik bir yapıda kabul edip inceleme masasına yatırırken aynı zamanda klasik iktisadın, gelirin üç sınıf arasında rant, ücret ve kâr şeklinde bölünmesini, fonksiyonel bir bölüşüm şekline dönüştürerek ilk olarak toplumdaki sınıfsal yapının renksizleşmesine neden olmuşlardı. İkinci olarak marjinal inceleme tekniğini bu alana uygulayarak değer teorisi ile gelir dağılımı arasında uzunca bir süre kurulmayan ilişkiyi kurmuşlardı. Çünkü maliyetler piyasada bir malın değerinin belirlenmesi için taraflardan birisiydi ve bu maliyetler aynı zamanda faktör girdilerinin gelirleri ile de yakından ilişki içinde bulunuyordu (Küçükkkalay, 2011: 272).

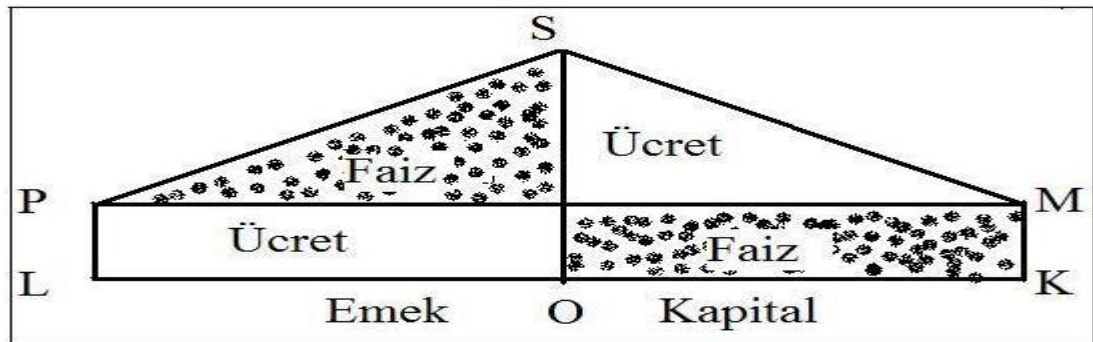
Neoklasik iktisatçıların gelirin dağılımını açıklarken ve gelir dağılımındaki farklılıkları meşru hale getirirken “bireysel verimlilikteki farklılık” söylemini kullanmaları, bireysel verimliliğin ölçülebilir olduğunu “ima etmelerine”, bu iddianın ise bütünüyle “yanlış” olmasa bile “sahteci” hale gelmesine neden olmaktadır. İnsel, bireysel verimliliğin Marksizm’deki soyut emek kavramı gibi maddi gibi gözükken ama “katıksız bir soyutlama” olduğunu iddia eder. Değer kavramı açısından iki

yaklaşım arasındaki farkın ise, birincisinin bölüşümü “...belirleyen güç dengelerini iktisat alanı içine hapsederken ve hatta bunların varlığını bir istisna olarak kabul ederken,” ikincisinin ise aynı kavramla, bölüşümle toplumsal sınıflar arasındaki güç dengesinin karşılıklı olarak ilişkisini ön plana çıkarmasından kaynaklandığına değinmektedir (Tozduman, 2010: 53).

Neo-klasiklerin bölüşüm teorisi bir yandan üretim teorisi ile diğer bir yandan değer teorisi ile ilişki içindeydi. Marjinaldeki değişikliklerin incelenmesi bunları birleştiren bir bakış açısı olarak ortaya çıkıyordu. Bölüşümün tamamıyla marjinal verime göre ortaya çıktığı kabul ediliyordu. Marjinal verim teorisine kuşkusuz en büyük katkı J.B. Clark’tan geldi. Wicksteed ve Wicksell ona katkıda bulundular. Menger ve Wieser atıf teorileri ile bir yandan üretim faktörlerinin değer analizini yaparken bir diğer yandan Bawerk’in faiz teorisinin oluşması için ön koşulları hazırladılar. Marshall, bu bağlamda üretim girdilerinin arz ve talebe göre oluşan fiyatlarından bölüşüm teorisine ulaşıyordu (Küçükkalay, 2011: 272).

Clark, ekonomide statik şartlar altında, marjinal verim teorisini bir makro bölüşüm teorisi olarak kullandı. Marjinal verime göre bölüşümün, aynı zamanda haklı veya adil bölüşüm olduğunu teorileştirdi. Clark, bölüşümün tabii kanunları bulunduğunu, bu kanunların, her üretim girdisine, yarattığı ürünü verdiğini söyledi. Üretim girdileri arasındaki rekabet, birim başına girdi getirisini kendi marjinal verimine eşitliyordu: Ücret haddi emeğin, faiz de kapitalin marjinal verimine eşitti. Toplam ürün aşağıdaki Şekil 2’de görüldüğü gibi, emek ve kapital arasında marjinal verime ve girdiden kullanılan miktara göre bölüşülüyordu (Kazgan, 2004: 147).

Şekil 2: Gelirin Emek ve Kapital Arasında Bölüşümü- Marjinal Verim Teorisi

Kaynak: Kazgan, 2004: 147.

Yukarıda Şekil 2'nin sağ tarafı emek veri iken, kapitalin marjinal verim eğrisi (SM)'yi; sol tarafı da, kapital veri iken, emeğin marjinal verim eğrisi (SP)'yi gösterir. Toplam ürün OLPS veya OKMS'ye eşittir. Şeklin sağ ve sol tarafında taranmış alan birbirine eşittir ve faiz gelirini gösterir; sağ ve sol taraftaki beyaz alan da birbirine eşittir ve emeğin payıdır. Böylece Clark, statik tam rekabet şartlarında, toplam ürünün emek ve kapital arasında, artık bırakmaksızın bölüşümünü gösterir (Kazgan, 2004: 147).

Clark'a göre, toplumun gelir bölüşümü doğal bir yasa tarafından kontrol edilmekte ve bu yasanın eğer sürtüşmesiz işlerse, üretimin her etmenine bu etmenin yarattığı servet miktarını vereceğini göstermektedir. Ücretler ayrı bireyler arasında özgürce yapılan pazarlıklarla ayarlanabilse de, bu işlemlerin sonunda oluşan fiyat oranlarının sanayi ürününün emeğe doğru takip edilebilir bu bölümüne eşit olan eğilimi taşıdığı iddia edilmektedir. Faiz benzer şekilde özgür pazarlıkla ayarlanabilse de, sermayeye doğru ayarlanabilir bir biçimde takip edilen en küçük ürüne eşit olma eğilimindedir (Hunt, 2009: 383).

Böylece Clark, kendisinden önceki klasik teorisyenlerin görüşlerini destekleyen ve ispatlayan görüşler geliştirdi. Ona göre gelir dağılımında ne bir artık ne de işçilerin sömürülmesi gibi bir durum söz konusu değildi. Kapitalistlerde sermaye sahibi olarak emekçiler gibi yarattıklarının karşılığını alıyorlardı.

Marshall Neo-klasik iktisadın en yetkin kişilerinden birisi olarak çatışmalardan sürekli kaçınmış ve orta yolu tutmuştur. Değer teorisinin açıklanmasında da her ne kadar kısa dönemde marjinal fayda ve tüketici talebine önem verse de uzun dönemde, değer tek başına marjinal fayda ve tüketici talebi tarafından belirlendiğini söylemez. Ona göre uzun dönem söz konusu olunca üretim maliyetleri devreye girer. Marshall'ın sözü onun değer ve piyasa bakışının özeti gibidir: "...bir kâğıdı, makasın hangi ağzının kestiğini tartışmamız ne kadar makulse, değer fayda ve maliyetin hangisi tarafından belirlendiğini tartışmamız da o kadar makuldür" (Küçükkalay, 2011: 271).

Sorunları toplumsal niteliği ağır basacak şekilde inceleyen Marshall, hane halklarının tüketimlerini toplam faydalarından en az feragat edecek şekilde

gerçekleştirdiklerini açıkladı. Kısa dönemde marjinal faydanın etkinliğini, uzun dönemde ise kişilerin servet ve gelirlerini yine marjinal faydayı gözeterek gerçekleştireceklerini açıkladı.

Marshall'ın bir diğer katkısı olan negatif talep eğrisini ise şöyle ortaya çıkardı: İlk olarak, bütün fayda kuramcılarıyla olduğu gibi, analiz edilen süreç sırasında bireyin marjinal fayda cetvelinin sabit kaldığını varsaydı. Marshall, “insanın kendi zevklerinde ya da karakterinde herhangi bir değişiklik için ayrılacak zamanı düşünmüyoruz” diye yazdı. Bu Marshall'ın bir talep eğrisi türetmesi açısından da önemli bir varsayımdı. İkinci olarak, bireyin paradan elde ettiği marjinal faydanın analiz boyunca belirli ve sürekli olduğunu varsaydı (Hunt, 2009: 363).

Marshall, gelir dağılımı konusunda marjinal verim teorinden ayrıldı ve faktör gelirlerinin, yani onların fiyatlarının, mal ve hizmetler piyasasında nasıl arz ve talep birlikte bir malın fiyatını belirliyorsa ona benzer bir biçimde belirleneceğini ifade etti. Bu nedenle, onun düşünce sisteminde milli gelir; emek, kapital, toprak ve organizasyon arasında arz ve talep koşulları tarafından belirlenmektedir. Fakat burada şunu belirtmek gerekir ki; faktörünün fiyatının, yani gelirinin belirlenmesi konusunda Marshall, faktörün piyasa arz ve talep koşullarının etkili olduğunu belirlenmesine rağmen, tam rekabet ve azalan getiri varsayımı altında her firmanın marjinal verimliliği göz önüne alarak marjinal maliyeti ve marjinal ürün hasılasının eşitliğini sağlayacak şekilde faktör istihdam ettiğini söylüyordu (Küçükkalay, 2011: 274).

Böhm-Bawerk, gerçekte, kurumsal yapıdan bağımsız, her sistemde geçerli iktisat kanunlarını aradığı ve bulduğu; faizin, sosyalist sistemde de bulunacak bir gelir kategorisi olduğu iddiasındadır. Kapitalizm özel mülkiyet, bireysel girişim ve piyasa ekonomisi gibi belirli kurumsal yapısı olan bir iktisadi sistem değildir. Kapitali iki açıdan düşünmek mümkündür: a) Üretim aracı olarak kapital; b) Faiz geliri yaratan kapital (Kazgan, 2004: 151).

Bawerk'in faiz teorisi bir yandan gelir dağılımı teorisinde faizin aldığı payın meşruiyetini ispatlarken, bir yandan da faizin konumunu ve nedenlerini ortaya

koyuyordu. Aynı zamanda bağlama teorisini de kapitalistin elde ettiği geliri açıklamak amacıyla kullanıyordu (Küçükkalay, 2011: 274).

Borçlanma bugünkü malların gelecekteki mallarla değişimi olduğuna göre, insanlar bu ikisi arasındaki farkı, yani faizi (Böhm-Bawerk'in deyimiyile Agio'yu) ödemeye razıdırlar. Böhm-Bawerk'e göre insanlar üç nedenden ötürü bugünkü malların öznel değerinin gelecekteki aynı miktardaki malın öznel değerinden daha yüksek olduğunu düşünürler. Söz konusu üç neden şu şekilde sıralanabilir (Tozduman, 2010: 57-58):

- İnsanlar iyimserliklerinden dolayı gelecekteki gelirlerinin daha yüksek ihtiyaçlarının ise daha az olduğunu düşünmek eğilimdedirler,
- Yaşam sürelerindeki belirsizlik nedeniyle bugünkü mal ve hizmetleri gelecekteki mal hizmetlere tercih ederler ve
- Bugünkü üretim araçlarının gelecekteki üretim araçlarına oranla teknik bakımdan daha ileri olmaları ve bu yüzden marjinal faydalarının ve değerlerinin daha yüksek olduğunu düşünmeleridir.

1.3.3. Keynesyen Gelir Dağılımı Teorileri

John Maynard Keynes, yazılmış birçok kitabı ve makalesi bulunmakla birlikte, 1936 yılında yayınladığı İstihdamın, Paranın ve Faizin Genel Teorisi (The General Theory of Employment Interest and Money) isimli kitabıyla iktisat bilimine sayısız katkılar yapmıştır (Küçükkalay, 2011: 317).

Keynes, Birinci Dünya Savaşı sonrası dönemde İngiltere'de sürekli işsizlik ve etkileri bütün dünyaya yayılan 1929 Büyük Depresyonun etkisi altında, düşünce dizgesini geliştirmiştir (Kazgan, 2004: 218). Keynes İstihdam, Faiz ve Paranın Genel Teorisi adlı eserinde tam istihdamı değerlendirmiş fakat gelir dağılımının analizine yer vermemiştir. Sadece fonksiyonel gelir dağılımında yer alan kârı tanımlamıştır (Saygılı, 2004: 31).

Keynes'te üretim tekniği veri iken istihdamı, emeğin marjinal verimini ve reel ücreti belirleyen efektif taleptir (Çelik, 2008: 16). Efektif talep, Keynesyen analizin merkezinde bulunmaktadır. Efektif talep, literatürdeki genel tanımı ile satın alma gücüyle desteklenmiş talep olarak tanımlanır ve belli bir dönemde yapılan

gerçek harcamaların toplamından oluşur. Keynes'in kendi ifadesine göre de, efektif talep, toplam talep eğrisinin toplam arz eğrisini kestiği noktadaki taleptir. Talep eğrisi üzerindeki diğer noktalar ise, efektif talep değildir (Esen, 2007: 13).

Bütün bir ekonomide nakdi ücretlerini indirilmesi talebi, dolayısıyla genel fiyat seviyesini etkileyeceği için reel ücretleri düşürmez. Dolayısıyla Keynes'te veri bir üretim düzeyinde ücreti, dolayısıyla gelir dağılımını belirleyen talep olmaktadır. Her ne kadar Keynes Neo-klasiklerin ücretin emeğin marjinal verimine eşit olduğu düşüncesini eleştirse de, piyasa mekanizması tarafından gelirin dağıtıldığını kabul etmektedir (Çelik, 2008: 16).

Genel olarak Keynes gelir dağılımı konusunda kesin bir çalışma yapmamıştır. Ancak Keynes sonrası iktisatçılar Keynes'in bu açığı kapatmışlardır.

1.3.3.1. Allan Cartter Gelir Dağılımı Teorisi

Allan Cartter'in analizi, Keynes'in genel denge için ortaya koyduğu temel koşulu, yatırım-tasarruf eşitliği koşuluyla gelir dağılımı arasındaki ilişkiyi ortaya koymaktadır ve bu anlamda Keynesyen bir model olarak değerlendirilmektedir. Ücret ve ücret dışı gelirler arasındaki gelir dağılımındaki değişimin denge gelir üzerindeki etkisi analize konu edilirken, gelir ve istihdamdaki değişimin fonksiyonel gelir dağılımına etkisi üzerinde durulmamaktadır. Modelde devletin olmadığı ve dışa kapalı bir ekonomi söz konusu olup, bunun dışında dört varsayım daha bulunmaktadır (Tozduman, 2010: 60).

1) Denge gelir seviyesinde yatırım (I) ve tasarruf (S) eşittir;

$$I=S \quad (4)$$

2) Yatırım miktarı kârın pozitif bir fonksiyonudur; π yatırım-kâr katsayısı ve sabit bir değer olmak üzere;

$$I=\pi (P) \quad (5)$$

Yatırım kâr katsayısının artması yatırım doğrusunun eğimini arttırırken, bu durum aynı miktardaki kâr haddinin artıştan sonra daha fazla yatırımı teşvik edeceği anlamına gelir.

3) Toplam gelir sadece iki grup arasında paylaşılacaktır; ücretliler ve kapitalistler. Ücretliler toplam gelirden (Y) λ oranında pay alırlarken, kapitalistler $(\lambda-1)$ kadar bir pay alırlar. Dolayısıyla, ücret ve toplam kâr fonksiyonları;

$$W=\lambda Y \quad (6)$$

$$P=(1-\lambda)Y \quad (7)$$

olur.

Yatırım fonksiyonuysa şu şekilde ifade edilebilir;

$$I=\pi(1-\lambda)Y \quad (8)$$

4) Ekonominin tasarruf seviyesi söz konusu iki gelir grubunun marjinal ve ortalama tasarruf eğilimlerine, gelirin bu gruplar arasında dağılımına ve kârın firmalar tarafından pay sahiplerine dağıtılıp dağıtılmadığına bağlıdır. Matematiksel olarak ifade edilmek istenirse;

a; ücretli grupların tasarruf eğilimini

b; pay sahiplerinin tasarruf eğilimini

v; firma ya da kar sahiplerine dağıtılmış olan gelirin payını

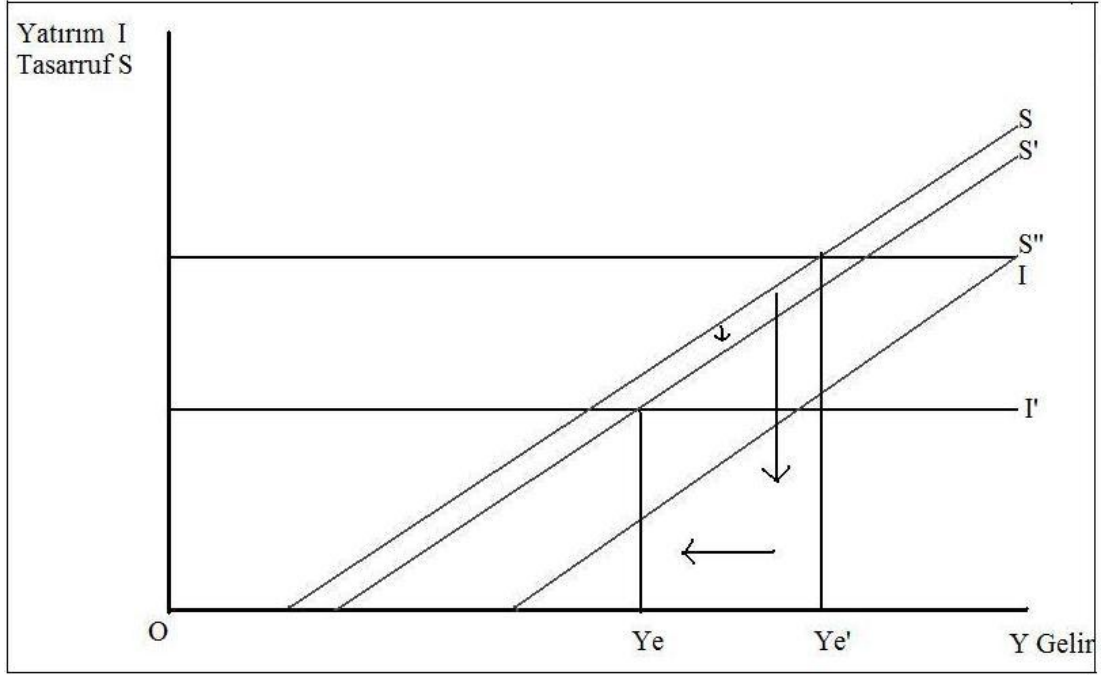
1-v; dağıtılmamış kârları göstermek üzere;

$$\pi (1-\lambda) = \lambda a + (1-\lambda) [vb+(1-v)] \quad (9)$$

Ücretlerin nispi payında yani λ 'de bir artış, kârı(P) azaltacak, Şekil 3'te I'dan I''ne kaymayla gösterildiği gibi yatırım seviyesi ve denge gelir düşecektir. Cartter'a göre emeğin payındaki artış, yatırımların tasarruflardan daha fazla azalmasına neden olacaktır. Varsayım, ücretin ve kârın tasarruf eğilimlerinin tasarruf fonksiyonunda ciddi bir değişiklik yaratmayacak kadar birbirlerine yakın olmalarıdır. Bu yüzden şekilde tasarruf eğrisi denge gelir seviyesini Y_e 'de koruyabilecek kadar kaymaz ve daha az miktarda kaymış olur. Emek gelirinde meydana gelen bir artışın denge geliri azaltmasının önüne, yatırım-kâr katsayısının yükselmesi, yani birim kârın teşvik edeceği yatırım miktarının artmasıyla ya da firma ya da pay sahiplerine firma kârlarından daha yüksek pay verilmesiyle geçilebilir. Yatırım-kâr katsayısının yükselmesi; modelde daha yüksek bir tüketim seviyesinin gerçekleşmesine ve

böylece şirketlerin gelecek dönemlerdeki gelir beklentilerinin olumlu yönde olmasına bağlıdır. Kâr sahiplerinin tasarruf eğilimlerinin 1'den düşük olması, gelirleri arttığında daha fazla tasarruf ederek tasarruf eğrisinin aşağı kaymasına neden olur. Böylece denge gelir değişmeden kalmış olur. Bu durum Şekil 3'te (S')'nün (S'')'ne kaymasıyla gösterilir (Tozduman, 2010: 61).

Şekil 3: Yatırım, Tasarruf ve Nispi Gelir Payları

Kaynak: Tozduman, 2010: 62.

1.3.3.2. Nicolas Kaldor Gelir Dağılımı Teorisi

Kaldor'un modeli; yatırımların, gelire olan oranındaki değişikliklerin, kâr ve ücretler toplamının gelirden aldıkları görece paylarda ne gibi değişiklikler meydana getireceğini göstermektedir. Milli gelir ücret ödemeleri ve kârlardan oluşmakta, faiz ve rant gelirleri toplamı kâr olarak ifade etmektedir (Kubar, 2009:27).

Kaldor'un gelir dağılımı teorisi (Dul Küpü Teorisi), yatırımın gelire olan oranındaki değişikliklerin kâr ve ücretlerin gelir toplamındaki görece paylarında ne gibi değişiklikler ortaya koyacağını göstermeye çalışır. Toplum maaş ve ücret erbabı ile müteşebbisler ve mülk sahipleri olmak üzere iki ana kategoriye ayrılırsa milli gelir (Y), ücret (W) ve kârlardan (P) oluşur.

$$Y = W + P \quad (10)$$

Gelir dengesinin yatırım (I) ve tasarruf (S) eşitliğine ($I = S$) bağlı olduğu varsayımı altında ekonomideki toplam tasarruf (S) ücret gelirlerinden yapılan tasarruf (S_w) ve kâr gelirlerinden yapılan tasarruf (S_p) toplamına eşit olur.

$$S = S_w + S_p \quad (11)$$

Ekonomide tam istihdam koşullarının hüküm sürdüğü ve ücretli ve ücret-dışı gelir gruplarının her ikisi için de tasarruf eğilimlerinin sabit olduğu varsayımları dikkate alındığında toplam gelirdeki kâr payı, yatırımın gelire oranının bir işlevidir. Başka bir ifadeyle yatırım/çıktı oranındaki (I/Y) bir artış gelirdeki kâr payında (P/Y) bir yükselişe yol açar. Tam istihdam koşullarında, yatırım harcamalarındaki gerçek bir artışın hem yatırımın çıktıya oranında hem de tasarruf-çıktı oranında bir artışa yol açması gereklidir. Tasarruf-çıktı oranında bir yükselme olmazsa, fiyatlar genel düzeyinde bir artış meydana gelir. Başka bir ifadeyle, Kaldor'un gelir dağılımı teorisi, daha yüksek bir reel yatırım düzeyinde tam istihdam dengesinin sürekliliğinin sağlanması açısından gerekli olan daha yüksek bir tasarruf-çıktı oranını gerçekleştirmek için gelir dağılımında bir kaymanın gerekli olduğunu ortaya koyar (Aktan ve Vural, 2002: 6).

1.3.3.3. Pasinetti Gelir Dağılımı Teorisi

Pasinetti modeli Kaldor modeli ile hemen hemen aynıdır. Bu modelde de dengeleyici unsur yine fiyat uyumudur. Pasinetti modelinin Kaldor modelinden farkı sınıfsal tasarruflar hakkında yapılan bir tespittir. Pasinetti'ye göre her iki modelde de hem işçiler, hem de kapitalistler tasarruf yapmaktadırlar. Kaldor, işçilerin yaptıkları tasarruftan bir gelir elde etmeleri gereğine hiç değinmemiştir. Oysa Pasinetti analizinde, işçilerin tasarruflarını kapitalistlerin kullanımına sundukları ancak işçilerin tasarruflarını, kapitalistlere karşılıksız aktarmadıkları vurgulanmaktadır. Buna göre, işçiler yaptıkları tasarruf karşılığında, ya faiz geliri elde edecekler ya da kâra ortak olacaklardır (Ataman, 1994: 57).

Kaldor ve Pasinetti modellerinin ortak noktaları varsayımlarıdır: Yatırım kararları tasarruf kararlarından tamamen bağımsız olup uzun dönemli etkilerle

belirlenir ve bekleyişlere dayanır varsayımı ile ücret pazarlığının parasal ücretler cinsinden yapıldığı varsayımı her iki modelin de başlangıç noktasını oluşturmaktadır. Bu varsayımlar ise Kaldor-Pasinetti modellerini, şu sonuca götürmektedir: Yatırımlardaki artışlar işsizlik olduğu bir durumda istihdam ve gelir düzeyini artırmakta; tam istihdam olduğu bir durumda ise gelir dağılımını değiştirmektedir. Diğer bir deyişle bir yandan gerçek ücretlerdeki, öte yandan istihdam ve gelir düzeyindeki değişmelerin kaynağı yatırımlardır (Ataman, 1994: 57).

1.3.3.4. Kalecki Gelir Dağılımı Teorisi

1930'lerde Keynes'ten bağımsız ve çalışmalarından habersiz olarak Kalecki de Keynes gibi, efektif talebi içine alan bir konjonktür modeli geliştirmiştir. Kalecki, kapitalist toplumun sınıfsal doğasından oluşan ve tam rekabetçi piyasadan ziyade oligopolün hâkim olduğu bir kâr teorisi ortaya koymuştur. Kalecki, firmalar arasında farklı derecelerde rekabet olduğunu varsayımıştır. Bununla da, konjonktür analizini farklı sınıflar ve farklı ekonomik sektörler açısından ele almıştır. Ona göre, toplumsal ilişkiler, üretimde önemlidir ve bu nedenle sosyal sınıflar açık bir şekilde analiz içinde ele alınmıştır. Kalecki'ye göre, beklentiler ekonomiyi çalıştıran yatırım harcamalarını yönlendirir. Değişen beklentiler ise, olası kararsızlıklara yol açar. Neo-klasik ekonominin tersine, Kalecki'ye göre monopolün derecesi, ne kadar firmanın fiyatları oluşturacağını ve böylece ücretler ve karlar arasında gelir dağılımının nasıl yapılacağını belirler. Bu şekilde de; gelir dağılımı talebi etkiler (Esen, 2007: 15 - 16).

Kalecki piyasaları esnek fiyatlı rekabetçi piyasalar ve sabit fiyatlı piyasalar olarak ikiye ayırmıştır. Birinci çeşit piyasalar için talepteki değişmelerle belirlenen fiyatlar; ikincisi için ise üretim maliyetindeki değişmelerle belirlenen fiyatlar olarak ikiye ayırmaktadır. Esnek fiyatlı piyasalar, hammaddelerin ve temel gıda maddelerinin olduğu piyasalardır. Bu piyasalarda fiyat, piyasa arzına ve talebine göre oluşmakta ve oluşan fiyatta piyasa temizlenmektedir. Bu piyasalar için, belirli bir üretim dönemi için esnek olmayan bir arz eğrisi söz konusudur. Sabit fiyatlı piyasalar ise, nihai malların bulunduğu piyasalardır. Bu piyasalarda bulunan oligopolist firmaların aşırı kapasiteye ulaşmaları mümkün olduğu için arz eğrisi esnektir. Diğer bir ifadeyle, bu piyasalarda, esnek fiyatlı piyasaların aksine, talep miktarındaki artışa

bağlı olarak fiyat düzeyi herhangi bir şekilde değişmeyip sabit kalmakta; değişen ise, üretim miktarı olmaktadır. Burada, nihai malların fiyatları, herhangi bir talep değişikliğinden hammaddelerin fiyatlarının değişmesi yoluyla etkilenmektedir. Fakat bu değişiklik nihai malların maliyetlerine yansıtacağı için mekanizma maliyetlerin etkilenmesi şeklinde olacaktır (Esen ve Yıldırım, 2010: 79).

Eksik rekabet koşulları altında firma davranışları ve monopolleşme derecesine bağlı bir fiyatlandırma mekanizmasının faktör payları üzerindeki etkisi ilk kez Kalecki tarafından incelenmiştir. Kalecki'nin gelir dağılımı konusuna getirdiği katkı, mal fiyatlandırması yöntemi konusundadır. Kalecki, mal çıktılarının elde edilebilir sermaye stokları veya kapasiteleri tarafından sınırlanmadığına ve son malın fiyatının değişken fiyatlar tarafından belirlendiğine inanmaktadır. Kalecki arz ve talep koşullarını ve marjinal maliyet - marjinal gelir eşitliği yoluyla kâr maksimizasyonu ilkesinin belirlediği fiyatlandırma yöntemine alternatif olarak eksik rekabet koşullarında ortalama maliyet artı kâr fiyatlandırması yöntemine değinmiştir. Bu yöntemde maliyet ve monopolleşme derecesine dayanan bir fiyatlandırma mekanizması geliştirmiştir. Tam rekabetteki gibi, marjinal maliyet - marjinal gelir eşitliğine dayalı kâr maksimizasyonu ilkesine göre bir fiyatlandırma yapılmamaktadır (Saygılı, 2004: 33).

Kalecki'ye göre, gelişmiş kapitalist bir ekonominin merkez oligopolistik sektörü için fiyatlar, maliyet belirlenimlidir. Bu açıdan, Kalecki, "Kalecki yanlı mark-up yaklaşımı" olarak da adlandırılan yaklaşımında, piyasaların eksik rekabet içinde bulunduğunu ve sektörler arasında fiyatların belirlenmesinde maliyet yapılarının birbirinden farklı olduğunu ifade etmiştir. Kalecki çalışmasında, kısa dönemde kâr maksimizasyonu amacı için, firmaların kendi talep ve marjinal maliyet fonksiyonlarının yapısını tam olarak bilememelerinden kaynaklanan bilgi eksikliği nedeniyle, kısa dönem denge koşullarının oluşturulamayacağını ifade etmiştir. Bununla birlikte, firmalar fiyatlarını belirsizlik altında oluşturduğu için, kârlarını maksimize etmeye çalışmayacaklardır (Esen ve Yıldırım, 2010: 79).

Kalecki, monopol derecesini bir firmanın satış fiyatıyla (p) rakip firmaların fiyatları (p) arasındaki fark olarak açıklamakta, kısa dönemde birim üretimin temel maliyetleri (x) ile diğer firmaların satış fiyatları sabit kalacağından, monopol

derecesinin artışı, fiyat/temel maliyet ilişkisi (m) ve fiyat – diğer firmaların satış fiyatları ortalaması ilişkisi (n) tarafından belirleneceğini,

$$p = mx + np \quad (12)$$

(12) nolu denklemi kullanarak belirtmektedir. Kalecki'ye göre monopolleşme derecesi ve buna bağlı olarak değişen ortalama kâr oranları, sektördeki fonksiyonel bölüşümü belirlemektedir (Uzun, 2007: 33).

Kalecki, monopolleşme derecesindeki değişmelerin, sadece gelirin sermaye sahipleri ve işçiler arasındaki dağılımı yönünden değil, sermaye sahipleri içindeki dağılımı yönünden de önemli olduğunu belirtmektedir. Görüldüğü gibi, Kalecki'nin bölüşüm modeli sadece farklı üretim faktörleri arasındaki bölüşüm ilişkilerinin incelenmesiyle sınırlı kalmamakta, faktörlerin kendi içindeki ilişkileri de dikkate almaktadır. Bu model gelir bölüşümünü makro değil de mikro analiz çerçevesinde incelemesi ve bölüşümü sektörel açıdan ele alıp istihdam düzeyinin sadece üretim düzeyiyle belirlendiği varsayımından dolayı eleştirilmiştir (Çalık, 2008: 36).

1.3.4. Monetarist Gelir Dağılımı Teorileri

Monetaristler hiçbir istikrar politikasına güven duymamaktadır. Onlara göre izlenen politikalar etkisizdir. Modern iktisatçılardan Milton Friedman, klasik düşüncenin piyasa yaklaşımı teorisinden hareket ederek, serbest piyasada fiyat mekanizmasının iktisadi faaliyetlerde gelir dağılımını sağlama fonksiyonuna sahip olduğunu savunmaktadır. Friedmana göre, toplumu oluşturan bireyler arasında gelir dağılımını fiyat mekanizması sağlamaktadır (Kubar, 2009: 29).

Friedman'a göre, devletin ekonomiye müdahalesi mümkün olduğu kadar sınırlandırılmalıdır. Çünkü bu müdahale sonucu ortaya çıkan yeni koşulların maliyeti, taraf olmayanlara yüklenmekte ve sağlanan kazançlardan sadece şanslı bir grup yararlanmaktadır (Ulutürk ve Ersezer, 2005: 4).

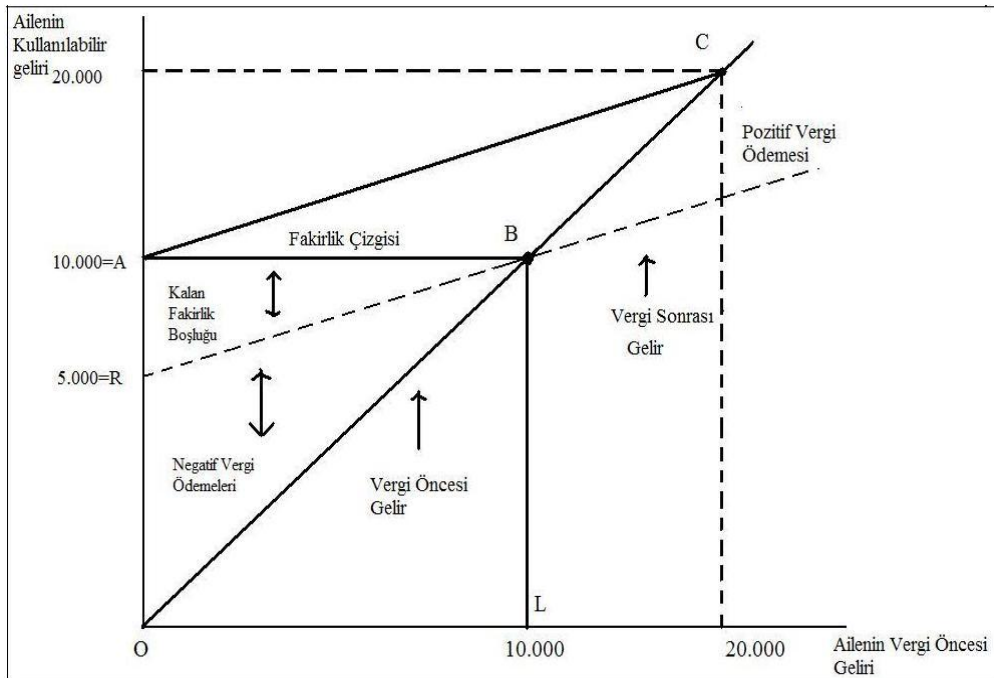
Friedman'ın ortaya koyduğu sürekli gelir hipotezine göre, cari gelir (Y), sürekli gelir Y_p ve geçici gelir Y_t olmak üzere iki bileşenin toplamı olarak gözlediğimizi öne sürer. Sürekli gelir insanların gelecekte devam etmesini bekledikleri gelir bölümüdür. Sürekli gelir ortalama gelirdir (Mankiw, 2010: 534).

Friedman gelir dağılımında adaletsizliği önlemek üzere negatif gelir vergisi kavramını geliştirmiştir. Negatif gelir vergisi uygulaması genellikle gelişmiş ülkelerde uygulanmakta olup, gelir seviyesi belirlenen asgari düzeyin altına düşen ailelere yardım amacıyla yönelik olarak ödeme yapılmasını ve bu suretle yoksullukla mücadele edilmesini öngörmektedir (Öztürk, 2012: 448).

Negatif gelir vergisi uygulamasında, gelir ve servetin dağılımını eşitlemek ve fırsat eşitsizliğini gidermek için gelir vergisinden yararlanılmaktadır. Ekonomik kalkınma ile birlikte teşvik önlemlerinin ve vergiden kaçınma olanaklarının artması, artan oranlı gelir vergisi tarifelerinin düz ya da azalan oranlı bir hale dönüştürmüş ve gelirin dağılımı düşük gelirlilerin aleyhine olmak üzere bozulmaya başlamıştır. Negatif gelir vergisi bu adaletsizliği gidermek için bir araç olarak düşünülmektedir (Edizdoğan ve Çelikkaya, 2012: 101.).

Negatif gelir vergisi uygulamasının yer aldığı Şekil 4’ te transfer öncesi gelir yatay ekseninde, transfer sonrası gelir dikey ekseninde yer almaktadır.

Şekil 4: Negatif Gelir Vergisi

Kaynak: Edizdoğan ve Çelikkaya, 2012: 104.

Şekil 4'te yer alan 45 derecelik eğri birim esnekliğe sahip olup, verginin yokluğunda gelirin ne olacağını göstermektedir. Buna göre örneğin transfer öncesi gelire 1.000 TL'lik bir ilave, harcanabilir gelire 1.000 TL'lik bir katkı sağlayacaktır. Şekilde kesik çizgilerle ifade edilen RB eğrisi negatif gelir vergisinin işleyişini göstermektedir. Söz konusu eğri, garanti edilmiş yıllık 5.000 TL'lik bir gelirden (şekilde OR) başlamakta ve gelir arttıkça her 1 TL'de %50 marjinal vergi sonrası 0,50 kuruş artarak başabaş gelir düzeyi olan 10.000 TL'de (şekilde BL) 45 derecelik eğriyi kesmektedir. Şekilde RB eğrisi ile 45 derecelik eğri arasındaki dikey mesafe transfer miktarını vermektedir. Başabaş noktasının altında devlet hane halkına net transfer yaparken, bu noktanın üstünde ise tam tersine hane halkı devlete transfer yapmaktadır. Dolayısıyla iki eğrinin kesiştiği noktanın altında kalan alan devletten alınan transferleri, üstünde kalan alan ise devlete yapılan vergi ödemelerini göstermektedir (Edizdoğan ve Çelikkaya, 2012: 103-104.).

Negatif gelir vergisi uygulaması daha çok yoksul kesime bir transfer ödemesi niteliği taşımaktadır. Toplumda gelirin zenginler lehine değiştiği bir durumda yoksul kesimin mağduriyetini gidermek üzere geliştirilmiş ancak çok fazla uygulama alanı bulunamamıştır.

1.4. GELİR DAĞILIMI ÖLÇÜM YÖNTEMLERİ

Gelir dağılımına ilişkin pozitif ve normatif iki temel soru vardır. Bunlardan biri eşitsizliğin boyutudur. Bir ülkedeki milli gelir toplumun değişik kesimleri arasında nasıl dağılmaktadır ve ne kadar eşitsizdir? Bu pozitif sorudur. Normatif olarak ise, kabul edilebilir bir gelir dağılımının ne olduğu sorusu önem kazanır. Dağılım eşitsizliği her toplumda bir ölçüde yaşanır. Bir toplumda yaşayan bütün kesimlerin milli gelirden mutlak olarak eşit paylar aldığı tarihsel olarak hiç yaşanmamıştır. Ancak rakamsal bir ölçü verilme bile, aşırı düzeyde gelir eşitsizliklerinin ciddi toplumsal sorunlara yol açtığı bir gerçektir (Pınar, 2006: 287).

1.4.1. Lorenz Eğrileri

Lorenz eğrisi, Amerikalı istatistikçi Max Lorenz tarafından geliştirilmiştir. Lorenz eğrisi gelir dağılımı çalışmalarında yaygın olarak kullanılan ve bazı gelir

dağılımı eşitsizliği ölçülerinin hesaplanmasında temel alınan grafik ile gösterim şeklidir. Eğriyi oluşturabilmek için bireyler ve hane halkları gelirlerinin büyüklüğüne göre en küçükten büyüğe doğru sıralanmaktadır (Öztürk, 2012: 433).

Gelirin gerçek hayattaki dağılımını gösteren Lorenz eğrisi ise, iki uç gelir dağılımı durumları arasında yer alır. Kamu ekonomisinin gelir dağılım fonksiyonunun amacı, bütçe politikalarıyla, mümkün olduğu kadar eşit dağılımı gösteren Lorenz eğrisine doğru yaklaşmaktır (Şener, 2006: 19).

Mutlak eşitlik durumunda, toplumun en düşük gelir elde eden %10'u milli gelirin %10'unu, en düşük gelir elde eden %20'si milli gelirin %20'sini alacaktır. Mutlak eşitliğin olmaması halinde ise, örneğin, toplumun en düşük gelirli %10'u milli gelirden %5 pay alır veya en düşük gelirli %20, milli gelirden %12 pay alır. Bu payların düzeyi eşitsizliğin boyutunu belirler. Bir ülkede yaşayan kişiler ya da hanehalkı gelirine göre %1, %5 veya %20 gibi değişik dilimlere bölünebilir. Dilim seçimi Lorenz eğrisinin mantığını değiştirmez. Aşağıdaki Tablo 1'de verilen rakamlar Şekil 5'te gösterilmiştir (Pınar, 2006: 288).

Tablo 1: Lorenz Eğrisi İçin Sembolik Bir Gelir Dağılımı

Yüzde Dilimler	Mutlak Eşitlik		Eşitsizlik	
	Yüzde pay	Birikimli (%)	Yüzde pay	Birikimli(%)
1. %20	20	20	5	5
2. %20	20	40	10	15
3. %20	20	60	15	30
4. %20	20	80	20	50
5. %20	20	100	50	100

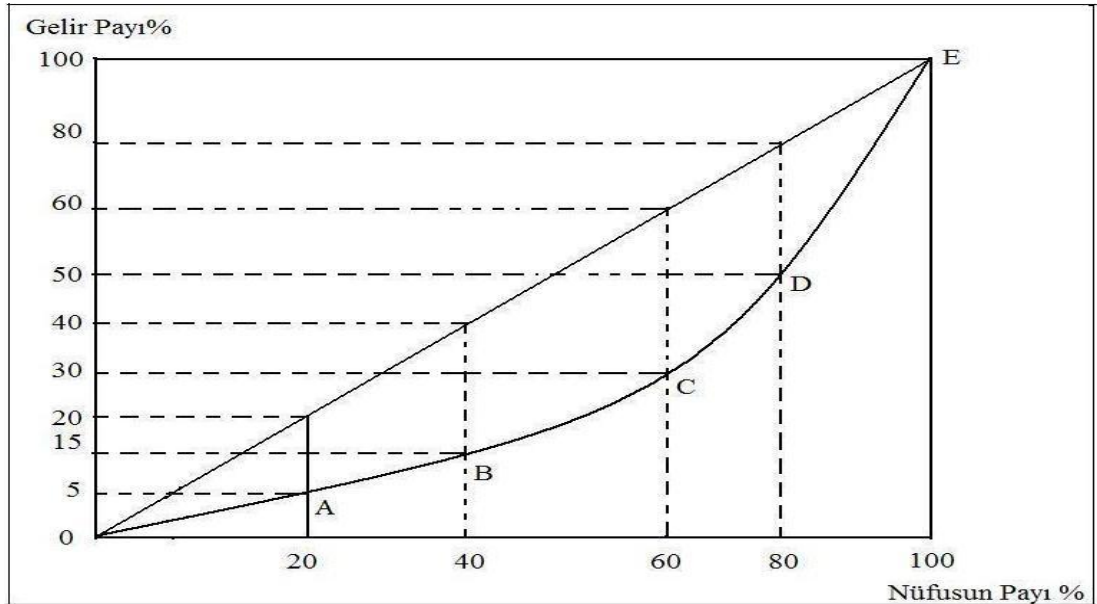
Kaynak: Pınar, 2006: 288.

Tablo 1'de görüldüğü gibi, mutlak eşitlik durumunda, gelire göre dilimlere ayrılan toplumda, her dilim milli gelirden aynı oranda pay almaktadır. Mutlak eşitlik durumundan her uzaklaşma bu oranları değiştirecektir. Toplumdaki en düşük gelirli

%20'lik kesim, milli gelirden sadece %5 pay almakta, en yüksek gelirli %20'lik kesim ise milli gelirden %50 pay almaktadır (Pınar, 2006: 288).

Lorenz eğrisi, kişisel gelir dağılımını analiz eden bir yaklaşımdır. Mutlak eşitlik doğrusuyla ütopyik bir gelir dağılımı varsayılmış, yani toplumdaki bütün kesimlerin gelirden aynı oranda pay alabilir olduğunu gösterilmiştir. Günümüz ekonomilerinde bu durumun imkânsızlığı tartışılmazdır ancak analizin amacı en eşitlikçi yapıya yakın olmayı mümkün kılacak önerilerin gelişmesine katkı yapmaktır.

Şekil 5: Lorenz Eğrisi

Kaynak: Pınar, 2006: 289.

Şekil 5'te görüldüğü gibi, Lorenz eğrisi OE arasında düz bir çizgi olacaktır. (45⁰'lik eğri). Bir ölçüde eşitsizliğin bulunması halinde ise eğri kavisli olacaktır. Mutlak eşitlik eğrisi ile kavisli eğri arasındaki alan eşitsizliğin büyüklüğünü gösterir. Eşitsizlik arttıkça, eğri 45⁰'lik eğriden uzaklaşacak, eşitsizlik azaldıkça bu eğri 45⁰'lik eğriye yaklaşacaktır (Pınar, 2006: 288).

Lorenz eğrisindeki amaç mutlak eşitlik doğrusuna yakın bir gelir dağılımı sistemi geliştirmektir. Bu amaçla ülkeler bu eğriyi dikkate alarak ekonomilerinde gelir dağılımını gözlemlemekte, diğer ülke ekonomileriyle karşılaştırmakta ve gerekli olan önlemleri almaktadır.

1.4.2. Gini Katsayısı

Gelir dağılımı adaletsizliklerinin en yaygın olarak kullanılan ölçütü olan Gini katsayısı, İtalyan istatistikçi Corrado Gini tarafından geliştirilmiştir. Lorenz eğrisi gösteriminden elde edilen Gini katsayısı, eşitsizlik düzeyini tek bir sayı ile ifade ederek çeşitli gelir dağılımlarının karşılaştırılmasına olanak vermektedir. Gini katsayısı görsel ve kolay anlaşılır bir şekilde Lorenz eğrisinin gösteriminde eş bölüşüm doğrusu ve Lorenz eğrisi arasında kalan alanın, eş bölüşüm doğrusu altında kalan üçgenin alanına oranı olarak tanımlanmaktadır. Gini katsayısı, Lorenz eğrisi ile eşit dağılım doğrusu arasındaki alanın 45 derecelik eğri altında kalan üçgen alanına oranıdır (Öztürk, 2012: 435).

Gini katsayısı 0 ile 1 arasında değer alır ve bu katsayının yüksek olması eşitsizliğin arttığı anlamına gelir (Pınar, 2006: 289). Gini katsayısı 1'e yaklaştıkça gelir dağılımı adaletsizliği artarken, 0'a yaklaştıkça gelir dağılımında adalet en iyi biçimde gerçekleşir (Şener, 2006: 23).

Gelir dağılımına ilişkin farklı ölçümler kullanılmaktadır. Gini katsayıları, daha detaylı ölçümlere nazaran daha sıklıkla hesaplandığı için, ampirik çalışmalarda sıkça kullanılmaktadır. Fakat özellikle politik ekonomi teorileri medyan oy kullanıcıya önem vermekte ve bu sebeple bu kesimin gelirden aldığı payın incelenmesi icap etmektedir. Ayrıca, toplumun en fakir kesiminin göreceli fakirliği politik ve sosyal istikrarsızlığa daha büyük bir tehdit olarak dikkate alındığında, bu kesimin gelirden aldığı pay önem arz etmektedir. Bu bahsedilen ölçülere göre farklı gelir dağılımları, benzer Gini katsayıları verebilmektedir. Bazı kesimlerin, toplam gelirden aldıkları payda meydana gelen büyük değişiklikler Gini katsayılarında çok küçük değişikliklere sebebiyet verebilmektedir (Serakibi, 2012: 61).

1.4.3. Theil İndeksi

Eşitsizlikten türetilmiş yöntem örneğinin “üstünlük kriteri” ya da “refah artışı” ile entelektüel temel üzerine kurulan yaklaşımı ayırmak faydalı olur. Bu ayırım sonrasında eşitsizlik yaklaşımını kurmak için kullanılan entelektüel temel ilkesi aşağıdaki gibi özetlenebilir:

- Refah kriteri genişlemesi (Atkinson 1970, Sen 1973);

- Risk analiziyle Analoji(örnekseme) (Harsanyi 1953, 1955; Rothschild ve Stiglitz 1973);
- Fundamentalist yaklaşımlar ikna edici ad hoc kriterini örneğin Gini katsayısı ve örneğin Temkin'in "şikâyetler" dayanağı felsefi eşitlik kriterlerini içerir (Cowell, 2003: 3).

Theil kendi entelektüel ilkesine bir başkasını ekler. Bilgi ürünü içeriğinin gelir dağılımını yapılandırmasındaki eşitsizliğe yoğunlaştırılmış oldu. Bilgi teorisi fikri aşağıdaki ana bileşenleri kapsamaktadır. Muhtemel her olay grubu meydana gelme ihtimalleriyle verilir. Bilgi fonksiyonu h ilişki ihtimallerine göre değerlendirilen olaylar için bilgi fonksiyonu h , benzer özdeki gelir - değerlendirme fonksiyonu (sosyal fayda) refahsal yaklaşımdaki eşitsizliktir. Bilgi yitimi dağılımdaki beklenen bilgidir. Üç aksiyomda h açıklaması:

Aksiyom 1, Sıfır-değerlendirme kesinliği: $h(1)=0$.

Aksiyom 2, Azalan-eksilen değerlendirme ihtimali: $p > p_0 \Rightarrow h(p) < h(p_0)$.

Aksiyom 3, Bağımsız toplanabilirlik olayları: $h(pp_0) = h(p) + h(p_0)$

İlk iki zorunluluğun koşulları mantıklı görünmekte; eğer olay kesinlik olarak düşünülürse ($p=1$) bilgi değersiz oluşur, en düşük bilgi değeri en geniş varsayılan olay ihtimalinde meydana gelir (Cowell, 2003: 3).

Theil endeksi özellikle diğer eşitsizlik ölçüm tekniklerinden, kurmuş olduğu teknik ve entelektüel temeliyle farklıdır. Özellikle ayırt edilmesi gereken örneğin egemenlik kriteri veya refah-atık tekniğinden farklılık göstermektedir. Bu yaklaşımın entelektüel çevrelerce belirlenen kurucu unsurları şöyle özetlenebilir:

Ülkelerin gelir dağılımlarını birbiriyle karşılaştırmada sıkça kullanılan Theil indeksi bilgi teorisindeki entropi kavramından yola çıkarak geliştirilmiştir.

$$T = \left[\sum_{i=1}^n \frac{y_i}{\mu} \log \left(\frac{y_i}{\mu} \right) \right] / n \quad (13)$$

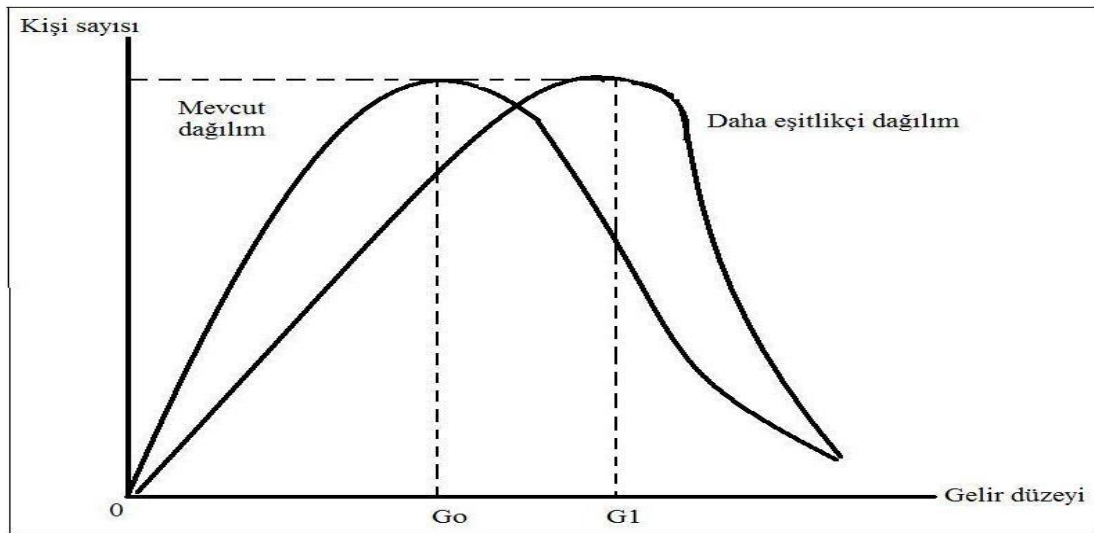
Formülde y_i i'nci hanenin gelirini, μ gelirlerin aritmetik ortalaması ve n hane sayısını ifade etmektedir. Theil indeksi diğer gelir dağılımı ölçüm yöntemleri gibi transfer ilkesine bağlı olarak çalışır. Yani zenginden yoksul olana yapılacak bir

transfer Theil indeksini küçültür. Gelirlerinin oranları aynı olan iki grup arasındaki transfer, kişilerin dağılımın hangi noktasında olduğuna bakmaksızın Theil indeksini küçültür. Örneğin geliri 10 bin olandan 5 bin olan yapılacak bir gelir transferi, geliri 100 bin olandan 50 bin olana yapılacak bir gelir transferi ile aynı oranda Theil indeksini küçültür (Çelik, 2008: 23).

1.4.4. Dalton-Atkinson İndeksi

İlk olarak Dalton tarafından önerilen bu ölçüt, toplumların daha eşitlikçi bir gelir dağılımını tercih ettikleri varsayımına dayanmaktadır. Şekil 6'da görüldüğü gibi A dağılımında, gelirin çoğu orta bölgeye yoğunlaşmaktadır ve eşitliğe önem veren bir toplumda bu tercih edilen bir dağılım olacaktır (Pınar, 2006: 289).

Şekil 6: Dalton-Atkinson Eşitsizlik Ölçütü

Kaynak: Pınar, 2006: 290.

Dalton-Atkinson ölçütü gelirin eşit dağılması halinde belirli bir zamandaki sosyal refah seviyesine ulaşabilmek için o zamanki toplam gelirin ne kadar bir kısmının yeterli olduğunu ifade etmektedir. Bu ölçüt bir toplumun mevcut gelir dağılımında mutlak eşitlik durumuna geçerken vazgeçmeyi kabul ettiği gelir olarak da tanımlanabilmektedir. Bu bağlamda bu ölçütü gelirin yeniden dağılımındaki doğan potansiyel kazançların bir ölçüsü olarak yorumlamak olasıdır (Öztürk, 2012: 436).

Gelirlerin eşit dağıtılması halinde varılacak sosyal refah düzeyine ulaşmak için mevcut olan toplam gelirin ne kadarlık kısmının yeterli olduğunu ifade eden ölçüt Atkinson eşitsizlik ölçütüdür (Çetin ve Gün, 2013: 255).

Atkinson'a göre toplumun vazgeçebileceği gelir miktarı önemli düzeyde olabilir. Bu miktar, gelişmiş ekonomilerde toplam gelirin 1/3 ile 1/4'ü arasında değişmektedir. Matematiksel olarak göstermek gerekirse, faydacı bir sosyal refah fonksiyonunun şu şekilde tanımlandığını varsayalım:

$$W = U(Y_1) + U(Y_2) + \dots + U(Y_n) \quad (14)$$

Y ortalama gelir olarak alınırsa Dalton-Atkinson ölçütü (D) aşağıdaki şekilde ifade edilebilir:

$$U[(1-D)Y] = U(Y_1) + U(Y_2) + \dots + U(Y_n) \quad (15)$$

Dolayısıyla D, fayda fonksiyonuna bağlıdır. Atkinson, analizinde sabit-esnek fayda fonksiyonuna odaklanmaktadır. Bu durumda fayda,

$$U = (Y^{1-a}) / (1-a) \quad (16)$$

biçiminde hesaplanacaktır. Atkinson kendi çalışmasında a' ya 1 ile 2 arasında değerler vererek analiz yapmıştır. Dalton-Atkinson ölçütündeki değişmeler hükümet programlarının eşitsizlik etkisini değerlendirmede kullanılabilir (Pınar, 2006: 291).

Atkinson indeksi, 0 ile 1 arasında değişmekte olup, toplumun normatif olarak eşitsizliğe karşı duyarlılık derecesine (ϵ) bağlı olarak farklı değerler alır. Toplumda eşitsizliğe karşı olan duyarlılık derecesinin (ϵ) büyümesi toplumun eşitsizliğe karşı daha duyarlı hale geldiğini göstermektedir. Buna karşılık, toplumun duyarlılık derecesini gösteren ϵ 'nin 0 olması toplumun eşitsizliğe karşı nötr olduğu yani, duyarsız olduğunu ifade eder. Fakat ϵ 'nin değerinin sonsuz olması toplumun en yoksul kişiye karşı daha duyarlı olduğu anlamına gelmektedir. Bu durum, Rawls'ın sosyal amacına, toplumdaki en kötü kişinin durumunu iyileştirmenin mümkün

olduğu Maksimum İlkesi'ne dayanmaktadır. Atkinson İndeksi toplumsal duyarlılık derecesine bağlı olarak 0 ile 1 arasında değişen değerler alırken, 1'e doğru gidildikçe gelir dağılımının mutlak eşitlikten uzaklaşarak bozulduğu anlaşılmaktadır. Atkinson İndeksi'nin yorumlanmasını bir örnek yardımıyla şu şekilde açıklayabiliriz. Toplam gelirin 100 birim olduğunu ve Atkinson İndeksi'nin de 0,34 değerde olduğunu varsaydığımızda bu durumun ifade ettiği anlam şudur. Eğer toplumda gelirler eşit dağıtılmış olsaydı 100 birimlik gelirin 66 birimiyle mevcut toplumsal refaha ulaşılabilecekti. Dolayısıyla, gelirler eşit dağılmadığı için 34 birimlik bir refah kaybı söz konusudur (Rakıcı, 2008: 79).

İKİNCİ BÖLÜM

VERGİ KAVRAMI VE GELİR DAĞILIMI İLİŞKİSİ

2.1. VERGİ KAVRAMI VE ÖNEMİ

Kamu gelirleri içinde önemli yeri olan vergiler; kamu hizmetlerinin karşılanması için devletin, egemenlik hakkına dayanarak fert ya da kurumlardan, bunların sağladıkları hizmetlerle eşdeğerde olmayacak şekilde, kanunla aldığı para tutarlarıdır (Edizdoğan, 2007: 122).

Vergi olgusu, teoride çok farklı biçimlerde açıklanmaya ve rasyonalize edilmeye çalışılmıştır. Vergi, bir ortaklık payı ya da sigorta primi vb. gibi çok farklı yaklaşımlarla açıklanmıştır. Tüm bu açıklamalar iki temel teorik yaklaşım içinde özetlenebilir. Bunlardan birine göre, vergi kamu hizmetlerinden sağlanan faydanın bir tür fiyatıdır. Vergilemenin faydalanma teorisi olarak bilinen bu yaklaşım, bireyci görüşü yansıtır ve kamusal hizmetlere ait kararların da vergi yükümlüleri tarafından verileceği mantığına dayanır. Buna karşın, sosyal devlet politikalarını benimseyen diğer görüşe göre ise, toplumsal gereksinmelere göre kamu hizmetleri belirlenir, böylece oluşan harcama yükümlülüğünün mali bedeli, bireyler arasında, onların ekonomik gücüne göre devlet tarafından dağıtılır. Açıktır ki, bu yaklaşımda vergi yükümlülerinin karar süreçlerindeki rolü ikinci plana itilmiş olmaktadır. Vergilemede iktidar ilkesi olarak bilinen bu teori, birinciye göre daha bir toplumsalcı felsefeye dayanmaktadır (Kargı, 2011: 102).

Devlet, egemenlik gücünü kullanarak işlevlerini yerine getirebilmesi özellikle kamu giderlerini karşılaması için tek taraflı, zorunlu ve karşılıksız bir ödeme niteliği taşıyan vergileri finansman olarak kullanır. Piyasa şartlarının geçerli olduğu ülkelerde toplam kamu gelirlerinin %90-95'ini vergi gelirleri oluşturmaktadır (Tecim, 2008: 39).

Gelirin halk arasında adaletli bir biçimde dağılımını sağlamak, sosyal devletin temel görevlerindedir. Vergiler ise bu dağılımın gerçekleştirilmesinde devletin sahip olduğu mali araçlardan birisidir. Vergiler aynı zamanda devletin finansman kaynağıdır. Dolayısıyla, vergiler gelir dağılımını iyileştirici bir maliye politikası aracı olduğu kadar, devletin aynı zamanda finansman kaynağıdır. Vergiler, ekonomik

istikrarsızlıklarda da yaralanılan; siyasal perspektiften bir tercih aracı olarak algılanıp kullanılan ve diğer birtakım sosyo-ekonomik amaçların gerçekleştirilmesi için başvurulan bir mali araç olarak da nitelendirilebilir (Bağdigen, 2004: 291).

Genel ayrıma göre vergiyi gelir vergisi, servet vergisi ve tüketim vergisi olarak üçe ayırırız. Örneğin gelir vergisi teorik olarak, hem sermaye hem de emek vergisini kapsar; dolayısıyla kısmen sermaye üzerine de konmuş bir vergi söz konusudur. Sermaye üzerine konan vergilere genellikle sermaye gelirlerinin akışından yapılan kesintiler, hem de sermaye birikiminin değerinden alınan vergiler dâhil edilir. Modern çağda tüketim vergisi, katma değer vergileri gibi ithal mallar, içecekler, benzin, tütün ya da diğer hizmetler üzerindeki vergileri kapsar. Bu vergiler idareye, alınan malın fiyatının bir parçası olarak, dolaylı yoldan ödenir (Piketty, 2014: 534-535).

Vergi, çok geniş ve kapsamlı, bir o kadar da karmaşık karar alma süreçlerinin yönetildiği bir olgudur. Devlet, siyasal anlamda vatandaş olan kişileri ve kâr elde etme amacıyla kurulan işletmeleri bir araya getirerek birbirleriyle farklı farklı koşullar altında alınmış değişik kararları ve davranış biçimlerini etki-tepki ve/veya heterojen kütleleşme gibi oluşumlar doğurmakta ve yeni meydana gelen şartlar karşısında yeni karar alma süreçlerini tetiklemektedir (Gencel ve Kuru, 2012: 29-30).

Devletin siyasi felsefesi ve iktisadi sistemi ne olursa olsun, içerisinde bulunduğu dönemin zorunlu kıldığı fonksiyonları ifa edebilmesi ve istenen sosyo-ekonomik hedeflere ulaşabilmesi, her şeyden önce verimli, istikrarlı ve devamlı bir gelir kaynağının mevcudiyetine bağlıdır. Bu özelliklere sahip en önemli kaynak ise şüphesiz vergilerdir. Bu nedenle vergi, tarih boyunca ülkelerin hemen hepsinde gerek geleneksel kamu giderlerinin karşılanmasında, gerekse ekonomik ve sosyal politikaların uygulanmasında başvurulan temel bir araç olarak, hep gündemde kalmıştır (Yüce, 2010: 74).

Günümüz modern maliye anlayışı, hem klasik maliye anlayışını (vergiye sadece mali amaç yükleyen ve tarafsız vergiyi benimseyen) hem de Lerner'in fonksiyonel maliye anlayışını (verginin tek amacının tam istihdamı gerçekleştirmek ve sürdürmek olduğunu ileri süren) reddetmektedir. Modern maliye anlayışında

vergileme, maliye politikası ile öngörülen amaçlara ulaşmada bir araç olarak kullanılmaktadır. Maliye politikası tarafından öngörülen amaçlar ise genel hatlarıyla R. Musgrave'nin belirttiği gibi;

- Kaynak dağılımında etkinliğin sağlanmasını (tahsis),
- Adil bir gelir dağılımının gerçekleştirilmesini (bölüşüm) ve
- Ekonomik büyüme ve istikrarın sağlanmasını (istikrar) kapsamaktadır (Edizdoğan ve Çelikkaya, 2012: 2).

2.1.1. Dolaylı ve Dolaysız Vergiler Ayrımı

Vergilerin ayrımında en çok kullanılan yöntemlerden birisi dolaylı ve dolaysız vergi ayrımıdır. Tarihsel gelişim izlenecek olursa, dolaylı (vasıtalı) ve dolaysız (vasitasız) vergiler arasındaki ayrım çok eskilere uzanmakta ve bu kavramlara değişik anlamlar verilmektedir. C.J. Bullock tarafından yapılan araştırma göstermiştir ki, bu vergiler arasındaki ayrımın başlangıcı, 16. Yüzyıla kadar uzanmaktadır (Edizdoğan, Çetinkaya ve Gümüş, 2013: 269).

Dolaylı ve dolaysız vergi ayrımı idari ölçü ve iktisadi ölçü başlıkları altında değişik görüşlerle ayrıma tabi tutulmuştur.

2.1.1.1. İdari Ölçü

İdari ölçü dolaylı ve dolaysız vergi ayrımında mali örgüt ölçüsü, mali teknik ölçüsü ve karma nitelikteki ölçü olmak üzere üç görüş tarafından incelenmiştir.

Mali örgüt ölçüsüne göre, dolaylı ve dolaysız vergilerin ayrımı vergi tahsilâtından sorumlu olan idari örgüte göre yapılmaktadır. Böylece, dolaysız vergiler idaresi tarafından tarh ve tahsil olunan vergiler dolaysız, dolaylı vergiler idaresi ve diğer idareler tarafından alınan vergiler ise dolaylıdır. Bilimsel değeri olmayan bir ölçüttür (Edizdoğan, Çetinkaya ve Gümüş, 2013: 270).

Mali teknik ölçüsüne göre dolaysız vergiler, daha önce tahmin edilebilen bir matrahtan alınan, başka bir deyişle sabit ve sürekli olan, önceden belirtilmesi mümkün gelir, servet ya da kazanç irat gibi konular üzerinden, belirli aralıklarla tahsil edilen vergilerdir. Bu vergiler her yıl önceden düzenlenen "isme yazılı vergi cetvelleri" aracılığı ile tarh ve tahsil olunurlar. Bu vergilere örnek olarak Gelir

Vergisi, Kurumlar vergisi, Emlak Vergisi gösterilebilir (Edizdoğan, etinkaya ve Gümüş, 2013: 270).

Bu görüşe göre dolaylı vergilerde ise verginin konusu geçici unsurlara dayanmaktadır. Örneğin vergi tesadf bir takım olaylar sonucu meydana gelmiş, önceden bilinemeyen tahmini mümkün olmayan bir Şekilde vuku bulmuştur. Bu nedenle bu tür vergilerin tahakkuku dolaysız vergilerin tahakkuku gibi belirli bir ölçüte dayandırılarak gerçekleŐemeyecektir. Dolaylı vergilerin harcamalar üzerinden alındığına dayanan bu görüş, tüketimlerden kaynaklı olarak zamanı belli olmayan bir Şekilde alınmaktadır. Bu tür vergilere örnek ise, tüketim vergileri, katma değer vergisi, özel tüketim vergisi gibi vergilerdir.

Karma nitelikli ölçüye göre ise dolaysız vergiler doğrudan doğruya kişilerle ilgilidir. Servet ve gelirden alınırlar. Normal ve sürekli durumları yükümlü karlar ve isme yazılı cetvellere dayanırlar. Dolaylı vergiler ise; bir olay, bir işlem ya da değerim dolayısıyla alınırlar ve düzenli bir Şekilde tutulan isme yazılı cetvellere dayanmazlar (Edizdoğan, etinkaya ve Gümüş, 2013: 270).

2.1.1.2. İktisadi l

F. Neumark'ın "Yansıma olanağına dayanan ayırım" adını verdiği bu ikinci l J.S. Mill'e kadar uzanır. Bu yöntemle vergileri dolaylı ve dolaysız olarak ayırmada yansıma olanağından hareket edilir. Buna göre, kanuni vergi yükümlüsü ile vergiyi son olarak yüklenen kişi aynı ise vergi dolaysız, kanuni vergi yükümlüsü ile vergiyi son olarak yüklenen kişi farklı ise vergi dolaylıdır (Edizdoğan, etinkaya ve Gümüş, 2013: 271).

Dolaysız vergilerde vergi yükümlüsü ile vergiyi ödeyen kişi aynı kişidir. Bu tür vergilerde verginin yansıtılması oldukça güçtür. Gelir vergisi, kurumlar vergisi emlak vergisi, motorlu taşıtlar vergisi dolaysız vergilere örnektir. Dolaylı vergilerde ise durum farklıdır. Harcama üzerinden alınan bu vergi nihai olan kişinin üzerinde kalır. Üretici devletin koymuş olduğu vergiyi fiyata yansıtarak tketickiye yüklemektedir. Bu tür vergilerde kişinin gelir ve yaşam seviyesine bakılmaksızın aynı oranda ve aynı miktarda tüketiciden tahsil edilir. Katma değer vergisi, özel tüketim vergisi bu tür vergilere örnektir.

Ancak bu ayırım şekli, fiili yansıma yerine vergiyi meydana getiren kanun koyucunun bu konudaki iradesini dikkate aldığı, yani dolaylı ve dolaysız vergiler ayırımı kanun koyucunun amaçlarına bağlı olduğu takdirde bilimsel bir karakter kazanır. Örneğin gelir vergisi, servet vergisi ve veraset ve intikal vergilerinde kanun koyucunun gerçek amacı doğrudan doğruya gelir ve servet sahiplerini vergilendirmektir. Harcamalar üzerinden alınan vergilerde, üreticiler vergiyi fiyata ekleyerek tüketiciden geri almaktadırlar. İktisadi kanunlara bağlı olarak meydana gelen yansıma olayının kanun koyucunun iradesine bağlı olarak cereyan ettiğini düşünmek iktisadi kanunların niteliği ve özelliği ile bağdaşmaz. Bu hesaplarda çoğu kez dolaysız vergilerin kanuni yükümlü üzerinde kaldığı yani yansımadığı, dolaylı vergilerin ise tüketicilere doğru yansıdığı varsayımına dayanılmaktadır (Edizdoğan, Çetinkaya ve Gümüş, 2013: 271-272).

2.2. VERGİNİN FONKSİYONLARI

Vergiler kendilerinden beklenen yeniden dağılımı sağlamak konusunda günümüzde çeşitli fonksiyonlara sahip hale gelmiştir. Verginin fonksiyonlarını mali ve mali olmayan fonksiyon olarak tasnife tabi tutabiliriz.

2.2.1. Mali Fonksiyon

Mali fonksiyon, tarihi süreç içerisinde verginin en eski ve en temel fonksiyonu olma özelliğini taşımaktadır. Vergilemede geleneksel fonksiyon olarak da adlandırılan mali fonksiyon temelde kamu harcamalarının finansmanını hedeflemektedir. Devletin üstlenmiş olduğu bir takım görevleri yerine getirebilmek için gerekli finansman kaynaklarından en önemlisini vergiler oluşturmaktadır. Dolayısıyla, devletin vergi toplamasının temel sebebi harcamalarını finanse etmektir (Rakıcı, 2008: 85).

Mali fonksiyon verginin geleneksel fonksiyonudur. Buna göre vergiler kamu harcamalarını karşılamak için alınır. Fakat bu mali amaç vergi sisteminin yeni durumuna kolaylıkla uyum sağlayabilecek esnek bir yapıya sahip olmalıdır. Yani birden bire ortaya çıkan normalin üzerindeki artışlara rahatlıkla uyum sağlamalıdır. İkinci olarak verginin tarh ve tahsiline ilişkin direkt masrafların mümkün olduğu

kadar az olması, son olarak da piyasa mekanizmasının işleyişini azaltmamaktır. (Çoban, 2008: 12).

Hemen hemen tüm ülkelerde gelire olan ihtiyacın artması, ilk olarak verginin mali amacını ön plana çıkartmıştır. Verginin mali amacı, kamu harcamalarının karşılanmasında vergi hâsılatının yeterli olmasını ifade etmektedir. Sadece mali amaca göre vergi politikasının düzenlenmesinde, verginin ekonomik ve sosyal amacı üzerinde durulmaz. Yani her şey, fazla vergi alma üzerine odaklanmıştır. Oysa ki vergi politikasını oluştururken çok yönlü düşünmek gerekir. Yüksek vergi almak düşüncesiyle vergi yükünün artırılmasının, yatırım kararlarını, istihdamı, talebi ve gelir dağılımını olumsuz yönde etkileyebileceğinin düşünülmesi gerekir. Eğer böyle bir düşünceden hareket etmeksizin sadece o an için fazla vergi alınması doğrultusunda bir politika oluşturulursa, kısa bir süre sonra verginin mali amacı da olumsuz yönde etkilenebilir (Mutluer, Öner ve Kesik, 2007: 229).

2.2.2. Mali Olmayan Fonksiyon

Verginin mali amacının yanında, ekonomik ve sosyal amaçları da büyük önem taşır. Gelir sağlayıcı mali fonksiyonla birlikte devlet, ekonomik ve sosyal hedefleri gerçekleştirebilmek bakımında gerekli etkileri yaratabilmek için vergilerden yararlanmaktadır. Vergileme, maliye politikasının önemli bir aracı olup, ekonomi politikası ve sosyal politikanın amaçları bakımından büyük fonksiyonlar görür ve ayrıca kamu sektörüne kaynak transferine yönelik çeşitli metot ve teknikleri kapsar. Dikkati iki amaç çekmektedir. Bunlar; devlet hizmetlerinden doğan maliyetin gelir grupları arasında dağılımının yapılması ile ortalama olarak aynı ekonomik durumda bulunanların aynı yük altında kalmalarının sağlanması ve ekonomik kalkınma ve büyümenin gerçekleştirilebilmesi bakımından gerekli etkilerin yaratılabilmesidir (Akdoğan, 2011: 123).

Verginin mali olmayan amaçları konusundaki tartışmalar, “Fonksiyonel maliyenin” kurucusu A.P.Lerner tarafından vergilenen mali amacın reddedilmesi suretiyle, en yüksek noktaya ulaşmıştı. Fonksiyonel maliyecilere göre, devlet kamu hizmetlerini görmek için lüzumlu olan parayı, para basmak suretiyle de sağlayabilir. Onun için vergilemenin mali amacı yok denilebilir (Aksoy, 1998: 173).

Verginin mali olmayan amaçlarını dört başlık altında toplayabiliriz. Bunlar; verginin adil gelir dağılımı amacı, verginin ekonomik istikrar sağlama amacı, verginin ekonomik büyüme ve gelişme amacı ve verginin diğer amaçlarıdır.

Verginin sosyal fonksiyonu özellikle piyasa mekanizmasının gerçekleştiremediği adil gelir ve servet dağılımını sağlaması bakımından büyük önem arz etmektedir. Piyasa ekonomisi kurallarına göre gerçekleşen bir gelir ve servet dağılımı her zaman adil olmamaktadır. Bunun için devletin gelir ve servet dağılımındaki adaletsizlikleri giderme yönünde piyasaya müdahale etmesi gerekir. Çünkü adil ve dengeli bir gelir ve servet dağılımının gerçekleştirilmesi sosyal devlet anlayışının ve sosyal devletin bir gereği olmaktadır (Aksoy, 1998: 174).

Devlet vergileme yoluyla sağladığı gelirlerin bir kısmını çeşitli kamu harcamaları şeklinde düşük gelir gruplarına veya hiç geliri olmayanlara transfer harcamaları şeklinde aktarabilmektedir. Bazen de, finansmanı vergi gelirleriyle karşılanan mal ve hizmetleri düşük gelirlere bedelsiz, ya da düşük bedelle yani maliyet bedelinin altında satmak suretiyle de gelir dağılımında adalet sağlamaya çalışabilir (Aksoy, 1998: 174).

Uygulanan maliye politikalarıyla, ekonomik istikrarı sağlamak ve sağlanan istikrarı sürdürmek mümkün olabilmektedir. Vergi politikaları da, bu düşüncüyü gerçekleştirme de kuşkusuz en büyük araç olacaktır. Klasik düşüncede olanlar, enflasyon dönemlerinde vergi gelirlerini azaltabilecek ve durgunluk zamanlarında da vergi gelirlerinin artırılmasını sağlayabilecek politikalar izlenmesinin gerekli olduğunu savunmuştur. Çünkü onlara göre bu tür dalgalanmaları önleyecek en önemli şey, bütçe denklidir. Oysaki müdahaleci görüşe sahip olanlar, bu görüşün tam aksini savunmuştur. Enflasyon zamanlarında vergi gelirlerini azaltıcı politikaların uygulanmasının talebi daha da artırarak enflasyonu körükleyeceğini, buna karşılık durgunluk dönemlerinde de vergi gelirlerini artırıcı yollar izlenmesinin durgunluğu artırarak ekonomiyi olumsuz yönde etkileyeceğini ileri sürmüşlerdir. Onlara göre bütçenin denk sağlanmasından da önemlisi, uzun vadede ekonominin istikrara kavuşmasıdır (Mutluer, Öner ve Kesik, 2007: 232).

Eskiden beri, kamu ekonomisinin iktisadi büyüme ve gelişme üzerindeki etkileri iktisatçılara arasında tartışılan bir konudur. Günümüzde hemen hemen bütün ülkelerde, iktisadi büyümenin teşviki ve gerçekleştirilmesi uygulanan iktisadi politikaların esas amacı haline gelmiş bulunmaktadır (Aksoy, 1998: 177).

Vergi sistemlerinin oluşturulmasında vergi yasalarının, objektif bir şekilde hazırlanmış kalkınma planlarına, yıllık eylem programlarına uygun bir şekilde ve vergi psikoloji göz ardı edilmeden hazırlanması gerekir. Günün ihtiyaçlarını gidermek için sadece mali amaçla hazırlanan vergi yasalarında olumlu sonuç almak gerçekten çok zordur. Öte taraftan toplanan vergi gelirlerinin harcamasında da aynı planlı yolu izleyerek, kaynakları ülkenin önceliklerine göre ayırmak zorunludur (Mutluer, Öner ve Kesik, 2007: 231).

Vergilendirme ile gerçekleştirilmeye çalışılan diğer amaçları ise şöyle sıralayabiliriz (Aksoy, 1998: 178):

- Uluslararası çatışmaların ortaya çıkması halinde, kendine yeterli olmayı garanti altına alma (otarşi amacı),
- Halk sağlığını tehdit eden tehlikelerle mücadele etme (sağlık politikasına ilişkin amaç),
- Belirli üretim dallarını veya teşebbüs şekillerini himaye etme,
- Nüfus politikasına ilişkin gayeler.

2.3. VERGİLENDİRME İLKELERİ

Vergileme ilkeleri, başarılı bir vergi uygulamasının sağlanabilmesi için geliştirilen bir takım kıstaslardır. Bir vergi sisteminin gelişmesinde ve değerlendirilmesinde kullanılan ve vergileme ilkeleri olarak tanımlanan bazı kıstaslar, vergileme ile uğraşan tüm maliye teorisyenleri, Merkantilistler, Fizyokratlar, A.Smith, Dalton, Pigou, W.Gerloff, J.S.Mill, J.Due vb. vergileme ilkeleriyle ilgili görüşlerini açıklamışlar ve tarihi gelişim süreci içerisinde, önemli katkılarda bulunmuşlardır (Özbilen, 2010: 242).

Vergileme ilkeleri, toplumun iktisadi ve sosyal hedeflerinin gerçekleştirilmesini kolaylaştıracak nitelikte, vergilerin taşınması gereken vasıflardan

ibarettir. Başka bir deyişle, vergiler öyle kriterlere göre seçilmelidir ki, kurulan vergi sistemi, toplumun genel iktisadi ve sosyal hedeflerinin gerçekleştirilmesini mümkün kılmalıdır (Özbilen, 2010: 243).

Vergileme ilkeleri toplumsal hayata eşlik eder. Bu bağlamda, ilkeler toplumsal hayattaki gelişime göre istikrarlı bir şekilde gelişir. Vergileme alanında akla gelen ilk ilke, adalettir. Ulusal otoriteler, genele yayılan ve bunu yaparken de bireylerin mali gücünü dikkate alan adalet ilkesini belirlilik, uygunluk, iktisadilik, etkinlik, esneklik gibi diğer ilkelerle destekleyerek; ideal bir vergi sistemi oluşturma uğraşı verir (Saraç, 2010: 270).

2.3.1. Adam Smith'in Vergileme İlkeleri

Adam Smith'in "Milletlerin Zenginliği" isimli eserinde adalet, belirlilik, uygunluk ve iktisadilik ilkeleri üzerinde çeşitli düşünceleri sürmüştü ve bu ilkeler günümüzde de geçerliğini korumayı sürdürmüştür. Bu ilkeler "Vergilemenin Dört Temel Direği" olarak tanımlanmaktadır.

2.3.1.1. Belirlilik İlkesi

"Kesinlik" adı verilen bu ilkeye göre, her vatandaşın ödemek zorunda olduğu vergi; tutar, çeşit, ödeme zamanı, şekli vb. bakımlarından keyfi değil kesin açık ve belirli olmalıdır (Edizoğan, 2007: 226).

Vergilendirmeyi ilgilendiren hususların belirsizlik ihtiva etmesi, iyi niyetli mükelleflerin dahi zor durumda kalması sonucunu yaratabilir. Mükelleflerin hangi işlemler dolayısıyla, ne şekilde, nerede, ne zaman, hangi tutarda vergi ödeyeceklerini bilmeleri, net bir şekilde belirtilmiş olması, vergi adaleti açısından da arzulanan durumların ortaya çıkmasını engeller. Vergide kesinlik kuralını da içeren bu ilke, her mükellefe yüklenen verginin çeşidinin, miktarının belirli olmasını, keyfi olmamasını, koşullarının açık ve kesin bir şekilde belirtilmesini öngörmektedir (Özbilen, 2010: 248).

2.3.1.2. Uygunluk İlkesi

Bu ilke, verginin mükelleflerden en uygun zamanda ve uygun koşullarda alınması gerektiğini ifade eder. Bir taraftan vergi dolayısıyla mükelleflerin fazla zorlanmamasını amaçlayan bu ilke, diğer taraftan mükellefler arasında ayırım yapılmaksızın uygulandığı ölçüde vergi adaleti bakımından olumlu sonuçlar yaratabilmektedir. Vergide uygunluk ilkesi, verginin toplumun yapısına uyumlu, ekonomiyi zorlamadan istenilen geliri sağlaması şeklinde açıklanmaktadır (Özbilen, 2010: 249).

Uygunluk ilkesi başka bir yönü ile uygun veri kaynakları ve vergi çeşitlerinin seçilmesi ile ilgili bulunmaktadır. Vergi adaleti bakımından servet, harcama veya gelirin hangisi üzerinden alınmasının daha anlamlı olacağı, konulacak vergi çeşidinin yansıma mekanizması sonucu mükellefler üzerindeki yük dağılımının nasıl gerçekleşeceği burada önem taşımaktadır (Akdoğan, 2011: 216).

2.3.1.3. İktisadilik İlkesi

İktisadilik ilkesi iki şekilde açıklanmaktadır. Birincisi, amaçlanan vergi hâsılatının en az masrafla gerçekleştirilmesi, ikincisi ise, vergilerin mükelleflerin bireysel çalışmasına engel olmaması, ekonomik birimlerin kararlarını etkilememesidir (Özbilen, 2010: 249).

Vergi sistemi ekonomiye müdahale aracı olarak kullanılabilir. Müdahale özellikle; ekonomide fiyat istikrarını ve tam istihdamı sağlamak amacıyla veya kaynak dağılımını değiştirmek amacıyla yapılabilir. Etkin bir vergi sisteminin, etkin kaynak dağılımını bozmayan bir vergi sistemi olduğu söylenmektedir (Bilici ve Bilici, 2011: 141).

2.3.1.4. Adalet İlkesi

Vergilerin tarihi gelişimi boyunca maliyecilerin üzerinde en fazla durdukları konulardan biri, adil bir vergi sisteminin kurulmasıdır. Adil bir vergi sisteminin amacı, kamu hizmetlerini gerçekleştirmek üzere alınacak vergilerin toplumu oluşturan kişiler arasında hak ve adalete uygun bir şekilde dağıtılmasıdır (Edizdoğan, 2007: 229).

Vergide adalet; verginin tarafsızlığı ve düzenleyici olması bakış açılarına göre değişik şekillerde ele alınabilmektedir. Vergi adaleti; kişilerin vergi ödeme güçlerine göre vergilendirilmesi şeklinde ele alınabildiği gibi, sosyal-ekonomik düzenlemelere de olanak sağlayabilecek bir uygulamanın sağlanması olarak da değerlendirilebilir. Hangi bakış açısından hareket edilirse edilsin, en önemli güçlük; adaletin ne olduğunun belirlenmesi, daha açık bir deyişle adalet kavramında yatmaktadır (Akdoğan, 2011: 205).

Vergilemede mutlak adaletin gerçekleştirilmesinin imkânsız olması karşısında, kamu hizmetlerini karşılamak üzere alınacak olan vergilerin yükü toplumdaki kişiler arasında nasıl dağıtılmalıdır ki vergi adaletine yaklaşılmış olsun? Vergi adaletini sağlamada herkes için geçerli ölçüler bulmak mümkün olmadığına göre, bazı teknik esaslardan yararlanmak suretiyle mükelleflerin gerçek ödeme gücüne ulaşmak istenilmektedir. Bu bakımdan, mükelleflerin ancak yaşayabilecekleri gelir kısmından vergi alınmaması, yani mükelleflerin gelirlerinin bir kısmının vergi dışı bırakılması, bir bekâr mükellefle çocuklu ve çocuksuz bir aile reisinden aynı miktar vergi alınmaması, yüksek gelirlilerle, düşük gelirli mükelleflerin aynı vergi yüküne tabi tutulmaması, emek ve sermaye gelirinin vergilendirilmesinde gelirin kaynağına göre farklı işlem yapılması, vergi kaçakçılığı ve çifte vergilemenin önlenmesi vs. gibi hususların, vergi yükünün toplumu oluşturan kişiler arasında dağıtılmasında, vergi adaletine yaklaşmayı sağlayabileceği ifade edilmektedir (Aksoy, 1998: 226-227).

Vergide adalet ilkesi Adam Smith'in geliştirdiği bir ilke olmakla birlikte günümüzde de etkinliğini sürdürmektedir. Fayda ve ödeme gücü ilkeleriyle açıklanan adalet ilkesi vergilemenin en önemli ilkelerinden birisidir.

2.3.2. Vergilemede Fayda ve Ödeme Gücü İlkeleri

Günümüzde vergilemede “fayda ilkesi” ve “ödeme gücü ilkesi” olmak üzere başlıca iki temel ilkedен yararlanılmaktadır (Erdem, Şenyüz ve Tatlıoğlu, 2003: 98).

2.3.2.1. Fayda İlkesine Göre Vergilendirme

Fayda ilkesine göre bireyler, kamusal mal ve hizmetlerden sağladıkları faydaya uygun olarak vergilendirilmelidir. İlkenin temeli fayda üzerine oturmaktadır. Faydanın her mal için bölünebilir ve ölçülebilir olmaması bu ilkenin uygulama alanını faydası bölünebilir ve ölçülebilir özellikteki mal ve hizmetlerle sınırlandırmaktadır. Vergi, fayda sağlanan mal ve hizmetlerin fiyatı gibi yorumlanmaktadır. Bu ilkenin başlıca uygulama alanı harçlar, şerefiyeler, resimler, ruhsatlar ve kamusal mal ve hizmetlerin kullanımı karşılığında alınan bedeller oluşturur. Tam kamusal malların faydalarının bölünemez olmaları nedeniyle bu mallar için fayda ilkesinin uygulanması olanaksızdır (Erdem, Şenyüz ve Tatlıoğlu, 2003: 98).

Fayda ilkesinin diğer bir uygulama alanı; çalışanların sosyal güvenlik hizmetlerinin finansmanı amacıyla oluşturulan fona yaptıkları katkılardır. Çalışanların maaş ve ücretlerinden düzenli olarak kesilen primler bir fonda toplanarak ileride yararlanacakları emekli aylıkları, sağlık hizmetleri, işsizlik sigortası ve diğer sosyal güvenlik hizmetlerinin finansmanı amacıyla kullanılır (Edizdoğan, Çetinkaya ve Gümüş, 2013: 243-244).

Fayda ilkesi kaynak dağılımında etkinliğin sağlanması açısından önemli bir yaklaşımdır. Ancak fayda ilkesi gelir dağılımında adalet ilkesiyle ters düşmektedir. Vergilemede gelir, servet veya tüketim gibi olgular dikkate alınmamakta matrah marjinal fayda olmaktadır ki bu da verginin amaçlarına ters düşmektedir.

2.3.2.2. Ödeme Gücü İlkesine Göre Vergilendirme

Adil bir vergilemenin bireylerin ödeme gücüne uygun bir biçimde saptanması gerektiği görüşü, fayda ilkesinden de önce ele alınmıştır. Türkiye Cumhuriyeti Anayasası madde 73'te vergi ödevi başlığı altında "Herkes kamu giderlerini karşılamak üzere mali gücüne göre vergi ödemekle yükümlüdür" şeklinde ödeme gücü ilkesi belirtilmektedir.

Ödeme gücü ilkesinde, fayda ilkesindeki gibi, kaynak dağılımında etkinlik düşünülmez, tek amaç gelir dağılımında adalettir. Bu bakımdan vergilendirmede vergi veren kişinin vergi ödeme gücü esas alınmakta, kamusal faaliyetlerden

sağlanan fayda önemli olmamaktadır. Ödeme gücü ilkesinin amacı, vergi yükü dağılımında adalet sağlayarak gelir bölüşümündeki adalete yaklaşımdır (Edizdoğan, Çetinkaya ve Gümüş, 2013: 244-245).

Vergilerin temel kaynakları yükümlülerin gelir, servet ve giderleri olduğuna göre, ödeme gücünü de bu üç ölçüyle tanımlamak ve açıklamak gerekmektedir. Gerçekten bir kişinin vergi ödeme gücü onun ancak gelir, servet veya gideri derecesinde belirlenebilir (Erginay, 2010: 77).

Mükelleflerin vergi karşısındaki durumlarının ayrı ayrı dikkate alınması, ödeme güçlerine göre vergilendirme yapılması, gerek teoride ve gerekse uygulamada kabul görmüştür (Akdoğan, 2011: 222).

Eşit ödeme gücüne sahip olanlar eşit biçimde, farklı ödeme gücüne sahip olanlar farklı bir biçimde vergilendirilmelidir. Eşit ödeme gücüne sahip olanları eşit vergilendirilmesine yatay eşitlik, farklı ödeme gücüne sahip olanların farklı vergilendirilmelerine dikey eşitlik adı verilmektedir (Erdem, Şenyüz ve Tatlıoğlu, 2003: 98).

Vergilenebilir gelire bir kişinin bir dönem içinde kendi mal varlığını tüketmeksizin ve borçlanmaksızın nasıl iktisadi bir güce sahip olduğu ve elinde bulundurduğu imkânlar kast olunur. Bu hususun tespiti konusunda iki kuram geliştirilmiştir. Bu kuramlardan birisi kaynak kuramı, diğeri ise servetteki net artış kuramıdır (Türk, 2008: 145).

Kaynak kuramına göre, gelirin vergilendirilebilir bir gelir olabilmesi için bu gelirin beşeri veya maddi bir kaynaktan hâsıl olmasını, kâfi derecede uzunca bir zaman devresi içinde tekerrür etmesini, kaynağın devamlılık göstermesi gerekir. Servetteki net artış kuramına göre ise, vergilendirilebilir gelir dönem sonundaki servet ve dönem içindeki tüketim toplamından dönem başındaki servetin çıkarılmasıyla elde edilmektedir (Türk, 2008: 145).

Ödeme gücü ilkesinde, ödeme gücünün göstergeleri gelir, servet ve tüketim harcamalarıdır. Bir vergi ödeyicisinin vergiyi ödeme gücü genellikle gelirene bağlıdır. Çünkü gelir, hâsıladan birey ya da ailelerin faydalanma derecelerini

belirleyen değerdir. Ancak gelirin bir kısmı, sadece en az geçimi sağlayabilecek niteliktedir ve vergi dışında tutulmalıdır.

Gelirin miktarının aynı olması, gelirin aynı oranda vergiye tabi olacağı anlamına gelmemektedir. Aile içindeki bireylerin yaşı, çalışmayan bireylerin fazla olması vergiyi istisnaya tabi kılan unsurlardandır.

Gelirin kaynağı da vergi ödeme gücüne etki eden unsurlardadır. Emek yoğun gelir ile sermaye yoğun gelir farklı oranlarla vergilendirilmelidir. Kaynağı sermaye olan gelir kaynağı emek olan gelire göre ödeme gücü daha iyi olan gelirlerdir. Bu ayırımında göz önüne alınarak gelirin vergilendirilmesi gerekmektedir.

Servetten doğan gelir, başka kaynaklardan örneğin emekten doğan eşit miktardaki gelirden daha yüksek bir ödeme gücüne sahiptir. Zira emekten doğan gelirden, daha az çalışılacak ya da hiç alışılmayacak günler için bir tasarruf yapmak ve dolayısıyla daha az harcama zorunluluğu var olduğu halde, servetten doğan gelir yönünden böyle bir şeye ihtiyaç yoktur. Gelir getiren servetin, bu gelirden bağımsız olarak bir iktisadi gücü olduğu temel kabul edilmekte, bu bağımsız gücü de, servetten doğan gelirin daha ağır bir yükümlülüğe tabi tutulması ile ayrıca vergilendirilmiş olmaktadır (Edizdoğan, etinkaya ve Gümüş, 2013: 247).

Servetin para getirmeyen bir kısmının olması onun vergilendirilmeyeceği anlamına gelmez. Bu para getirmeyen kısım ileride paraya çevrilerek her türlü ihtiyaın yerine getirilmesinde kaynak olarak kullanılabilir. Bu bakımdan gelir getirmeyen servette bir iktisadi gctr ve vergilendirilmesi gerekmektedir.

Bazı iktisatçılar tümüyle gelirin ya da servetin vergilendirilmesine karşı çıkmış, tüketime harcanan kısmın ödeme gücünü temsil ettiğini, yani verginin aslında tüketime harcamalarının toplamından alınması gerektiğini ileri sürmüşlerdir.

Hobbes ve ondan sonraki dşnrlere göre, gelir ancak harcandığı esnada sahibinin refahına bir katkıda bulunabilir. Harcanmayan gelir, tasarruf olarak saklanmakta ve sahibine bir tatmin sağlamamaktadır. Gelire dayanan vergileme yerine tüketime harcamalarına dayanan vergileme tezi Nicholas Kaldor'un öncülüğünde yeniden kuvvet kazanmıştır. Kaldor, verginin matrahının gelir yerine

tüketim harcamaları olmasını savunmuştur. Ancak harcama vergisi gelir vergisinin yerine geçememiştir (Edizdoğan, Çetinkaya ve Gümüş, 2013: 248).

2.3.3. Ayırma İlkesi

Ödeme gücü ilkesine ulaşmaya yarayan araçlardan biri de ayırma ilkesidir. Bu ilkeye göre gelir elde edildiği kaynaklara göre emek ve sermaye gelirleri olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Ayırma ilkesi bunların vergilendirmede farklı değerlendirilmesini öngörür. Ayırma ilkesinin uygulanmasının özünde emekten elde edilen (kazanılmış) gelirin sermayeden elde edilen (kazanılmamış) gelire göre farklı ödeme gücüne sahip olduğu düşüncesi yatmaktadır (Erdem, Şenyüz ve Tatlıoğlu, 2003: 108).

Ayırma kuramı, emekten kaynaklanan gelirin, sermaye gelirine göre korunmaya ihtiyaç gösterdiği varsayımına dayanmaktadır. Nitekim emek faktörünün payının artışıyla, ödeme gücü yüksek oranda düşer. Emek payının düşüşü ise ödeme gücünü yüksek oranda artırır. Ayırma ilkesi; eşit gelir elde edenlerin, eşit vergilendirilmesi biçiminde formüle edilen, yatay eşitlik ilkesine aykırı olmasına karşın, sosyal adaleti sağlamadaki etkinliği nedeniyle savunulmaktadır (Özbilen, 2010: 256).

Ayırma ilkesi çeşitli biçimlerde uygulanabilmektedir (Erdem, Şenyüz ve Tatlıoğlu, 2003: 108-109):

- Gelirin elde edildiği kaynağa göre sadece emekten, emek-sermaye karışımından ve sadece sermayeden elde edilebilir,
- Gelir bileşimindeki sermaye ve emeğin ağırlıklarına bakılarak vergilendirilebilir,
- Gelir kaynağına bakılmaksızın aynı oranda vergilendirildikten sonra varsa sermaye geliri sahipleri servetleri üzerinden ayrıca vergiye tabi tutulmaktadır,
- Vergilemede emek gelirinin belirli bir kısmı vergi dışı bırakılır. Vergi dışı tutulacak tutarın ne olacağı ekonomik, siyasal ve sosyal tercihlerce belirlenir.

Ayırma ilkesi, gelişmiş ülkelerde genellikle emek lehine farklılaştırılmış oranlar biçiminde uygulanırken, ülkemizde sermaye geliri lehine uygulanmaktadır.

Çünkü sermaye lehine yatırım indirimi, hızlandırılmış amortisman, istisna ve muafiyetler gibi uygulamalar bunu doğrulamaktadır. Ayrıca ülkemizde 30.03.2006 tarihli ve 5479 sayılı Kanun’la yapılan düzenlemeyle, 1998 yılından beri uygulanan ücretler için ayrı ve düşük oranlı vergileme, 2006 yılı gelirlerinin vergilenmesinden başlayarak sona ermiştir (Edizdoğan, Çetinkaya ve Gümüş, 2013: 257).

2.3.4. Genellik İlkesi

Vergide adalet bakımından göz önünde bulundurulması gereken husus, vergi önünde herkesin eşit olması, vergi yüküne ilke olarak, tüm toplumun bireylerinin ortak olmasıdır (Akdoğan, 2011: 203).

Toplum içinde yaşayan herkes, ayırım yapılmaksızın, mali gücüne göre vergi ödemek zorundadır (Bilici ve Bilici, 2011: 140).

Herkesin vergi ödeme gücüne göre vergi ödemesi gerektiğini belirten genellik ilkesi, günümüzde; ödeme gücü zayıf olanların vergilendirilmemesi şeklinde ortaya konulmaktadır. Yasal düzenlemelerle vergi uygulamasının kapsam ve sınırlarında kuşkusuz ayarlamalar söz konusu olabilir. Sosyal-ekonomik, idari ve mali nedenlerle bazı kişiler ya da vergi konuları, vergi dışında bırakılabilir, indirimler tanınabilir. Bu uygulamalar genellik ilkesinin tam uygulama alanı bulmaması sonucunu yaratabilir (Akdoğan, 2011: 204).

Günümüzde devlet, topladığı kamu gelirleri ile topluma yönelik faydalar yarattığı için, yerli ve yabancı herkesin ödeme gücüne göre kamu harcamalarının finansmanına ortak olması gerekir. Devlet hâkimiyet hakkına dayanarak vergiyi, kişisel anlamda karşılıksız olarak almaktadır (Aksoy, 1998: 227).

2.3.5. Eşitlik İlkesi

Vergide eşitlik ilkesi, bir anlamda fertlerin genel vergi yüküne, kendi ödeme güçlerine göre katılmalarını ifade eder. Ancak, burada bütün güçlük vergi gücünün ölçülmesini belirtmektedir. Gerçekten, vergide eşitlik, sadece vergi konusu önünde eşitlik anlamına alınır, vergi adaleti yönünden daha hukuki ve daha keskin bir ölçü elde edilebilir. Vergi kanunu önünde eşitlik, “vergi kanunu ile belirtilen bir durumda olan bütün mükellefler, aynı vergi rejimine tabii tutulmalıdırlar”. Öyleyse, bir vergi

memuru veya bir vergi yargıcı, kanuna bağılı olarak, aynı durumda olan mükelleflere aynı ölçüleri uygulamak zorundadır. Vergi kanunun bazı muafiyet ve istisnaları kabul etmiş olması, vergi uygulayıcı veya yargıcı bakımından vergi eşitliğine aykırı sayılmaması gerekir. Vergi kanunu önünde eşitli, tarafsız ve yetkili karar organlarının bulunmasına bağılıdır (Özbilen, 2010: 245).

Teoride mükelleflerin vergi ödeme gücünün belirlenmesi bakımından, vergi sonucu katlanacakları fedakârlığın dikkate alınmasının yerinde olacağı ileri sürülmüştür. Bu konuda ileri sürülen görüşler; eşit fedakârlık, eşit oranlı fedakârlık ve en az toplam fedakârlık görüşleri şeklinde sıralanmaktadır (Akdoğan, 2011: 208).

Bahse konu görüşler, bireylerin her ilave gelir veya servetlerinden sağlayacakları faydanın giderek azalacağı düşüncesinden hareketle geliştirilen marjinal fayda kuramına dayanmaktadır (Önal, 2006: 21).

2.3.6.Kanunilik İlkesi

Kanunilik ilkesi, vergi düzenlemelerinin bir kanuna dayanmasını öngörmektedir. Bu, verginin konulması ve sonraki aşamalarda değişiklikler yapılmasının tümünü kapsamaktadır. Bu zorunluluk, belirsizliklerin ve keyfiliğin önlenmesi, verginin tarafları arasında sağlıklı bir uygulama yapabilmesi açısından büyük önem taşımaktadır. Bir verginin konulması ve uygulanması bakımından; konu, vergiyi doğuran olay, muafiyet, istisna, matrah, oran, mükellef, sorumlu, tarh, tahakkuk ve ödeme ile ilgili unsurların kanunla düzenlenmiş olması, hem temel vergi ilkelerinin uygunluğunun sağlanması, hem de keyfiliğin önlenmesi özellik göstermektedir (Akdoğan, 2011: 211).

Vergi hukukunda kanunilik ilkesi; 1982 anayasasınının 73. Maddesinde “...vergi, resim, harç ve benzeri mali yükümlülükler kanunla konulur, değiştirilir veya kaldırılır. Vergi, resim, harç ve benzeri mali yükümlülüklerin muafık, istisnalar ve indirimleriyle oranlarına ilişkin hükümlerinde kanunun belirttiğı yukarı ve aşağı sınırlar içinde değişiklik yapmak yetkisi Bakanlar Kurulu’na verilebilir” hükmüyle vergi sistemimize dâhil edilmiştir.

2.3.7. Verimlilik İlkesi

Verginin, belirli bir dönemde karşılanması gereken kamu giderleri açısından yeterli finansmanını sağlamaya yönelik olmasını ifade eden bu ilke, vergiden beklenen hâsılanın belirli bir dönem içinde elde edilmiş olmasını öngörmektedir (Akdoğan, 2011: 215).

Herhangi bir vergi uygulamaya konulurken, en azından sosyal-ekonomik ve mali amaçlar güdülür. Verimlilik bakımından; mükelleflerin ortalama eğitim ve bilgi düzeylerine uygun içerik ve terminoloji itibarıyla basit bir vergi uygulaması elbette daha verimli sonuçların alınmasını sağlayacak önemli faktörlerdir (Özbilen, 2010: 248).

Vergi uygulama ve toplama maliyetinin, yarattığı gelire kıyasla çok yüksek tutarlara ulaşmaması gerekir. Kuşkusuz, vergi uygulamasının maliyetinin hesaplanmasında, yalnızca hâsılatın elde edilmesi için katlanılan idari maliyetin değil, vergi kanunlarının uygulanmasında da üçüncü kişilerin katlandıkları maliyetlerinde dikkate alınması gerekir (Akdoğan, 2011: 215).

2.4. VERGİLERİN YANSIMASI

Bir vergiyi ödemiş olan mükellefin, genellikle iktisadi durumlardan faydalanarak, bu vergiyi başkalarına devretmesi veya karşılığını başkalarından alması olayına verginin yansımaları denir. Her vergi kanununda belirtilen bir mükellef vardır; vergi kanunlarında tespit edilen bu mükelleflere kanuni mükellef denir ve verginin prensip olarak kanuni mükellef tarafından ödenmesi gerekir. Fakat mükellef tarafından ödenen vergi, bazı durumlar nedeniyle sonuçta başka bir kimseye fiilen devredilmişse, verginin kanuni mükellef yerine gerçek ödeyici veya ödeyicileri tarafından ödendiğinin araştırılması, vergide yansımaları olayının konusunu oluşturur (Erginay, 2010: 150).

2.4.1. Piyasa Çeşitlerine Göre Yansımaları

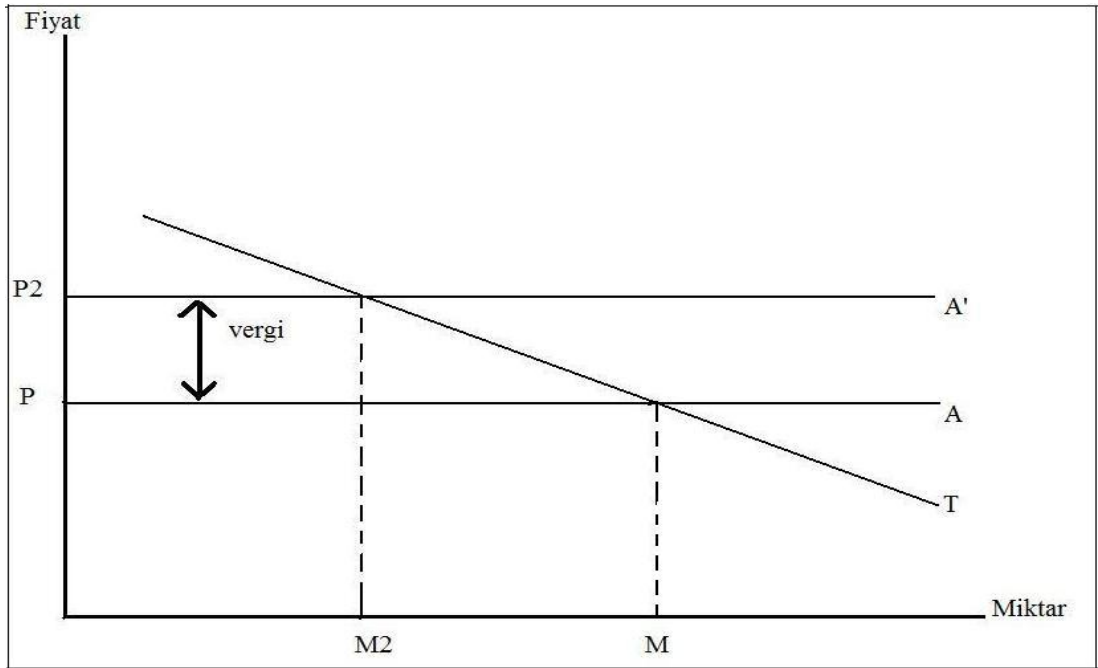
Ödenen bir verginin, yansıtılabilmesi açısından piyasa şekli önemli bir faktör olmaktadır. Şöyle ki, piyasada serbest rekabet, tekeli rekabet, oligopol ve monopol hallerinden herhangi birisinin mevcut olması fiyat teşekkülünü ve dolayısıyla

yansımayı önemli ölçüde etkileyecektir. Örneğin tam rekabet piyasasındaki bir firma için piyasa fiyatını bir veri olduğu halde, monopol piyasasında firma ürettiği malın fiyatını geniş ölçüde serbestçe tespit edebilecektir (Aksoy, 1998: 284).

2.4.1.1. Tam Rekabet Piyasasına Göre Yansımaya

Tam rekabet piyasasında sabit maliyet koşulları altında endüstriler üzerine konulan bir dolaylı verginin ileriye doğru tamamen yansıtacağı söylenebilir. Böyle bir durumda talep esnekliği, sadece vergi nedeniyle üretim miktarı üzerinde etkili olmaktadır. Talep ne kadar esnekse vergi sonucu üretimde meydana gelen azalma o kadar çok, talep ne kadar az esnekse o nispette az olmaktadır. Bu durum Şekil 7'de görülmektedir (Aksoy, 1998: 292).

Şekil 7: Tam Rekabet Piyasasında Sabit Maliyet Koşulları Altında Yansımaya

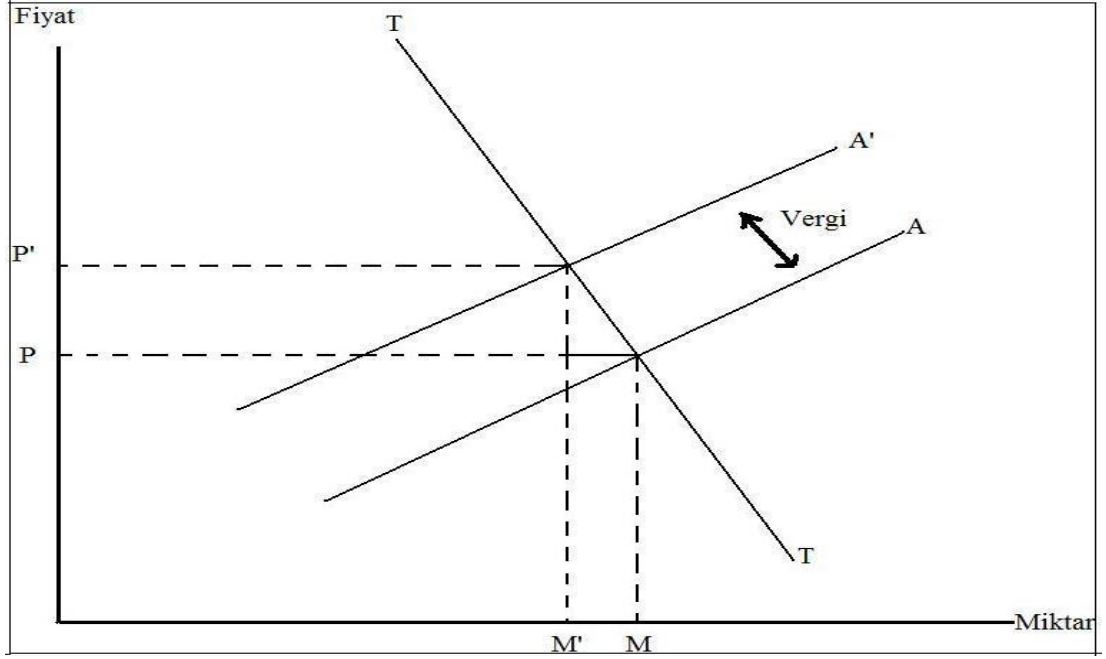
Kaynak: Aksoy, 2011: 292.

Şekil 7'de görüldüğü gibi vergi artışı kadar fiyatlarda artış yaşanmış ve üreticiler ürünlerinin üzerine konulan verginin tamamını tüketicilere yansıtmıştır.

Bazı endüstrilerde üretim miktarı arttıkça ortalama maliyetler de artmaktadır. Bunun sebebi, üretim faktörlerinin kıtlık derecesinin artması ve ancak daha fazla bir bedel ödemek suretiyle üretim faktörlerinin o sahaya çekilebilmesidir. Artan maliyet

şartları altında çalışan bir firmada üretilen bir mal üzerine bir tüketim vergisi konulursa talep esnekliğine de bağlı olarak vergi kısmen üreticiye kısmen de tüketiciye yansımaktadır. Şekil 8’de bu durum görülmektedir (Aksoy, 1998: 293).

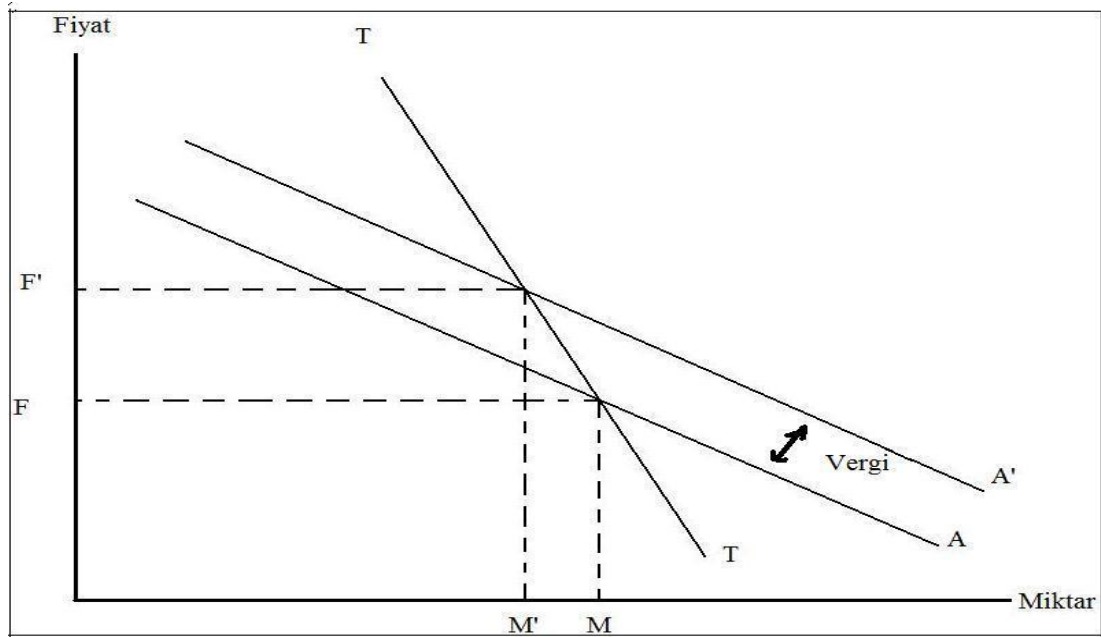
Şekil 8: Tam Rekabet Piyasasında Artan Maliyet Koşulları Altında Yansım

Kaynak: Aksoy, 1998: 293.

Bazı endüstrilerde üretim miktarı arttıkça, üretilen malın ünite maliyetleri, ölçekten doğan tasarruflar nedeniyle düşmektedir. Böyle bir endüstri sahasında bulunan firmaların ürettiği mallardan alınan özel tüketim vergisinin Şekil 9’da görüldüğü gibi, üretimin azalmasına neden olduğu ve fiyatları yükselttiği söylenebilir. Ayrıca, üretim miktarındaki azalma nedeniyle, ölçekten doğan tasarruflar kaybolmaya başladığı için fiyat artışı ünite başına vergi artışından da fazla olmaktadır (Aksoy, 1998: 293).

Şekil 9: Tam Rekabet Piyasasında Azalan Maliyet Koşulları Altında Yansıma

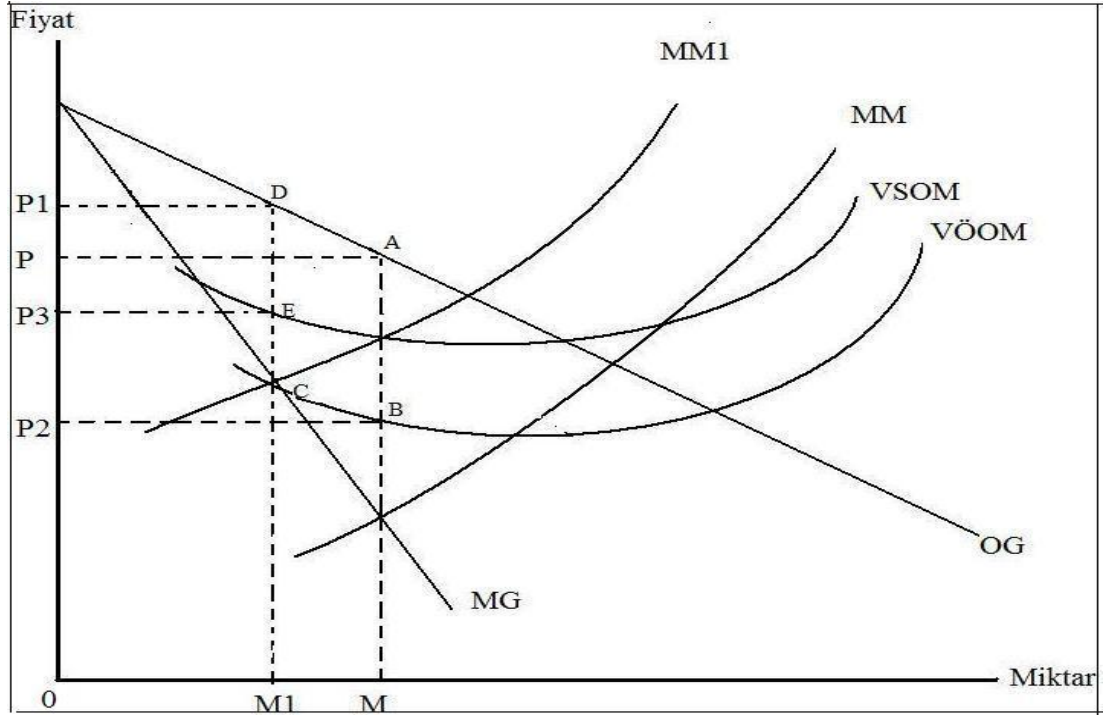
Kaynak: Aksoy, 1998: 294.

2.4.1.2. Monopol Piyasasına Göre Yansıma

Monopol piyasasında tek satıcıya karşılık çok alıcı bulunmaktadır. Böyle bir durumda firmanın malına olan talep eğrisi aynı zamanda piyasa talep eğrisini gösterir (Erdem, Şenyüz ve Tatlıoğlu, 2003: 139).

Monopol piyasasında üretimde artan maliyetlerin olduğu farz edilse yani artan arz eğrisi söz konusu olursa, o zaman bir mal ve hizmet üzerinden tüketim vergisi alındığı takdirde, verginin yansıması Şekil 10'daki gibi olacaktır.

Şekil 10: Monopol Piyasasına Göre Yansıma

Kaynak: Aksoy: 1998: 295.

Tekelci piyasalarda denge üretim düzeyi OM ve fiyat OP olmaktadır. Bu noktada marjinal maliyet MM , marjinal gelire MG eşit bulunmaktadır; ve monopolcünün kârı en yüksek düzeyde $PABP_2$ dörtgeni alanına erişmiştir. Böyle bir durumda vergi alınması halinde ortalama maliyet ve marjinal maliyet eğrileri sol yukarı kaymakta ve $VÖOM$ eğrisi, $VSOM$ ve marjinal maliyet eğrisi MM ise MM_1 durumuna kaymaktadır. Yeni denge noktası vergi sonrası marjinal maliyet eğrisi MM_1 'in marjinal gelir MG eğrisini kestiği noktadır. Tekelci karı ise P_1DEP_3 dörtgeninin alanına eşit olmaktadır. Yani konan verginin kısmen üretici firma üzerinde kaldığı, kısmen de tüketiciye yansıtıldığı görülür. Sonuç olarak artan maliyetler halinde monopolcünün ödediği vergiyi tüketiciye yansıtması güçleşmektedir (Aksoy, 1998: 294).

2.4.1.3. Oligopol Piyasasına Göre Yansıma

Oligopol kelime manası itibariyle az sayıda satıcı demektir. İşte piyasa da birkaç büyük firmanın üretim miktarı ve fiyat konularında yakın ilişki ve paralellik kurmak zorunda olmaları, her firmanın diğerlerini takip edeceği yolu ve politikayı

tahmin ederek ona göre faaliyetlerini tanzim etmeleri konusundaki belirsizlik oligopol piyasalarının belli başlı özelliklerini oluşturur. Bir oligopol piyasasında üretilmekte olan mal ve hizmet üzerine veya ünite başına özel tüketim vergisi konulduğu takdirde, bu piyasaların özelliğini teşkil eden belirsizlik derecesinde bir azalma söz konusu olacaktır. Çünkü vergi konulduğu için bütün işletmelerin marjinal maliyetinin yükseleceğini her işletme yakından bilmektedir. Eğer üzerine vergi konulan malın talep esnekliği düşükse ve işletmeler malları o endüstride birlikte üretiyorlarsa her bir firma ödediği verginin tamamını büyük olasılıkla ileriye doğru, satış fiyatına ekleyerek yansıtabilir (Aksoy, 1998:296).

2.4.2. Vergi Çeşitlerine Göre Yansım

Verginin yansım gücü dolaylı ve dolaysız vergilerde farklılık göstermektedir. Dolaysız vergiler doğrudan bireyin ödeme gücünü vergilemeyi amaçlar. Bu tür vergilerde aktarma işlemini gerçekleştiren fiyat mekanizmasından yararlanmak güçtür. Oysa dolaylı vergilerde yansım fiyat mekanizmasından yararlanılarak kolayca gerçekleştirilir (Erdem, Şenyüz ve Tatlıoğlu, 2003: 142).

2.4.2.1. Doğrudan Vergi Türlerine Göre Yansım

Doğrudan (dolaysız) vergi türleri gelir vergisi, kurumlar vergisi, emlak vergisi, veraset ve intikal vergisidir.

Vergi ödeme gücünün önemli bir göstergesi durumunda olan gelir, çağdaş vergi sistemlerinde vergilendirilmektedir. Belirli bir dönem içerisinde, genellikle bir yılda, elde edilen gelir üzerinden, artan oranlı yapıda ve verginin şahsiliği ilkesine uygun düşecek biçimde vergi uygulanmaktadır. Yapılan faaliyetin niteliğine göre çeşitli gelir unsurlarını vergilendirmeyi amaçlayan gelir vergisi, gider vergilerine kıyasla daha güç yansır bir yapıya sahiptir (Akdoğan, 2011: 327).

Ancak emek talebi ve pazarlık gücüne bağlı olarak emek üzerinden alınan gelir vergisinden yüksek ücret talep etmek suretiyle işverene yansıtılma olasılığı bulunmaktadır. Ticari, zirai ve serbest meslek kazançlarından alınan gelir vergisinin yansıtılması, ücretlilerden alınan gelir vergisine nazaran daha kolaydır. Gayrimenkul sermaye iradından alınan gelir vergisi ise, konut arz ve talebine ve kiralarn

durumuna bağı olarak, özellikle kiralari yüksek tutma olanağı varsa kiracılara yansıtılabilir (Aksoy, 1998: 299)

Kurumlar vergisi, kurum kazançlarını vergilendirmeye yönelik olup, nihai olarak kurum ortaklarının vergilendirilmesini amaçlamaktadır. Bununla birlikte, değişik boyutlarda olmakla birlikte, verginin tüketiciye doğru yansıtılabileceği ileri sürülmekte, günümüzde özellikle uzun dönemde kurumlar vergisinin yansıtılabileceği kabul edilmektedir. Bunun nedeni, ödenen vergi, kurumun sahibi tarafından kâr düzeyinde azalmaya yol açacak şekilde yüklenilecek olur ise, ortakların geleceğe yönelik kâr bekleyişleri ve buna bağı olarak yatırım ve üretimleri azalacaktır. Üretimin azalmasına rağmen piyasadan çekilmemiş olan firmalar, mevcut talep düzeyi nedeniyle; daha önce ödemiş oldukları kurumlar vergisi fiyat içerisinde yansıtılabilir duruma gelecektir (Akdoğan, 2011: 327).

Emlak üzerinden alınan emlak vergisinde belirli şartlar gerçekleştiği takdirde yansıma söz konusu olmaktadır. Ancak bina, arazi ve arsa nedeniyle ödenmiş olan emlak vergisinin her zaman yansıtılması mümkün değildir. Eğer, bina kiraya verilmiş ise ve kiralari artırma olanağı varsa, ancak o zaman mülk sahipleri ödedikleri bina vergisini ileriye doğru kiracılara yansıtabilirler. Arazi ve arsalar dolayısıyla ödenen emlak vergisinin yansıtılması daha da zordur. Bu tür vergiler genellikle yansıtılamazlar ve mülk sahiplerinin üzerinde kalmaktadırlar (Aksoy, 1998: 301).

Veraset ve intikal vergisi, arz ve talep koşullarından etkilenmediği için, mirasçılar ve lehine mal bağışlanan üzerinde kalır. Bu vergi, veraset ve intikal yoluyla servete sahiplik kazanma sonucu ortaya çıkan fayda dolayısıyla alınmakta olup, genellikle yansımaz niteliktedir (Akdoğan, 2011: 328).

2.4.2.2. Dolaylı Vergi Türlerine Göre Yansıma

Dolaylı vergiler grubuna giren gider vergileriyle tüketim vergileri, kolaylıkla yansıtılabilirler. Gerçekten bu vergileri satışta arz edilen mal ve eşyanın maliyetine girdikleri için, bunların fiyatlarına eklenerek alıcılara devredilebilirler (Erginay, 2010: 155). Katma değer vergisi, banka ve sigorta muameleleri gibi vergiler bu tür vergi grubuna girmektedir. Bu vergiler, satış fiyatına eklenerek tüketicilere aktarılır.

2.5. VERGİ - KAYIT DIŞI EKONOMİ - GELİR DAĞILIMI İLİŐKİŐİ

Gelir dağılımı adaleti sağlamak için kayıt dışı ekonominin kayıt altına alınması gerekmektedir. Kayıt dışı ekonomi kayıt altına alınmadığı sürece kamu kesiminde savurganlık, merkeziyetçilik ve politik rantlar atmakta, bürokrasi düzgün işlememekte, yargı hizmetleri yavaş yürümekte, suçlular hak ettikleri cezaları görmemekte, yasalar herkese eşit uygulanmamaktadır. Vatandaş bürokrasi tuzağına düşmeden işini yapmak istemekte, devletin savurganlığı ve/veya çıkar gruplarının rantlarını ödemek için vergi ödemekten kaçınmakta, hak ettikleri cezaları görmeyen suçlular suç işlemeyi sürdürmektedir. Devlet kayıt dışı ekonomiyi kayıt altına alma yolunda gereken çabayı göstermezse kayıtlı ekonomide kayıt dışına itilmektedir (Öztürk, 2012: 456).

Kamu görevlilerinin ücretlerinde söz konusu olmayan kayıt dıŐılık özel kesimde iki türlü olabilmektedir. Birincisi çalışanların kayıt dışı tutulması yoluyla hem vergi hem de sosyal güvenlik priminin GSMH hesabı dışında bırakılmasıdır. İkinci olarak ise çalışanın ücretinin bir bölümünün kayıt dışı bırakılması sonucu vergi kaybına ve bu yolla GSMH'nin düşük gösterilmesine neden olunmasıdır. Rant gelirlerinde kayıt dıŐılık büyük ölçüde ev sahiplerinin evlerini kiraya verdikleri halde bunu vergi dairesine beyan etmemeleri sonucu doğar (Eğilmez ve Kumcu,2008: 135-136).

Yüksek vergiler, bazen vergiye tabi malların tüketimini azaltmak ve bazen vergi kaçakçılığını teşvik etmek suretiyle, düşük vergilerden sağlanacak hâsılatın daha düşük bir hâsılat sağlar. Günümüzde birçok ekonominin önemli sorunlarından birisi olan kayıt dışı ekonomi; nedenleri, sonuçları ve işleyiŐi bakımından oldukça karmaşık bir kavram olup bunun kayıt altına alınması hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkeler için çözümlenmesi gereken önemli bir sorundur. Kayıt dışı ekonominin varlığı, aynı zamanda vergilendirilmeyen bir kesimin de olduğunu göstermektedir. Bu durum ise kaynak dağılımının adaletsiz bir şekilde paylaşılmasına sebep olmaktadır (Yıldız, Bedir ve Karabulut, 2013: 130).

Kayıt dışılığın birçok olumsuz sonucu bulunmaktadır. Vergi gelirlerinin azalması, devletin yeni vergilere başvurmasına veya mevcut vergileri artırmasına yol

açmaktadır. Artan vergi yükü ise, kayıt dışılığı teşvik ederek bir kısır döngü yaratmaktadır. Kayıt dışı çalışanlar kanunlara uygun faaliyet gösterenler yanında, düşük maliyetle üretim yaptıkları için haksız rekabet avantajı elde etmektedir. Son olarak, kayıt dışı sektörde çalışanlar kayıtlı çalışanlara göre, birçok haktan ve koruyucu tedbirden yoksun kalmaktadır (DPT, 2007: 7).

Kayıt dışı ekonomi adı altında vergilerin gelir dağılımı adaletsizliğine sebep olan en önemli unsur vergi kaçakçılığıdır. Vergi kaçakçılığı, teşebbüsler arasında eşitsizlik yaratmaktadır. Vergisini veren müteşebbisin elindeki sermaye olanakları azalır ve belki de daha pahalı gelecek olan banka kredisini kullanmak zorunda kalacaktır. Oysa vergi kaçakçılığı şeklinde vergisini ödemeyen müteşebbisin, ödemesi gereken kaynaklar elinde kalacağından, bir bakıma bedava kredi bulmuş gibi kullanmasına ve haksız kazanç elde etmesine neden olacaktır. Ve bu durum yarattığı iktisadi etkiler nedeniyle üretim faktörlerinin optimal dağılımını da bozacaktır (Özbilen, 2010: 281).

Yolsuzluklarla mücadele olmadan yoksullukla mücadele olmaz. Kayıt dışı ekonominin varlığı ve yaygınlığı gelir dağılımı adaletsizliğini artırıcı bir etmen olup, kayıt dışı istihdam mevcut ücret politikaları ile kayıtlı istihdamın yüz yüze olduğu yoksulluğun bir güvenlik şemsiyesine dâhil olması nedeniyle en azından yoksullara sağladığı güvenlik duygusunun yitirilmesinin yanı sıra kayıtlı çalışanların almakta olduklarının daha çok altında ücrete razı olma zorunluluğunu da getirmektedir. Kayıt dışı ekonominin yasal sınırlara çekilmesinin gelir dağılımı adaleti açısından yaratacağı bir diğer olumlu sonuç da devletin vergi gelirlerinin artması yolu ile ekonomik ve sosyal görevlerini daha iyi yerine getirmesidir. Kayıt dışı ekonomik faaliyetler azaldıkça devletin vergi gelirleri artmaktadır (Öztürk, 2012: 457).

Kayıt dışı ekonominin kayıt altına alınmasına ilişkin olarak çok sayıda öneri gündeme getirilmiştir. Yapılan önerilerin ortak noktası, makro çözümleri içermeleri ve kayıt dışı ekonomik faaliyetlerin önlenmesinde vergi sistemi ile sosyal güvenlik sistemine özel bir önem verilmesidir. Bu kapsamda olmak üzere yapılan öneriler arasında; vergi sisteminin (vergi tabanının genişletilmesi, vergi oranlarının düşürülmesi, vergi bilincinin geliştirilmesi, vergi idaresinin yönetim ve denetim etkinliğinin artırılması yoluyla) vergi kayıp ve kaçağını önleyecek şekilde

değiştirilmesi, sosyal güvenlik sisteminin (sosyal güvenlik kapsamının genişletilmesi, pirim oranlarının düşürülmesi, sendikalaşmanın artırılması, sosyal güvenlik kuruluşlarının etkinleştirilmesi yoluyla) kayıtlı çalışmayı özendirerek şekilde geliştirilmesi, kamu harcamalarında savurganlığın ve yolsuzlukların önlenmesi, ekonominin hamiline yazılı olmaktan çıkarılması, uygulanan ekonomik politikaların gözden geçirilmesi, bölgesel dengesizliklerin ortadan kaldırılması vb. öneriler sayılabilir (Ağbal, 2002: 5).

2.6. VERGİLERİN GELİR DAĞILIMI ÜZERİNE ETKİLERİ

Vergi, maliye politikasının bir aracı olarak; diğer bir deyişle iktisadi sonuçlar yarattığı için, korunmakta olan ve geliştirilmek istenen alanlar için, vergi teşviki, önlenmesi istenen alanlarda ise vergilerin artırılması yolu ile müdahale edilmesini kolaylaştırır (Öztürk, 2007: 20).

Gelir dağılımı adaletinin sağlanmasında vergi politikaları son derece önem taşımaktadır. Vergiler, kamu giderlerini karşılamak amacıyla, mali güçlerine göre, yasal dayanakla gerçek ve tüzel kişilere getirilen mali yükümlülükleri içermektedir. Belli bir hizmetten doğrudan yararlanma karşılığı olmayan vergiler, kamusal mal ve hizmet üretimi için yapılan giderlere ortak katılım payını ifade etmektedir. Bu bağlamda vergi politikasının amacı, harcama politikası önlemleri ile yeterli düzeyde gerçekleştirilemeyen gelir ve servetin ekonomik yönden güçsüz olanların lehine istenilen düzeyde dağılımını sağlamaktır (Öztürk, 2012: 441).

Bir ekonomide vergilerin gelir dağılımı üzerindeki etkilerini tespit etmek için genellikle Lorenz eğrisi kullanılmaktadır. Buna göre vergilerin gelir dağılımı üzerindeki etkilerini bulmak için vergi öncesi Lorenz eğrisinin alanı ile vergi sonrası Lorenz eğrisi alanı birbirine oranlanır. Eğer vergi sonrası alan büyük ise vergiler sonrasında gelir dağılımı olumlu, küçük ise olumsuz şekilde etkilendiği ortaya çıkar. Eğer oranda herhangi bir değişiklik yok ise bu durumda gelir dağılımında herhangi bir değişiklik meydana gelmemiş demektir (Ulusoy, 2007: 320).

Vergi politikalarında dolaylı vergilerin ağırlığının artması, marjinal tüketim eğilimi yüksek düşük gelirli kesimler aleyhine ortam hazırlamaktadır. Girişimcilere verilen istisna ve muafiyetlerin çokluğu bu kesim lehine sonuçlar doğurmaktadır.

Ücretli kesimlerden alınan vergilerin yüksek oranlı olması ve asgari ücretin dahi büyük ölçüde vergilendirilmesi emek aleyhine sonuçlar yaratmaktadır. Kamu kesimindeki açıklar, PSBR'yi (Kamu Kesimi Borçlanma Gereği'ni) artırarak kamu kesiminin piyasalardan borçlanmasına, bu ise bir taraftan özel kesimin yatırımları dolayısıyla istihdamın artışının yavaşlamasına, diğer taraftan reel faizleri yükselterek, emek dışı gelirlerin payını artırmasına yol açmaktadır. Dolayısıyla kamu borçlanma politikası ücretliler aleyhine sonuçlar doğurmaktadır (DPT, 2001: 74).

Gelir dağılımı açısından önemli olan vergilerin kimlerden alındığı ve nerelere harcandığıdır. Menkul sermaye iratlarının yeterince vergilendirilmediği, tarımsal kazançların tamamına yakın kısmının vergi kapsamı dışına çıkarıldığı, yüksek kazançlar elde edenlerin asgari ücretli kadar dahi vergi ödemediği, alınan vergilerin büyük kısmının iç ve dış faiz ödemelerine ayrıldığı, verginin tabana yayılmadığı bir ekonomide gelir dağılımı adaletinden bahsedilememektedir. Vergi yükü ödeme gücü olan her kesime adaletli bir şekilde dağıtıldığında, haksız olarak sağlanan istisna ve muafiyetler ortadan kaldırıldığında ve kayıt dışı ekonominin önüne geçildiğinde gelir dağılımı adaleti sağlanabilmektedir (Öztürk, 2012: 442).

2.6.1. Gelir Üzerinden Alınan Vergilerin Gelir Dağılımına Etkileri

Devletin en temel fonksiyonlarından birisi geliri toplumun her kesimine adil olarak dağıtmaktır. Bu amaçla devlet birinci olarak artan oranlı vergi sistemini gerçekleştirmiş, geliri yüksek olan bireylerden geliri düşük olan bireylere gelir transferini sağlamıştır. Gelir üzerinden alınan gelir vergisi de bu amaca hizmet eden en önemli vergi kalemlerinden birisidir.

Kurumlar vergisi de gelir üzerinden alınan bir diğer vergi kalemidir. Gelişmekte olan ülkelerde kurumlar vergisi olgusu son yıllarda önem kazanmaya başlamıştır. Ancak kurumları üretime teşvik etmek amacıyla devletin çeşitli vergi istisna ve muafiyetleri kullanması gelir dağılımını yeniden düzenleme konusunda kurumlar vergisini gelir vergisinin gölgesinde bırakmaktadır.

2.6.1.1. Gelir Vergisinin Gelir Dağılımına Etkileri

Gelir vergisi gelir üzerinden alınan bir vergi olup, verginin konusunu gelir oluşturmaktadır. Gelir; bir gerçek kişinin bir takvim yılı içinde elde ettiği kazanç ve iratların safi tutarı olarak belirtilmektedir (Akdoğan, 2006: 163-164).

Vergi gelirlerinin ele alınan dönemde yaklaşık olarak üçte birini oluşturan gelir vergisi, genellikle artan oranlı bir tarife ile tahsil edilmektedir. Düşük gelir grupları daha az vergi öderken, gelir düzeyi yükseldikçe daha yüksek oranda vergi ödendiğinden, vergi sonrası gelirin düşük vergi grupları lehine düzelmesi beklenir (Pınar, 2006: 299).

Kişisel gelir vergisinin gelir dağılımında eşitsizliği giderici yönde etkiye bulunabilmesi için öncelikle bu vergilerin genel bir vergi olması, yani her türlü kazanç ve iradı vergi kapsamında bulundurması gerekmektedir. Ayrıca, bu amaca yönelik vergi yapısının vergi kaçakçılığını ve vergiden kaçınmayı önlemeye yönelik tedbirler içermesi gerekir. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde tarımsal kazançlar, değer artış kazançları gibi pek çok alanın geniş ölçüde verginin kapsamı dışında tutulması, ödeme gücüne göre vergilendirme ilkesini zedelemektedir (Ulusoy, 2007: 320-321).

Bir ekonomide yüksek gelir dilimlerine yüksek marjinal oranların uygulandığı artan oranlı bir gelir vergisi, hem kamu sektörüne kaynak aktarımı, hem de gelişmekte olan ülkelerde çok önemli olan gelirin yeniden dağıtımını açısından çok arzulanan bir araç olmasına karşın, ekonomik etkinlik ilkesi ile çatışma halindedir. Çünkü bu tür bir uygulama ile tasarruf gücü fazla olan yüksek gelir grubunun tasarruf ve yatırım yapma arzusu kısıtlanmış olmaktadır. Bu yolla kamu sektörüne kaynak sağlanmış, hatta bu kaynaklar bu sektörde yatırım için kullanılmış olsa bile, özel sektörün yatırım miktarında bir azalma olacağından, tüm ekonomi açısından, toplam yatırım düzeyi fazla değişmemiş, belki azalmış bile olabilecektir (Ataç, 2009: 336).

Gelir vergisinin gelir dağılımı üzerindeki etkisi gerçekte kimin tarafından ödendiği ile yakından ilişkilidir. Aksi takdirde gelir vergisinin kime yansıdığını bilmeden gelir dağılımının ne şekilde değiştiğini bilmek imkânsızlaşır. Dolayısıyla

gelir vergisinin başarısı bir anlamda vergilendirmesi gereken kişilerin gerçek anlamda vergilendirilmesine bağlıdır. Netice itibariyle gelir vergisinin gelir dağılımında adaleti sağlayıp sağlamadığını görebilmek için vergiden önceki gelir dağılımı ile vergiden sonraki gelir dağılımının karşılaştırılması yani yansıma analizi gereklidir (Edizdoğan ve Çelikkaya, 2012: 81).

Gelir vergisinin gelir dağılımına etkileri gelir vergisinin yansıtılması üzerinden değerlendirilecektir. Tam rekabet piyasasında gelir vergisinin yansıtılması teorisi üzerinden incelenecektir.

2.6.1.1.1. Gelir Vergisinin Yansıtılması Teorisi

Gelir vergisi artan oranlı bir vergidir. Artan oranlı yapısı gelir vergisini daha adaletli bir vergi haline getirmektedir. Toplumda daha düşük gelirli kesim yerine daha yüksek gelirli kişilerin vergilendirilmesi gelir dağılımında adaleti sağlamaktadır.

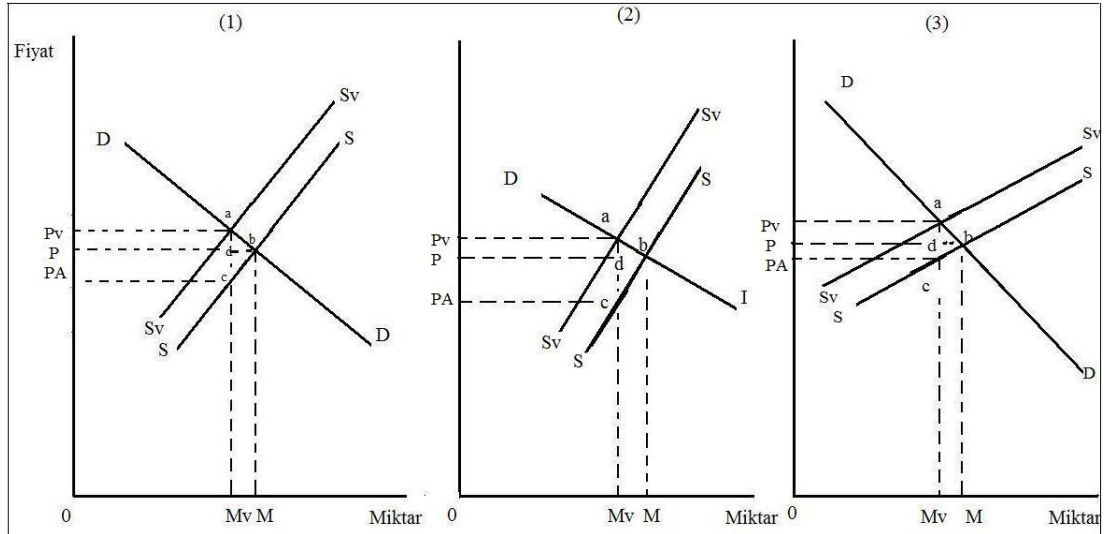
Yansıma vergi sistemi içerisinde bir diğer önemli kavramdır. Hangi vergi türü olursa olsun, verginin yansıma özelliği, o verginin gelir dağılımı üzerindeki etkisini değiştirebilmektedir. Gelir vergisinin özelliklerinden birisi de yansıtılmayan bir vergi oluşudur. Gelir vergisinin fiyatlar üzerinde fazlaca bir etkisi olamamakta, yani bu tür vergilerde yansıma çok güç olmaktadır. Gelir vergisinin yansıtılmamasının güç olması, bu verginin gelir dağılımını düzenlemede daha etkili olma sonucunu doğurmaktadır (Saygılı, 2004: 53-54).

Gelir vergisinin subjektif karakterli olması, yani şahsa bağlı olarak tahsil edilmesi sebebiyle yansıması güç bir vergidir. Ancak bu düşünce özellikle büyük buhran öncesine kadar kabul görmüştür. Ancak günümüzde bu algı tüm vergilerin belli şartlar sağlandığında yansıtılabileceği gibi bir düşünceye dönüşmektedir.

2.6.1.1.2. Tam Rekabet Koşullarında Gelir Vergisinin Yansıması

Tam rekabet koşullarında gelir vergisinin yansıması firma bazında ve işgücü bazında yansıma olarak değerlendirilmektedir.

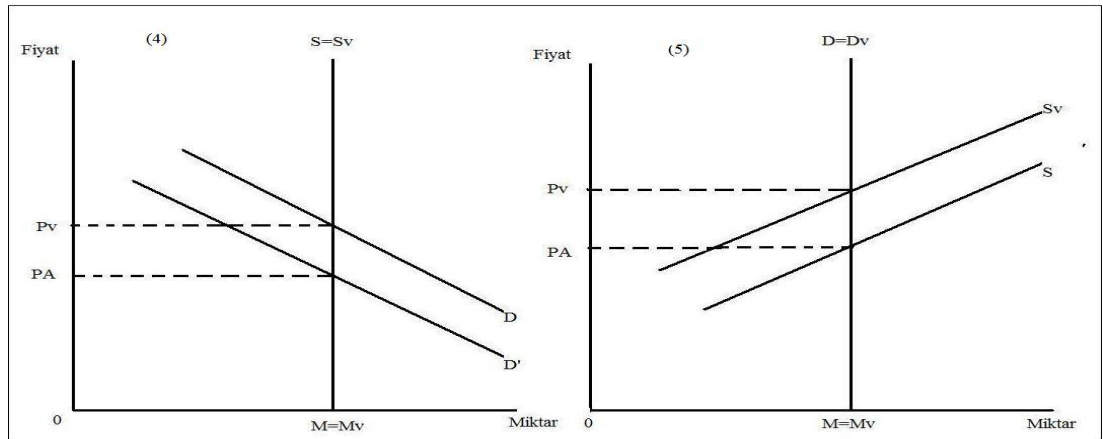
Şekil 11: Tam Rekabette Firma Bazında Gelir Vergisinin Yansıması - I

Kaynak: Edizdoğan ve Çelikkaya, 2012: 83.

Firma bazında gelir vergisinin etkileri arz ve talep esnekliğine bağlı olarak değişmektedir. Bu durumları Şekil 11’de izlemek mümkündür. Arz ve talep esnekliklerinin eşit olduğu (1) nolu panelde konulan vergi üretici ve tüketici tarafından eşit olarak paylaşılmaktadır. Talep esnekliğinin arz esnekliğini aşığı (2) nolu panelde verginin büyük bir kısmı üretici tarafından ödenmektedir. Tam tersine arz esnekliğinin talep esnekliğini aşığı (3) nolu panelde verginin büyük kısmı tüketici tarafından ödenmekte, üretici yansıma yoluyla vergiyi tüketiciye devretmektedir (Edizdoğan ve Çelikkaya, 2012: 83).

Şekil 12: Tam Rekabette Firma Bazında Gelir Vergisinin Yansıması – II

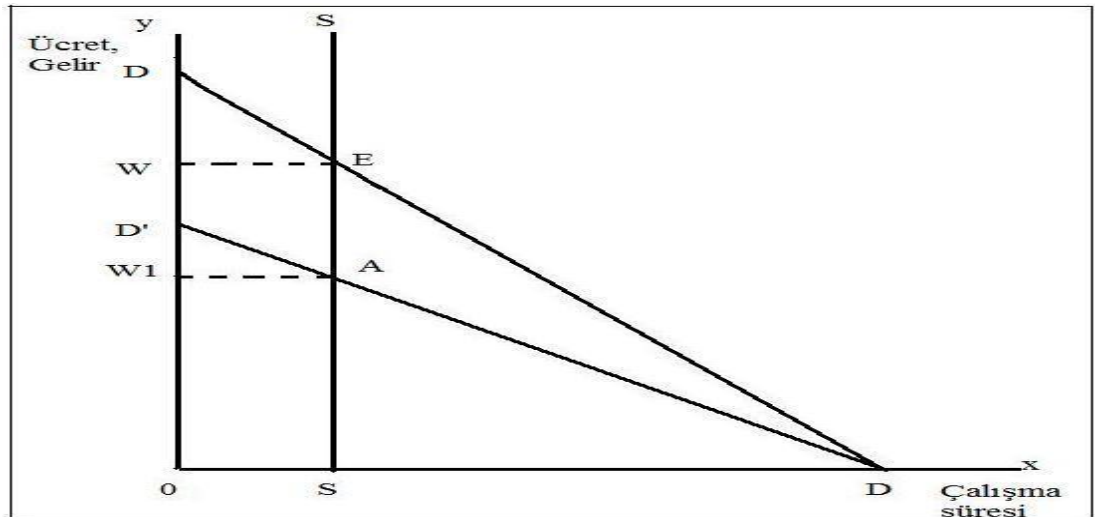
Kaynak: Edizdoğan ve Çelikkaya, 2012: 83.

Şekil 12’de arz esnekliğinin sıfır olduğu (4) nolu panelde verginin tümünü üretici ödemekte, yani vergi üretici üzerinde kalmaktadır. Arz esnekliği sıfır olduğunda üretici vergiyi yansıtamamaktadır. Talep esnekliğinin sıfır olduğu (5) nolu panelde ise üretici ödediği verginin tamamını tüketiciye devretmektedir. Yani talep esnekliği sıfırsa üretici tüm vergiyi tüketiciye yansıtabilmektedir.

2.6.1.1.3. İşgücü Bazında Yansıma

Tam rekabet piyasasında gelir vergisinin yansımasının bir diğer ölçütü işgücü arz eğrisinin esnek olup olmamasına ve ücret düzeyine bağlıdır. İlk olarak işgücü arz eğrisinin esnek olmaması durumu incelenecektir.

Şekil 13: İşgücü Arz Eğrisinin Esnek Olmaması Durumu

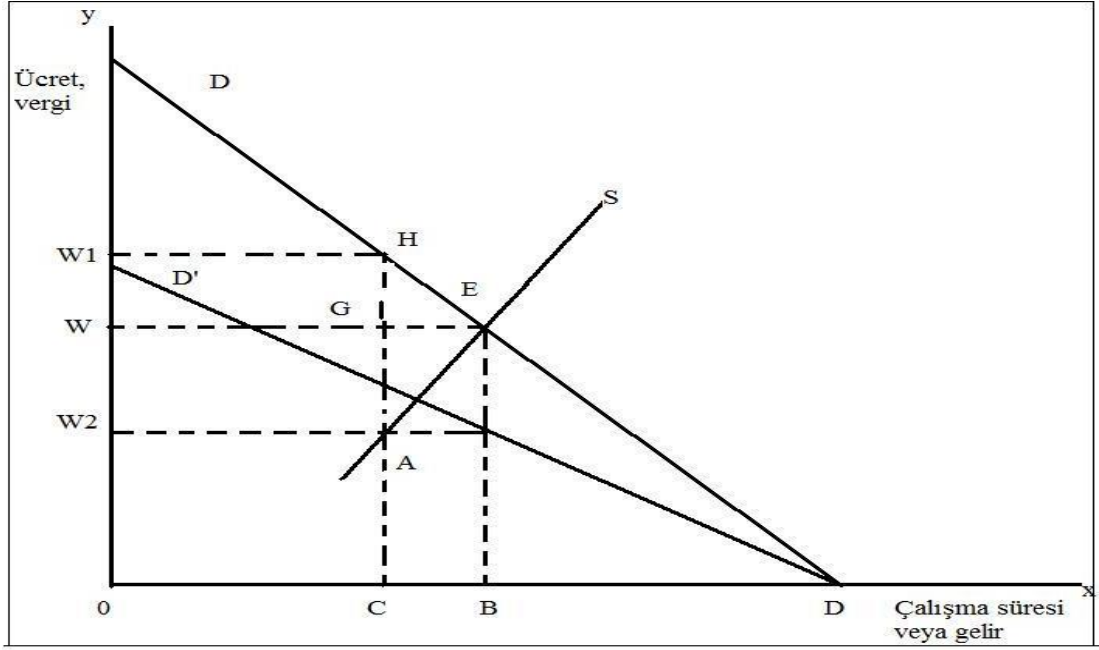

Kaynak: Şener, 2006: 253.

Şekil 13’te işgücü arz eğrisi (SS) , işgücüne olan talep ise (DD) eğrisiyle gösterilmiştir. Ancak gelir vergisinden sonra işgücüne olan talep (DD’) olarak aşağıya doğru kaymaktadır. İşgücünün vergiden önceki ücreti (W) kadar olup, vergiden sonraki ücreti ise (W₁)’e inmektedir. İşgücü arzının esnek olmaması durumunda verginin tamamı, emek sahibi üzerinde kalmaktadır. Şekle göre işçi (OS) saat kadar çalışarak (WEAW₁) alanına eşit bir vergi ödemekte olup, bunun herhangi bir kısmını işverene yansıtmaya olanağı yoktur (Şener, 2006: 253-254).

Aynı durum emek yerine gelirin sermayeden elde edilmesinde de yaşanmaktadır. Sermaye arzı esnek değilse, sermaye geliri üzerine konulan bir vergi sermaye sahibinin üstünde kalmaktadır ve başka birine yansıtılamaz.

Şekil 14: İşgücü Arz Eğrisinin Esnek Olması Durumu

Kaynak: Şener, 2006: 254.

Şekil 14'te görüldüğü gibi vergi nedeniyle emek sahibi, çalışma süresini (OB)'den (OC)'ye indirirken, vergi öncesi ücreti ise (W)'den (W₁)'e yükselmektedir. Ancak gelir vergisi nedeniyle işçinin net ücreti (W₂) kadar olmaktadır. Emek sahibi çalışma süresini azaltmakla, (W₁HAW₂) kadar toplam gelir vergisinin (WGHW₁) alanına eşit bir kısmını yansıtabilmektedir. Emek sahibi tarafından yansıtılan bu kısım, ya işveren üzerinde kalmakta ya da üretilen malın maliyetine eklenerek tüketicilere ödenmektedir (Şener, 2006: 254).

Gelir vergisinin yansıtılmamasının bir sonucu olarak kişiler, vergiden kaçınmak için serbest mesleklere yönelirler. Düşük ücretliler ve memurların aksine üst düzey yöneticiler gelir vergisinin net gelire etkisini yan ödemeler ya da tazminatlar yoluyla giderebilmekte ve vergiyi işverene yansıtmaktadır (Edizdoğan ve Çelikkaya, 2012: 87).

Gelir dağılımında adaleti sağlamaya yönelik olarak çeşitli politikalar geliştirilmektedir. Ülkemizde son yıllarda artan vergiden kaçınma ve vergi kaçakçılığının önüne geçmek için çeşitli öneriler geliştirilmektedir. Negatif gelir vergisi uygulaması, tek oranlı vergileme yaklaşımı, artan oranlı vergileme yaklaşımı bunlardan birkaçıdır.

ABD başkanı Nixon döneminde, düşük gelirli ailelere yardım etmek için mevcut sosyal yardım programlarına bir alternatif olarak negatif gelir vergisi uygulaması düşünülmüştür. Ancak negatif gelir vergisine çeşitli eleştiriler getirilmiştir. Negatif gelir vergisi uygulaması ile çalışma arzusunun olumsuz etkileneceği, özellikle niteliksiz işgücünde bu etkinin daha belirgin olacağı ileri sürülmektedir (Edizdoğan ve Çelikkaya, 2012: 108).

Negatif gelir vergisinin bir diğer dezavantajı ise bu transfere sahip olabilmek için kişilerin gelirlerini azaltma eğilimine geçme riskidir. Bir diğer risk ise fakirliğe çare olmak yerine belirtilerini ortadan kaldırma işlemidir. Bu etkisi negatif gelir vergisinin en çok eleştirilen yanı olmuştur. Aynı zamanda negatif gelir vergisi, enflasyonist sonuçlar doğurmaktadır. Eğer bu tür bir program enflasyonist bir politika izlenerek finanse edilirse toplum için çok zararlı sonuçlar doğuracaktır.

Gelir vergisinin gelir dağılımında adaleti sağlayabilmesindeki en önemli faktör gelir vergisinin artan oranlı bir vergi yapısında olmasıdır. Gelir arttıkça gelirin marjinal faydasının azalacağı, böylelikle vergi ödeme gücünün ise artış göstereceği varsayılmaktadır. Bu sayede düşük gelirli kesimden düşük, yüksek gelirli kesimlerden ise yüksek oranda vergi tahsil edilecek ve ekonomide arzu edilen adaletli bölüşüm sağlanmış olacaktır.

Artan oranlı vergilemede, gelir dağılımında adaletin sağlanması için gelir vergisi tarifesinin alt dilimlerinde vergi oranındaki artışın daha düşük, üst dilimlerde ise tam tersine yüksek olması gerekmektedir. Gelir arttıkça marjinal faydanın azalacağı gerçeğinden hareketle, alt gelir diliminin genişliği dar, üst gelir diliminin ise genişliği yüksek tutulmalıdır. Ayrıca üst gelir dilimlerinde, marjinal vergi oranlarının ortalama vergi oranlarından daha yüksek olması şarttır (Şener, 2006: 239-240).

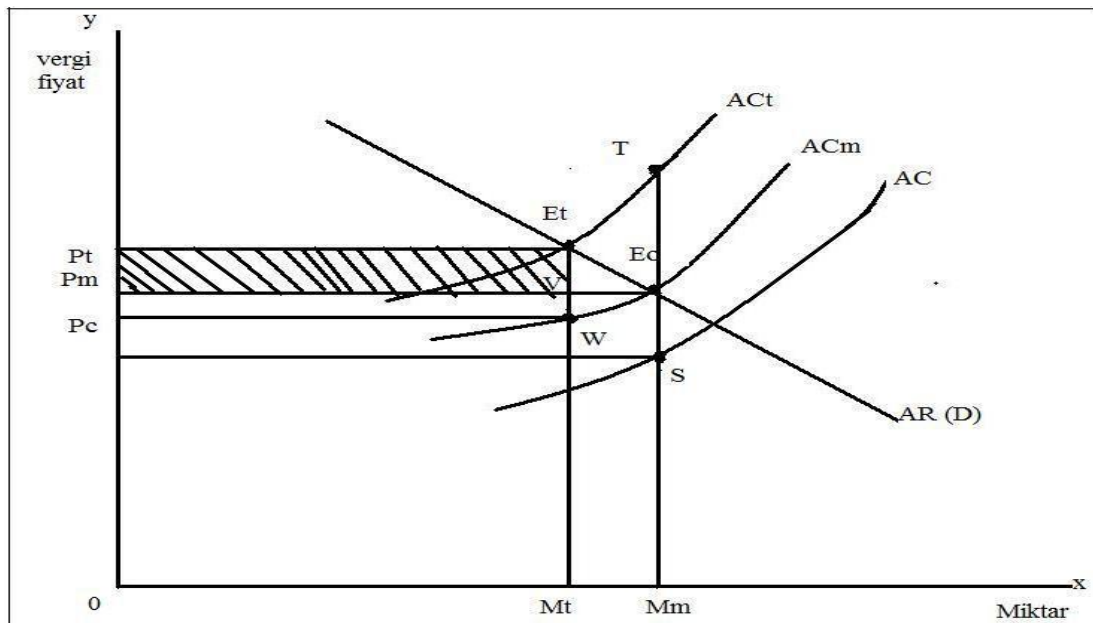
Bir ülkede, gelirin yeniden dağıtılması için mevcut vergiler içinde en uygun verginin gelir vergisi olduğu açıktır. Fakat gelirin yeniden dağıtımını amacıyla gelir vergilerinden yararlanırken etkinlik ilkesi de göz önünde bulundurulmalıdır (Ulusoy, 2007: 321).

2.6.1.2. Kurumlar Vergisinin Gelir Dağılımına Etkileri

Kurumlar vergisi, Kanun'un birinci maddesinde sayılan sermaye şirketleri, kooperatifler, iktisadi kamu kuruluşları, dernek ve vakıflara ait iktisadi işletmeler ve iş ortaklarıdır (Bilici, 2013: 105). Genellikle tek oranlı bir vergi üzerinden alınır (Özbilen, 2010: 315).

Kurumlar vergisinin gelir dağılımı üzerindeki etkisi büyük ölçüde bu verginin yansıtılabilmesine ve kurum ortaklarının kimlerden oluştuğuna bağlıdır. Öte yandan bu vergi gelir üzerinden alınan bir vergi olduğu için verginin yansıtılması oldukça güçtür. Eğer verginin yansıtılması olayı gerçekleşmezse ya da kısmen gerçekleşirse, kurum ortakları ya da hisse senedi sahipleri genellikle yüksek gelirli kişilerden oluştuğu için, bu vergiler gelir dağılımı eşitsizliğini giderici yönde etki yaparlar (Ulusoy, 2007: 321).

Şekil 15: Kurumlar Vergisinin Aksak Rekabet Koşullarında Yansıtılması

Kaynak: Şener, 2006: 271.

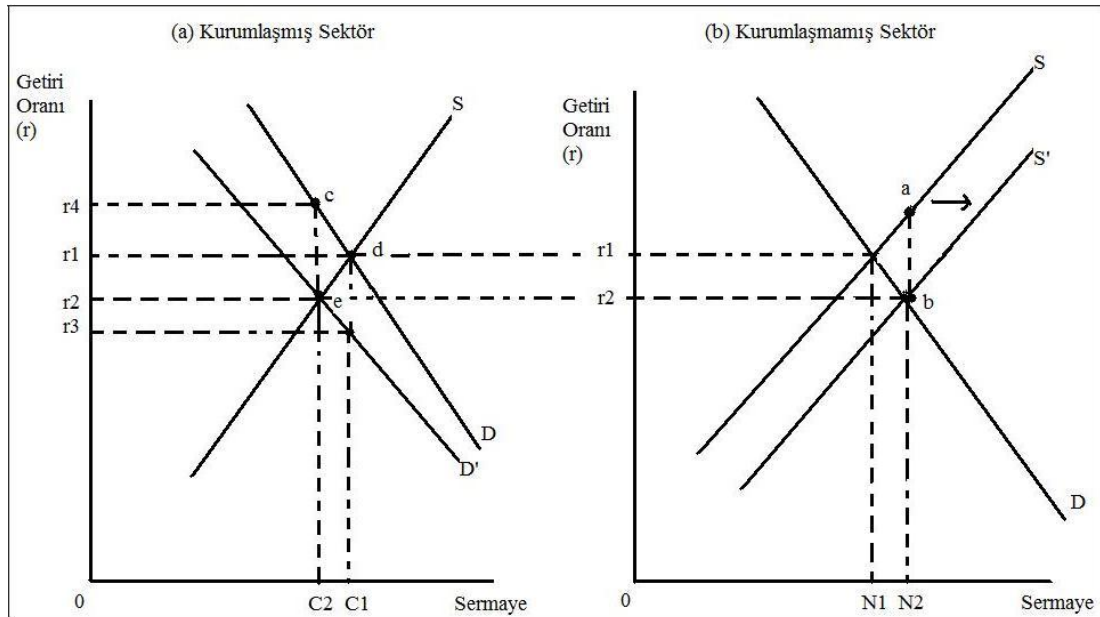
Tam rekabet koşulları altında yansıtılmadığı varsayılan kurumlar vergisi, aksak rekabet koşullarının geçerli olduğu gerçek ekonomik düzende önemli ölçüde yansıtılabilmektedir. Ancak yansıtılmanın derecesi aksak rekabet koşullarının niteliğiyle ilgili bulunmaktadır. Şekil 15'e göre firma, ortalama maliyete, uygun gördüğü bir kâr marjı ya da (E_0S) mark-up fiyatını ekleyerek, (E_0) noktasında dengeye ulaşmaktadır. Böylece mark-up fiyatlamasına uygun olarak, (M_m) kadar mal üreterek (P_m) fiyatından satmaktadır. Bu durumda (E_0T) kadar bir kurumlar vergisinin konulduğunu varsayalım. Mark-up fiyatlaması nedeniyle, ortalama maliyet eğrisi (AC_t) olarak sol yukarıya doğru kayacaktır. Böylece vergi sonrası ulaşılan yeni denge noktası olan (E_t) noktasına göre (M_t) kadar mal üretilerek (P_t) fiyatından satılacaktır. Ancak üretilen malın arz ve talep esnekliklerine bağlı olarak, verginin bir bölümü işletme üzerinde kalırken, geriye kalan kısmı artan fiyat içinde tüketicilere yansıtılacaktır (Şener, 2006: 270-271).

Kurumlar vergisinin Şekil 15'te taralı alanda gösterilen $(P_mP_tE_tV)$ bölümü tüketicilere yansıtılan kısımdır. Firma üzerinde kalan kısım ise (P_mP_cWV) dikdörtgeninin alanı kadardır. Üretilen malın arz ve talep koşullarına göre, firmalar kurumlar vergisinin tamamını tüketiciye yansıtmaya çalışacaktır.

Kurumlar vergisinin yansıtılmasındaki bir diğer görüş ise verginin uzun dönemde yansıtılmasındaki farklılıktır. Bu konuda en önemli modellerden biri Arnold C. Harberger tarafından geliştirilmiştir. Modelin temel varsayımları şunlardır (Edizdoğan ve Çelikkaya, 2012: 154):

- Kurumlaşmış ve kurumlaşmamış iki sektör bulunmaktadır ve sadece ilki gelir vergisine tabi tutulmaktadır,
- Bir denge modeli söz konusu olduğu için bir sektörde de meydana gelen değişiklikler, diğer sektörde de değişime neden olacaktır,
- Tam rekabet piyasası hâkimdir,
- Tasarruf arzı tamamen inelastiktir,
- Nispeten kısa dönemde de olduğu gibi, toplam sermaye arzı sabittir, ancak sermaye sektörler arasında akışkandır, yani piyasalardan birbirine sermaye girişi olduğu zaman diğerinden eşdeğer oranda sermaye çıkışı olacaktır.

Şekil 16: Uzun Dönemde Kurumlar Vergisinin Yansıtılması

Kaynak: Edizdoğan ve Çelikkaya, 2012: 156.

Harberger modele göre, vergi uygulaması kurumlaşmış sektörde sermayenin getirisini azaltacağı için uzun dönemde kaynaklar diğer sektörler kayacaktır. Böylece kurumlar vergisinin toplam etkisi; vergilendirilen sektörde fiyatlarda bir artış ve üretimde bir azalma, tam tersine vergilendirilmeyen sektörde ise fiyatlarda bir düşüş ve üretimde bir artış şeklinde ortaya çıkacaktır (Edizdoğan ve Çelikkaya, 2012: 155).

Harberger modelin özetlediği Şekil 16'daki genel denge modelinde her iki sektör için fon arz (S) ve talebi (D) ayrı ayrı yer almakta ve ne kadar sermayenin uzun dönemde sektörler arasında yer değiştirdiği gösterilmektedir. Modelde (r_1) gibi bir getiri oranında her iki sektörde de tasarrufların ve yatırımların getirisi eşit olarak varsayılmaktadır. Aksi takdirde kaynaklar düşük getiri sağlayan sektörden, yüksek getirisi sağlayan doğru kayacaktır. Burada önemli olan dengede toplam sermayenin iki sektör arasında dağıtılacağı bilinmesidir. Zira sabit arz ve sabit getiri (r_1) oranında toplam sermayenin (C_1) kadarlık kısmı kurumlaşmış, (N_1) kadarlık kısmı ise kurumlaşmamış sektöre yatırılmıştır (Edizdoğan ve Çelikkaya, 2012: 155).

Böyle bir durumda kurumlaşmış sektördeki yatırım getirisi üzerine (t) oranında bir vergi konulduğunda, getiri oranı azalacak ve vergiye bir tepki olarak fon

talebi (D)' den (D')' ne kayacaktır. Vergi karın yüzdesi olduğu için kayma paralel olmayacak ve getiri $(1-t) r'$ ye gerileyecektir. Fon talebindeki kayma Şekil 16'da gösterilmektedir (Edizdoğan ve Çelikkaya, 2012: 155).

Kurumlar vergisine verilecek tepkiye baktığımızda, kısa dönemde kurum ortaklarının sermayeyi çekmeleri mümkün değildir. Bu durumda başlangıç sermaye düzeyinde (C_1) vergi sonrası getiri (r_3)' e düşer, yani kısa dönemde kurumun sahipleri verginin bütün yüküne katlanmış olur. Bu yük (D) ve (D') arasındaki dikey aralığa ya da vergi öncesi ve sonrası getiri arasındaki farka (r_1-r_3) eşittir. Vergi kurumlaşmış sermayenin vergi sonrası getirisini (r_3)' e düşürürken, kurumlaşmamış sektör yüksek getiri oranı (r_1) elde etmeye devam eder. Ancak bu durum uzun sürmez hissedarlar sermayeyi kurumlaşmış sektörden diğerine aktarmaya başlarlar ve bu durum uzun dönemde her iki piyasadaki getiriler eşitleninceye kadar devam eder. Ancak iktisadi kaynaklar sabit olduğu için bu yer değiştirme kurumlaşmamış sektörde arz eğrisini (S')' ne kaydırır ve sermaye yatırımları (N_1)' den (N_2)'ye yükseldikçe, sermayenin getirisi de (r_1)' den (r_2)' ye geriler. Aynı değişikliğin kurumlaşmış sektörde de olması beklenir. Netice olarak vergi sadece kurum üzerinde kaldığı kısa dönemin aksine, uzun dönemde kurumlar vergisi sonrası her iki sektöründe kârlılık oranı (r_1)' den (r_2)' ye düşer, yani %50 vergi oranı ile her iki sektörde de vergi sonrası getiriyi %50 azaltır (Edizdoğan ve Çelikkaya, 2012: 156).

Kurumlar vergisinin tüketicilere uzanan etkileri de vardır. Sermaye kurumlaşmış sektörden dışarıya doğru aktıkça, kurumlaşmış sektörde üretim azalır ve fiyatlar yükselir. Tam tersine diğer sektörde sermaye yatırımları arttıkça, bu üretimi artırır ve dolayısıyla fiyatlar düşer. Böyle bir durumda mal sepeti içinde kurumlaşmış sektör ürünlerinin ağırlıklı yeri olan tüketiciler bir refah kaybı yaşarken, diğer sektör tüketicileri ürün fiyatlarında meydana gelen düşüşlerden kazançlı çıkarlar (Edizdoğan ve Çelikkaya, 2012: 157). Tüketicileri bu iki sektör malının sepetlerindeki önem derecesi etkileyecektir. Bu iki etkinin birbirini yok edeceği ve kurumlar vergisinin tüketici üzerindeki ağırlığının düşük olacağı ise yaygın görüştür.

Kurumlar vergisinde kısa dönem şartlarında vergi sermaye üzerinde kalmaktadır ve yansıtılması güçtür. Ancak sermaye sahipleri üst dilim vergi grubunda olma eğilimdeyseler verginin yansıtılması yüksek gelir gruplarına olmakta ve

kurumlar vergisi artan oranlı bir vergiye dönüşmektedir. Bununla beraber sermaye arzı tam esnek ise, verginin yansımaları sermaye sahipleri üzerine değil, çalışanlara ve tüketicilere doğru gerçekleşecektir. Böylece kurumlar vergisinin artan oranlılığı düşüş eğilimine girecektir.

Gelişmekte olan ülkelerde toplam vergi hâsılatı içinde kurumlar vergisi önemsiz bir pay almaktadır. Bu vergilerin sınırlı bir gelir kaynağı olmasının temel nedenleri, bu tür ekonomilerde kurumsal faaliyetlerin nispi olarak az olması ve devletin, sanayi ve ticari kurumlara çeşitli vergi teşvik önlemleri sağlama eğiliminde olmalarıdır (Ataç, 2009: 337). Bu durum nispi olarak gelir dağılımı eşitsizliğini gidermede kurumlar vergisinin etkinliğini azaltmaktadır.

2.6.2. Harcama Üzerinden Alınan Vergilerin Gelir Dağılımına Etkileri

Gider vergileri mal ve hizmetlerin satışı sırasında alınan vergilerdir. Bu vergiler niteliği itibariyle yükümlülerin şahsi durumlarını göz önünde bulundurarak vergilemeye gitmeye elverişli olmayıp, tersine artan oranlılık gösteren bir yapıya sahiptirler. Gider vergileri nihai olarak mal ve hizmetin tüketicisinden alınmaktadır. Ancak yüksek gelirli ve düşük gelirli kişiler aynı vergiyi ödediklerinden vergi yükü daha çok düşük gelirli gruba yüklenmektedir. Böyle bir vergi sistemi de gelir dağılımını olumsuz etkilemektedir (Ulusoy, 2007: 322).

Harcama üzerinden alınan vergilerden katma değer vergisi ve özel tüketim vergisi bu başlık altında incelenecek gelir dağılımı üzerindeki etkileri açıklanacaktır. Gelir dağılımını iyileştirmek için vergi tiplerinin değişik kullanımları hakkında bilgi verilecektir.

2.6.2.1. Katma Değer Vergisinin Gelir Dağılımına Etkileri

Katma değer vergisi, hane halkı harcamaları üzerinden hesaplanmaktadır. Kamu maliyesinde, KDV tipi tüketim vergilerinin genelde yasal mükellef olmadığı halde nihai tüketiciye yansıdığı varsayılır. Bu nedenden dolayıdır ki kayıt dışı alışverişlerde bu vergi pazarlık konusu olabilmektedir (Pınar, 2010: 299).

Katma değer vergisi, yapı itibariyle her bir aşamada ödenen verginin bir sonraki aşamaya taşındığı ve en son perakende aşamasına kadar getirildiği bir

vergidir. Bu durumda her ne kadar bir kısım firma, ürünlerine olan talebin inelastik olması sebebiyle en azından kısa dönemde verginin bir kısmına katlansa bile, katma değer vergisi öncelikle tüketim üzerinden alınan bir vergidir. Dolayısıyla büyük ihtimalle tüketicilere yansıtılacaktır (Edizdoğan ve Çelikkaya, 2012: 231).

Katma değer vergisi tüketime endekslenirse adil olmasına karşılık gelire endekslenmesi halinde adaletsiz olarak kabul edilir. Aynı gelire sahip olan ancak yaş ve diğer faktörler nedeniyle tüketim ve tasarruf oranları farklı olan iki aile farklı katma değer vergisi ödeyecekleri için yatay eşitlik bozulacaktır. Aynı şey dikey eşitlik açısından da geçerlidir. Katma değer vergisi tüketim ile ilişkilendirildiğinde nispi oranlı iken, gelir ile ilişkilendirildiğinde tam tersine gerileyici olduğu görülmektedir. Çünkü gelir dilimi yükseldikçe, gelirin bir yüzdesi olarak tüketim azalırken tam tersine tasarruf artmaktadır. Musgrave'ler tarafından yapılan çalışmada, gelir dilimi yükseldikçe, efektif gelir vergisi oranı (verginin gelire oranı) artarken, katma değer vergisi oranının azaldığı gözlemlenmiştir. Bir başka deyişle, aile büyüklüğü arttıkça harcamalar artarken, tasarruf miktarı artmaktadır. Neticede katma değer vergisi yükü daha da katlanmaktadır (Edizdoğan ve Çelikkaya, 2012: 232).

Katma değer vergisi bir ekonomide yaratılan katma değer üzerinden alınır ve uygulamada vergi yükü nihai tüketiciye yansır. Harcama vergileri düz oranlı vergilerdir. "Objektif" vergiler olarak da adlandırılan bu vergiler mükellef arasında ayırım yapmaz. KDV'ye tabi herhangi bir mal veya hizmeti satın alan kişi kim olursa olsun aynı oranda vergi öder. Bu yönüyle etkin (davranışları etkilemeyen-kaynak dağılımını bozmayan) bir vergi olarak değerlendirilebilmekle beraber, düşük gelirli kesimlere daha fazla yük getirdiği açıktır. Bu yüzden de değişik toplumsal katmanlar üzerindeki olumsuz etkiler dikkate alınarak oran farklılaştırılmasına gidilmektedir. Örneğin ham gıda çok düşük oranlarda vergilendirilmekte veya hiç vergi alınamamaktadır. "Lüks" tanımına giren mallar ise daha yüksek oranlarda vergilendirilebilmektedir (Köse, Pınar ve Bahçe, 2009: 47).

Katma değer vergisinin gelir dağılımı üzerindeki etkisini daha iyi görebilmek için diferansiyel yansımanın dikkate alınması gereklidir. Tüketim tipi katma değer vergisi, yayılı bir muamele vergisi ile karşılaştırıldığında, katma değer vergisinin gelir dağılımı üzerindeki etkisi daha olumlu olacaktır. Çünkü yayılı bir muamele

vergi piramitleşme etkisi sebebiyle fiyat yapısını ve dolayısıyla gelir dağılımını daha çok bozacaktır. Gelir tipi katma değer vergisi kurumlar vergisi ile karşılaştırıldığında, katma değer vergisinin gelir dağılımı üzerindeki etkisi daha olumlu olacaktır. Kurumlar vergisinin yansıtılamayacağı varsayımı ile sermaye sahiplerine ödenecekken, gelir tipi katma değer vergisi bütün faktör sahiplerine ödenecek ve gelir dağılımını bozmayacaktır (Edizdoğan ve Çelikkaya, 2012: 235).

Diğer taraftan yıllık gelir yerine, sürekli gelirin esas alınmasının, katma değer vergisinin yansımaları hakkında daha doğru bir fikir vereceği savunulmaktadır. Buna göre, gelir ya gelecek nesillerin tüketilmesi için transfer edilecek ya da tüketilecektir. Bütün gelirin nihayetinde tüketileceği varsayıldığında ve katma değer vergisinin yükü yaşam boyu tüketime oranlandığında, katma değer vergisi nispi yani orantılı bir vergiye dönüşecektir (Edizdoğan ve Çelikkaya, 2012: 236).

Katma değer vergisinin gelir dağılımını bozucu etkilerinin giderilmesi için bir diğer yöntem ise gıda maddeleri, faydalı bir kısım hizmetler gibi tüketilmesi zorunlu olan mal ve hizmetlerde istisnaya ve muafiyete tabi tutulmasıdır.

Türkiye’de katma değer vergisi gelir dağılımında adaleti bozan bir vergi çeşididir. Çünkü Türkiye’de aynı çeşit malların farklı oranlarda vergi oranlarına tabi tutularak satılması, farklı gelir gruplarında aynı malı alan kişiler arasında adaletsizliğe yol açmaktadır. Aynı malı talep eden farklı gelir gruplarına aynı oranda da vergi uygulanması da adaleti bozucu bir diğer etmen olmaktadır.

Bunla birlikte optimal vergileme teorisine göre, etkisizliği minimize etmek için farklı mallara, farklı vergi oranlarının uygulanması gereklidir. Bu teoriye göre tek oran ancak sınırlı durumlarda uygulanabilir. Bu noktada bir çözüm büyük parti mal gruplarını toplayarak tek tip advalorem bir vergiye tabi tutmak, diğerine ise tek tip bir lüks vergisi uygulamaktır (Edizdoğan ve Çelikkaya, 2012: 237).

2.6.2.2. Özel Tüketim Vergisinin Gelir Dağılımına Etkileri

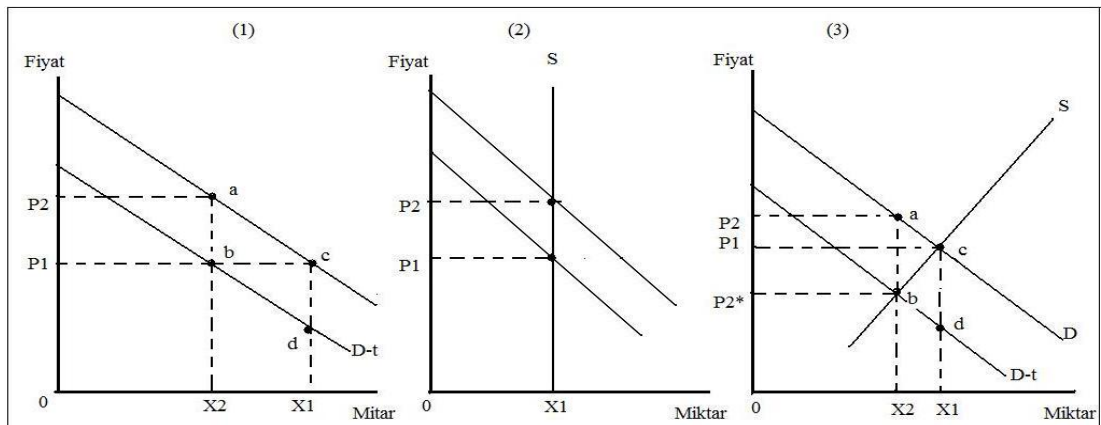
2003 yılından itibaren uygulanan ÖTV değişik mallara çok farklı oranlarda uygulanmaktadır. Daha önce akaryakıt tüketim vergisi olarak uygulanan akaryakıt üzerindeki vergi de ÖTV kapsamına alınarak yeniden düzenlenmiştir. ÖTV daha yüksek oranlarda alındığından ilk bakışta gelir dağılımını düzeltici etki yaratması beklenir. Ancak bu vergi kapsamına giren mal ve hizmetler sadece “lüks” kabul

edilen mallar değil, bazen talebin fiyat esnekliği düşük olan tütün ürünleri, akaryakıt, iletişim hizmetleri gibi mal ve hizmetleri üzerinden de alınan bu vergiler alt gelir gruplarına ciddi yükler getirebilmektedir. Ayrıca akaryakıt ürünleri sadece nihai mal olarak değil, üretimin hemen tüm aşamalarında girdi olarak da kullanıldığından fiyatın bir unsuru haline gelmekte ve hane halkının alım gücünü etkileyebilmektedir (Köse, Pınar ve Bahçe, 2009: 47).

Özel tüketim vergisinin gelir dağılımı üzerindeki etkileri verginin yansımaları konusunda değerlendirilecektir. Özel tüketim vergisinin yansımaları ile ilgili araştırmalar 1838 tarihinde Cournot ile başlamıştır. Daha sonra bu alana en büyük katkıyı J.F. Due (1942)' de yapmıştır. Burada satıcı üzerine konan bir verginin ileriye doğru yansıtılma derecesi vergilendirilen ürünün fiyatındaki değişimle, geriye doğru yansıtılma derecesi ise vergi öncesi marjinal maliyetteki azalma ile ölçülmektedir. Alıcı üzerine konan bir vergide ise fiyat satıcıya ödediği miktar ile devlete ödediği verginin toplamından oluşmaktadır (Edizdoğan ve Çelikkaya, 2012: 252).

Özel tüketim vergisi kapsamı itibariyle sınırlı bir vergidir ve bu sebeple yansıtılması güçtür. Ancak bu tür vergilerde ise ikame olanağı geniştir. Özel tüketim vergisi arzı esnek olmayan lüks mallara uygulanırsa vergi üretici üzerinde kalmaktadır. Özel tüketim vergisi özel bir takım mal ve hizmetleri kapsadığından, vergilenmeyen diğer mal ve hizmetlerin üretimini teşvik etmektedir.

Şekil 17: Tam Rekabette Spesifik Özel Tüketim Vergisinin Yansımaları

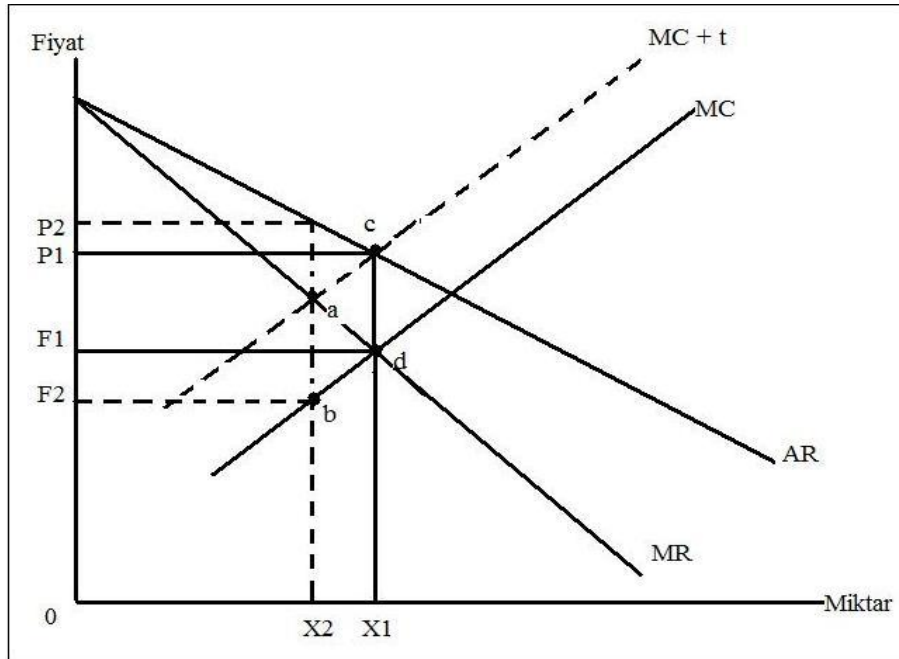
Kaynak: Edizdoğan ve Çelikkaya, 2012: 255.

Şekil 17 tam rekabet piyasasında spesifik bir özel tüketim vergisinin yansımaları göstermektedir. Firmanın ekonominin küçük bir parçasını oluşturması ve kaynakların tam mobil olması halinde, uzun dönemde vergi, ürünlerin fiyatını vergi miktarı kadar artırmaktadır. Şekil 17'nin (1) nolu panelinde vergi öncesi arz miktarı (X_1), ürünün fiyatını (P_1) ve talep eğrisini (D) ile ifade edilmektedir. Bu eşitlikte ($ab=cd$) ödenen vergi miktarını ifade etmektedir. Kaynaklar mobil olduğu için vergi faktör fiyatlarını düşürmeyecek, böylece ürün fiyatları toplam vergi miktarı kadar artacaktır. Özel tüketim vergisi sonrasında fiyatlar (P_2)'ye yükselecek buna karşılık çıktı miktarı (X_2)'ye gerileyecektir. Aradaki fark (X_1-X_2) ise diğer endüstrilerde istihdam edilecektir. (2) nolu panelde ise tam tersine kaynakların endüstriye özgü ve arzın tamamıyla inelastik olduğu görülmektedir. Böyle bir durumda girdilerdeki azalma kaynakların diğer alanlara kaymasına neden olmayacak, denge fiyatı (P_1) ve denge miktarı (X_1), özel tüketim vergisinden etkilenmeyecektir, yani vergi tamamıyla geriye yansıtılacak ve üretici üzerinde kalacaktır. Oysaki ilk durumda yansıma ileriye doğru olmuştur. Eğer kaynaklar kısmen mobilse, bu durumda özel tüketim vergisi arz ve talep esnekliklerine paralel olarak paylaşılacaktır. (3) nolu panelde bu durum görülmektedir. İlk denge (P_1 ve X_1)'de kurulmuştur. Vergi ($ab=cd$) sonrasında denge fiyatı (P_2)'ye yükselir ve çıktı ise (X_2)'ye geriler. Böylece verginin ($P_2P_1/P_2P_2^*$)'lık kısmı tüketiciye, ($P_1P_2^*/P_2P_2^*$) kadarlık kısmı üreticiye yansımış olur (Edizdoğan ve Çelikkaya, 2012: 254-255).

Özel tüketim vergisinin tam rekabet koşullarında arzın ve talebin esnekliğine bağlı olarak yansıması değişmektedir. Arzın esnek olduğu durumda vergi tüketiciye yansıtılırken, arzın esnek olmaması durumunda vergi üretici üzerinde kalmaktadır. Esnekliğin derecesine göre ise bir kısım tüketicinin üzerinde, bir kısım ise üretici üzerinde kalmaktadır. Ancak Şekil 17'nin (3) nolu panelinde görülen (abc) üçgenin alanı kadar ise bir refah kaybı özel tüketim vergisi sonucu oluşacaktır.

Monopol piyasalarında durum tam rekabet piyasasından farklıdır. Özel tüketim vergisi tüketici fiyatının artmasına karşılık, üretici fiyatının düşmesi sebebiyle monopolcünün kârının bir kısmını almaktadır.

Şekil 18: Monopol Piyasasında Spesifik Bir Özel Tüketim Vergisinin Yansıması

Kaynak: Edizdoğan ve Çelikkaya, 2012: 256.

Şekil 18’de ilk denge fiyatı (P_1) ve miktarı (X_1)’ dir. Üretim faktörü arz edenler sadece (F_1) öder, ürün fiyatları ve girdi fiyatları arasındaki fark monopolcüye yansır. Birim çıktı başına verginin ($ab=cd$) etkisi kırık çizgi ile gösterilmiştir. Özel tüketim vergisi marjinal maliyet eğrisini ($MC + t$)’ ye yükseltir ve yeni denge fiyatı (P_2) ‘ ye ve denge miktarı (X_2)’ye yükselir. Buna karşılık faktör fiyatları ise (F_1)’ den (F_2)’ ye geriler. Ancak birim başına vergi ($ab=cd$) tüketicinin ödediği fiyattaki artışın (P_2-P_1) ve faktör fiyatlarındaki azalışın (F_1-F_2) toplamından fazladır (Edizdoğan ve Çelikkaya, 2012: 256).

Monopol piyasalarında özel tüketim vergisinin bir kısmı monopolcü tarafından ödenmekte bir kısmı ise tüketiciye yansımaktadır. Bu durum monopolcünün kârını vergi öncesi duruma göre azaltmaktadır.

Özel tüketim vergileri, sadece gelir sağlamak amacıyla değil, fakat toplum sağlığı açısından zararlı olan maddelerin talebini kısmak, lüks tüketimi vergilendirmek amacıyla alınır. Genelde oranları yüksek olan bu vergiler, hükümetlere gelir sağlamak amacıyla sık sık kullanılmaktadır (Özbilen, 2010: 340).

2.6.3. Servet Üzerinden Alınan Vergilerin Gelir Dağılımına Etkileri

Bir ülkede gelir dağılımının dengesiz olması durumunda yeni oluşacak servetin tümüne yakın bir bölümü yüksek gelirlielerin elinde toplanacaktır. Ayrıca, sanayileşmiş veya sanayileşmekte olan piyasa ekonomilerinde üretim malları ve parasal sermayeyi elinde bulunduran girişimcilerin geliri yüksektir. Buna karşın, genellikle bağımlı çalışan ya da küçük serbest meslek sahibi olan geniş halk kesimlerinin gelirleri, bunlara oranla, çok düşüktür. Düşük gelirli grupların ortalama ve marjinal tüketim eğilimlerinin yüksek olması, tasarruf ve dolayısıyla, servet birikiminin oluşmasını engellemektedir. Bu nedenle, servet dağılımı yüksek gelirli grupların lehine bozulmaktadır. Böylece, düşük gelir-düşük servet-yeniden düşük gelir kısır döngüsü sürekli olarak yaşanmaktadır. Dolayısıyla, etkin bir yeniden dağılım önlemlerinin alınmadığı piyasa ekonomilerinde servet artışının büyük bir bölümü, serveti yüksek grupların eline geçmektedir (DPT, 2001: 68).

Bir toplumu oluşturan bireyler arasında gelir farklılıklarına yol açan sebeplerden biri de bireylerin sahip oldukları servetin adil bir şekilde dağılmasıdır. İşte servet vergileri bir ülkede gelirin eşitsiz dağılımını önlemede kullanılacak etkili bir araçtır (Ulusoy, 2007: 323).

2.6.3.1. Veraset ve İntikal Vergisinin Gelir Dağılımına Etkileri

Vergilendirme yolu ile gelir dağılımının etkilenmesinde veraset ve intikal vergisi önemli bir rol oynar. Veraset vergisi, servet dağılımında bir dereceye kadar bir dengeleme sağlar; bu ise servet hâsıllarından elde edilen gelirlerin, belirli kişiler ve ailelerde tek yönlü toplanmasının biraz azalması nedeniyle, gelir dağılımı üzerinde tekrar denkleştirici bir etkiye sahip olur (Haller, 1994: 293).

Veraset ve intikal vergileri gelir dağılımında eşitliği sağlamaya çok elverişli bir vergi türüdür. Söz konusu vergiler mirasın ölene yakınlık derecesi ve veraset yoluyla geçen paranın miktarı göz önünde bulundurularak iki tür artan oranlılık uygulamaya elverişlidir. Yapıları sayesinde gelir dağılımında eşitliğe katkıda bulunmaktadır. Bu vergilerin gelir dağılımını olumlu yönde etkileyebilmeleri için özellikle istisna ve muafiyetlerinin kapsamının dar olması ve vergi tarifelerinin yüksek olması gerekmektedir (Ulusoy, 2007: 324).

2.6.3.2. Emlak Vergisinin Gelir Dağılımına Etkileri

Servetten alınan vergilerden emlak vergilerini kendi içinde bina vergileri, arsa ve arazi vergileri şeklinde ayırmak mümkündür. Bina vergisi genellikle binaların iratları üzerinden alınmaktadır. Bina vergisinin gelir dağılımı üzerindeki etkisini belirleyebilmek için öncelikle binaların hangi gelir gruplarından insanların malik olduğunun belirlenmesi gerekmektedir. Genellikle az gelişmiş ülkelerde binaların büyük bir kısmı yüksek gelirli kimselerin elindedir. İstisna ve muafiyeti daraltılmış bir bina vergisinin gelir dağılımı üzerindeki etkisi olumlu olacaktır (Ulusoy, 2007: 324).

Arazi vergisinde matrah sahip olunan arazinin değeri veya yüzölçümü olabilir. Arazi vergisi de bina vergisi gibi emlak vergisi içinde yer alır ve sahiplerince beyan edilen kıymetler üzerinden her yıl tahsil edilir. Tarifesi sabit oranlı ve objektif bir vergi niteliğindedir. Arazi vergisi dolaylı bir şekilde gelir vergisi haline dönüşür. Bu nedenle, arazinin değeri üzerinden alınan vergiler büyük işletmeleri müterakki (artan oranlı) olarak vergilendirirse gelir dağılımındaki eşitsizlikleri düzeltici etki yapar. Bu yüzden bu yapıda bir arazi vergisi, az gelişmiş ülkelerde tarım sektörü için tavsiye edilmektedir. Ancak, bu ülkelerde tarım sektöründe toprak dağılımının büyük bir dengesizlik yapısı arz etmesi ile birlikte, değer üzerinden alınan arazi vergilerinin matrahının vergi tahrirlerinde pek düşük tespit edilmiş olması, bu vergiden söz konusu ülkelerde geliri denkleştirici yönde yararlanılmadığı, aksine gelir dağılımını eşitsizlik yönünde bozduğu sonucuna varmamıza yol açmaktadır (Tanrıverdi, 2007: 31).

2.6.3.3. Motorlu Taşıtlar Vergisinin (MTV) Gelir Dağılımına Etkileri

Servetten alınan vergilerin ülkemizdeki bir diğer örneğini motorlu taşıtlar vergisi (MTV) oluşturmaktadır. Bu vergi emlak vergisinden farklı olarak menkul mallar üzerinden alınan bir vergidir. Diğer bir ifadeyle motorlu taşıtlar vergisi, menkul mallar arasında bulunan motorlu taşıtlardan, bunların mülkiyetinden dolayı alınmaktadır. Verginin yükümlüsü, bu araçların mülkiyetine sahip olan gerçek veya tüzel kişilerdir (Aksoy, 1998: 356).

MTV'nin konusu sahip olunan servet olduğuna göre, vergilendirme ölçüsü de bu servetin değeri olmalıdır. Aynı ödeme gücüne sahip olan kişilerden aynı oranda vergi alınması vergi adaleti açısından daha uygun olacaktır. Ancak Türkiye'deki uygulama mali güç ilkesine göre değil miktar esaslı olduğundan dolayı bu ilkeye uymamaktadır. Türk Vergi Sistemi'nde ise MTV servet vergisi kapsamında değerlendirilmekte ve vergi miktarı da bu doğrultuda hesaplanmaktadır (Sugözü, Yıldırım ve Aydın, 2014: 116).

Türk vergi sisteminde servetten alınan vergilerin ikinci örneğini motorlu taşıtlar vergisi oluşturmaktadır. Bu vergi, veraset ve intikal vergisinin aksine, malvarlığına girebilen tüm değerleri değil, bunlardan sadece motorlu taşıtları yükümlendirdiğinden, kapsam bakımından bir özel servet vergisi olarak nitelenir. Hatta belli servet çeşidini vergilendirmeyi amaçlayan, mülkiyete bağlı olarak alınan devamlı, olağan ve özel servet vergilerinin bir alt kategorisini oluşturur. Motorlu taşıtlar vergisinde Türkiye bir yandan motorlu taşıtlardan kaynaklanan hava kirliliğini azaltmak zorunda, diğer yandan ise bu yönde yapacağı araç yaşı yüksek otomobilleri vergilendirmesi düşük gelir gruplarını olumsuz yönde etkileyebileceğinden vergi ölçü ve hadleri düzenlenirken hem çevreyi hem de gelir dağılımını dikkate alan bir kanuna ihtiyaç duymaktadır (Öz ve diğerleri, 2014: 11).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
1990 – 2013 DÖNEMİNDE TÜRKİYE’DE UYGULANAN VERGİLENDİRME
POLİTİKALARININ GELİR DAĞILIMI ÜZERİNE ETKİLERİ: BİR
EKONOMETRİK ANALİZ

3.1. TÜRKİYE’DE UYGULANAN VERGİLENDİRME POLİTİKALARININ
GELİR DAĞILIMI ÜZERİNE ETKİLERİ: 1990-2013 DÖNEMİ

Çağdaş devlet anlayışı içinde, çeşitli kamu ihtiyaçlarını karşılamak görevini üstlenmiş olan devlet; bu görevlerinin gerektirdiği finansmanı sağlamak amacıyla, önemli ölçüde vergi uygulamalarından yararlanmaktadır (Akdoğan, 2006: 157).

Vergi uygulamalarının geçmişten günümüze çeşitli dönüşümler geçirdiği bilinmektedir. Vergiler toplumsal adaleti yerine getirmek için çeşitli şekillerde vatandaşlardan alınmaktadır. Gelir, servet ve harcama üzerinden alınan vergilerin bazıları gelir dağılımını olumlu şekilde etkilemekte, bazı vergiler ise gelir dağılımında adaleti bozmaktadır. Bu bölümde dolaysız vergilerden gelir vergisinin ve dolaylı vergilerden katma değer vergisinin vergi gelirleri içindeki payı ve gelir dağılımına etkisi incelenecektir.

3.1.1. Dolaysız Vergi Politikalarının Gelir Dağılımı Üzerine Etkileri

Dolaysız vergilerin en önemli kalemi gelir vergisidir. Gelir vergisi gelir üzerinden alınan bir vergi türüdür. Gelir vergisinin artan oranlı olması gelir vergisini diğer vergiler içinde en adil vergi durumuna getirmiştir, bu durum gelir vergisinin diğer vergilere nazaran daha az eleştirilmesine sebep olmaktadır. Artan oranlı bir gelir vergisi ekonomik gelişme için de faydalı bir kaynak görevi yapar. İdari bakımdan uygulanabildiği ve geniş bir vergi tabanına yayılabildiği ölçüde gelir dağılımında adaleti sağlamada etkilidir (Ekici, 2011: 41).

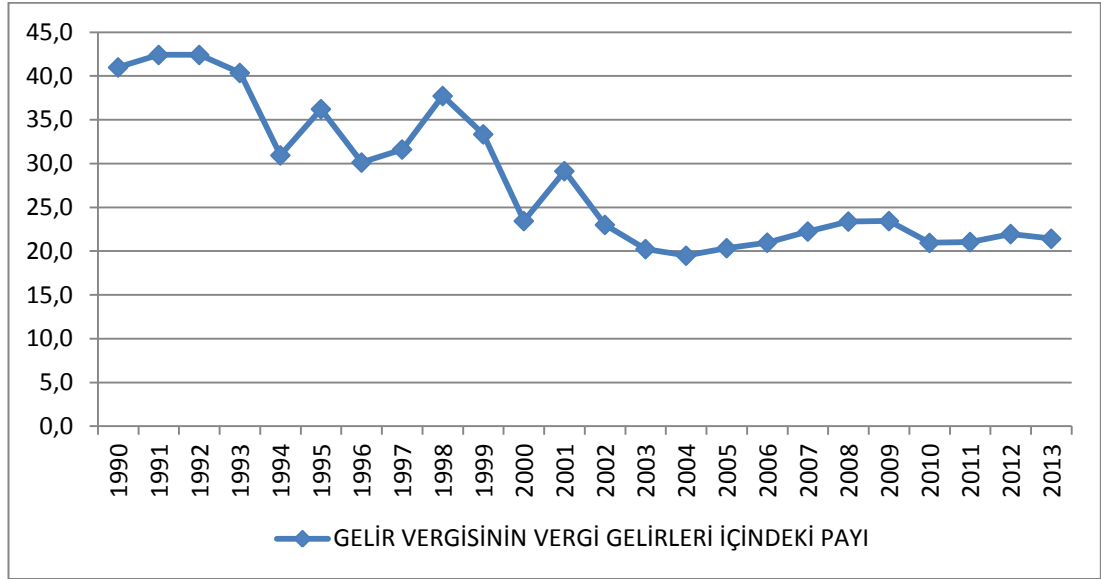
Gelir vergisinin vergi gelirleri içindeki payı yıllar itibariyle Tablo 2’de gösterilmiştir. Tablo 2’de görüldüğü üzere, gelir vergisinin vergi gelirleri içindeki payı 1990-1993 yılları arasında %40 seviyelerinde seyrederken, 1994 yılı itibariyle bu oran %30 seyrine gerilemiştir. 2000’li yıllar itibariyle ise %20’ler seviyesine gerilemiştir.

Tablo 2: Vergi Gelirleri, Gelir Vergisi ve Gelir Vergisinin Vergi Gelirleri İçindeki Payı

Yıllar	Vergi Gelirleri	Gelir Vergisi	Gelir Vergisinin Vergi Gelirleri İçindeki Payı
1990	45.399	18.609	41,0
1991	78.643	33.355	42,4
1992	141.602	60.056	42,4
1993	264.273	106.661	40,4
1994	587.760	181.884	30,9
1995	1.084.350	392.795	36,2
1996	2.244.094	676.017	30,1
1997	4.745.484	1.500.245	31,6
1998	9.228.596	3.481.752	37,7
1999	14.802.280	4.936.551	33,3
2000	26.503.698	6.212.977	23,4
2001	39.735.928	11.579.424	29,1
2002	59.631.868	13.717.660	23,0
2003	84.316.169	17.063.761	20,2
2004	101.038.904	19.689.593	19,5
2005	131.948.778	26.849.808	20,3
2006	151.271.701	31.727.644	21,0
2007	171.098.466	38.061.543	22,2
2008	189.980.827	44.430.339	23,4
2009	196.313.308	46.018.360	23,4
2010	235.714.637	49.385.289	21,0
2011	284.490.017	59.885.000	21,0
2012	317.218.619	69.671.645	22,0
2013	367.517.727	78.726.008	21,4

Kaynak: Gelir İdaresi Başkanlığı, www.gib.gov.tr

Şekil 19: Gelir Vergisinin Vergi Gelirleri İçindeki Payı

Kaynak: Gelir İdaresi Başkanlığı Verileri.

Şekil 19’da görüldüğü gibi 1990 yılında %40 seviyelerinde olan vergi gelirleri içinde gelir vergisi payı, 1994 yılına kadar düşüş göstermiş, 1994 yılında artma eğilimi içinde olmasına rağmen eski seviyesine ulaşamamıştır. Günümüze kadar düşüş trendini sürdürmüş son on yıllık periyotta fazla değişiklik yaşamasa da %20 dolaylarında seyrettiği tespit edilmiştir.

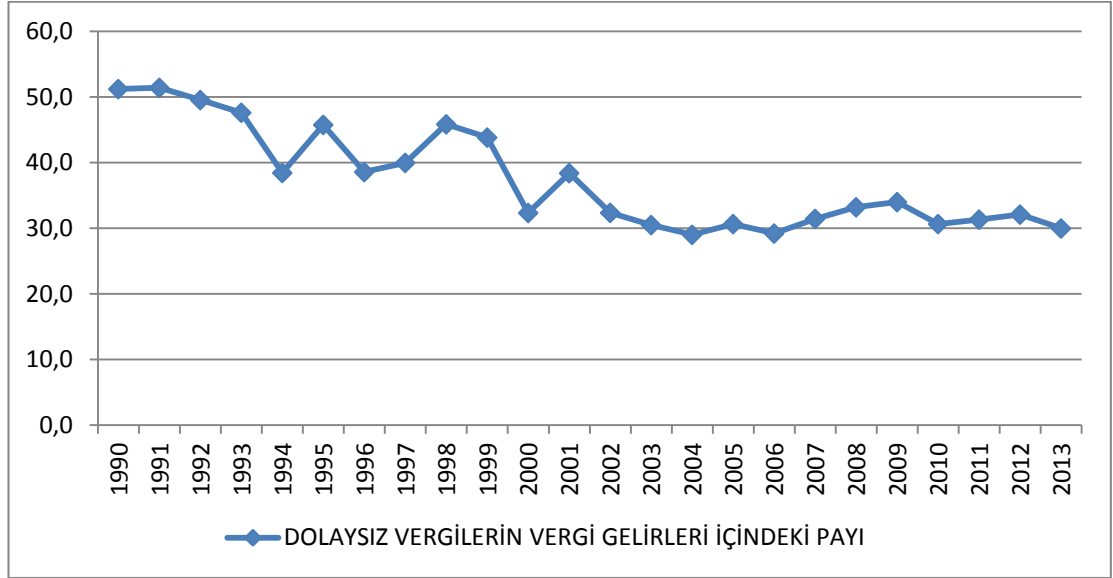
Gelir vergilerinin toplam vergi gelirleri içindeki payı azalırken, gelir vergisi gelirin de önemli bir kısmı kaynaktan kesinti yoluyla elde edilmektedir. Buna karşılık, kayıt dışı ekonomik faaliyetler ile vergi kaçakçılığının boyutları giderek genişlemekte ve servet vergileri toplam vergi gelirleri içerisinde hala çok küçük bir oranı oluşturmaktadır. Bu gerçekler göz önüne alındığında, gelir vergisinin yıllara göre toplam vergi gelirleri içindeki oransal gelişiminin gelirin adil dağılımını sağlamaktan ne kadar uzak olduğu anlaşılmaktadır (Barut, 2013: 51).

Tablo 3: Dolaysız Vergilerin Vergi Gelirleri İçindeki Payı

Yıllar	Vergi Gelirleri	Dolaysız Vergiler	Dolaysız Vergilerin Vergi Gelirleri İçindeki Payı
1990	45.399	23.246	51,2
1991	78.643	40.418	51,4
1992	141.602	70.134	49,5
1993	264.273	125.793	47,6
1994	587.760	225.860	38,4
1995	1.084.350	496.036	45,7
1996	2.244.094	865.355	38,6
1997	4.745.484	1.896.483	40,0
1998	9.228.596	4.230.135	45,8
1999	14.802.280	6.486.076	43,8
2000	26.503.698	8.569.764	32,3
2001	39.735.928	15.255.089	38,4
2002	59.631.868	19.293.155	32,4
2003	84.316.169	25.709.106	30,5
2004	101.038.904	29.308.952	29,0
2005	131.948.778	40.433.099	30,6
2006	151.271.701	44.174.998	29,2
2007	171.098.466	53.780.017	31,4
2008	189.980.827	63.088.534	33,2
2009	196.313.308	66.720.165	34,0
2010	235.714.637	72.240.135	30,6
2011	284.490.017	89.118.725	31,3
2012	317.218.619	101.783.465	32,1
2013	367.517.727	110.160.589	30,0

Kaynak: Gelir İdaresi Başkanlığı, www.gib.gov.tr

Şekil 20: Dolaysız Vergilerin Vergi Gelirleri İçindeki Payı

Kaynak: Gelir İdaresi Başkanlığı, www.gib.gov.tr

Kurumlar vergisi ve gelir vergisini birlikte değerlendirildiğinde sonucun pek farklı olmadığı görülmektedir. Tablo 3 ve Şekil 20’de benzer neticeler elde edilmektedir. Günümüzde dolaysız vergilerin etkinliği 90’lı yıllara nazaran azalmıştır. 90’lı yıllarda %50 seviyelerinde olan vergi gelirleri içindeki paylar günümüzde %30 civarına gerilemiştir.

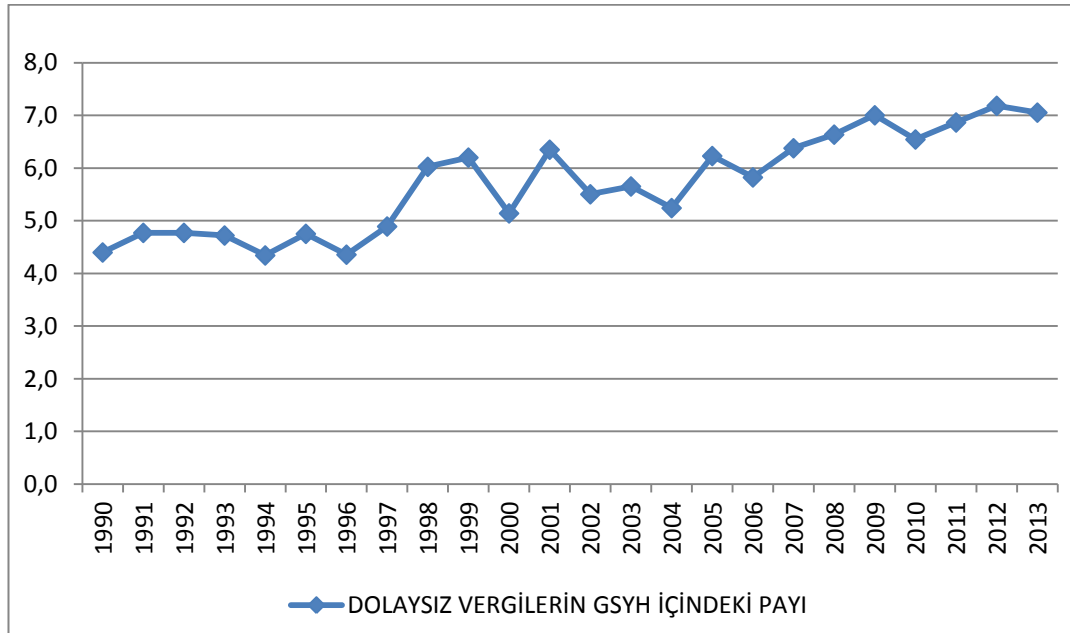
Vergilerin gelir dağılımını iyileştirme açısından etkin bir maliye politikası aracı olduğu bilinmektedir. Ancak vergilerin artan oranlı seyir izlemeleri ve gelir grupları arasında adil bir şekilde elde edilmesi gelir dağılımı üzerindeki etkinliği olumlu şekilde etkilemektedir.

Dolaysız vergilerin yıllar itibariyle 1990-2013 arasında artış eğiliminde olduğu görülmektedir. Tablo 4’te 1990 yılında %4,4 olan bu oranın 2013 yılında %7,1 olduğu tespit edilmiştir. Ancak bu durum gelir vergisinin ve kurumlar vergisinin tahsilâtının iyileştiği sonucunu doğurmamaktadır. Zira bu değerlendirme dolaylı vergilerle karşılaştırma sonucunda belirlenecektir.

Tablo 4: Dolaysız Vergilerin GSYH İçindeki Payı

Yıllar	Nominal GSYH	Dolaysız Vergiler	Dolaysız Vergilerin GSYH İçindeki Payı
1990	528.369	23.246	4,4
1991	847.032	40.418	4,8
1992	1.469.755	70.134	4,8
1993	2.664.115	125.793	4,7
1994	5.200.119	225.860	4,3
1995	10.434.647	496.036	4,8
1996	19.857.343	865.355	4,4
1997	38.762.506	1.896.483	4,9
1998	70.203.147	4.230.135	6,0
1999	104.595.916	6.486.076	6,2
2000	166.658.021	8.569.764	5,1
2001	240.224.083	15.255.089	6,4
2002	350.476.089	19.293.155	5,5
2003	454.780.659	25.709.106	5,7
2004	559.033.026	29.308.952	5,2
2005	648.931.712	40.433.099	6,2
2006	758.390.785	44.174.998	5,8
2007	843.178.421	53.780.017	6,4
2008	950.534.251	63.088.534	6,6
2009	952.558.579	66.720.165	7,0
2010	1.103.749.801	72.240.135	6,5
2011	1.297.713.210	89.118.725	6,9
2012	1.416.798.490	101.783.465	7,2
2013	1.561.510.015	110.160.589	7,1

Kaynak: Gelir İdaresi Başkanlığı, www.gib.gov.tr, TÜİK 2015.

Şekil 21: Dolaysız Vergilerin GSYH İçindeki Payı

Kaynak: Gelir İdaresi Başkanlığı, www.gib.gov.tr

Dolaysız vergilerin vergi gelirleri içindeki paylarının yıllar itibariyle azaldığı görülmesine karşın, dolaysız vergilerin GSYH içindeki payları yıllar itibariyle artış göstermiştir. Ancak dolaysız vergilerin vergi gelirleri içindeki azalışı, daha adaletsiz sonuçlar doğuran dolaylı vergilerin artışına sebebiyet vererek gelir adaletini bozucu etkiler yaratmaktadır.

3.1.2. Dolaylı Vergi Politikalarının Gelir Dağılımı Üzerine Etkileri

Katma değer vergisi (KDV), 1984 yılı itibariyle ve 3065 sayılı kanunla vergi sistemimize girmiş olup 1985 tarihinden itibaren geçerli olmak üzere yürürlüğe konulmuştur (Akdoğan, 2006: 457).

Ülkemizde uygulanmaya başlanan KDV ile harcama vergileri mallara göre farklılaştırılmış böylece düşük gelirlilerin harcamalarında önemli bir yer tutan tüketim mallarına uygulanan vergi oranları düşürülmüştür. Bu kişisel gelir bölüşümünü olumlu etkilemiştir. Ancak, genel olarak harcama vergilerinin gelir dağılımını olumlu etkilediğini söylemek doğru olmayacaktır (Tanrıverdi, 2007: 92).

Dolaylı vergilere bu kadar çok yüklenilmesinin sebebi tahsilâtının kolay olmasından ve kısa zamanda tahsil edilebilmesinden kaynaklanmaktadır. Gerek KDV

gerekse ÖTV mükellefler tarafından her ay ödenmekte bu da kamu kesimi için cazip ortam yaratmaktadır. Çünkü gelir vergileri gibi tahsilât uzun bir mali dönem sonunda yapılmamakta, aksine kısa zamanda gelir elde edilmekte, kişi ayrımı yapılmaksızın herkesten hemen her işlemde alınmaktadır. Hal böyle olunca ilk üzerine gidilen dolaylı vergiler olmaktadır. Bu bağlamda yapılan tercihin teorik olarak savunulması mümkündür. Dolaylı vergilerde yapılacak artışlar tüketici tercihinin değişmesine neden olabileceği gibi, ülkenin ekonomik yapısına ve mevcut yasal düzenlemelerin var olan boşlukları ölçüsünde kayıt dışılığı arttırabilecektir. Ülkemizde ortaya çıkan değişimleri ile yakınmalar dikkate alındığında dolaylı vergilerin arttırılmasına yönelik olarak yapılan değişikliklerin devamlı bir biçimde kayıt dışılığı arttırdığı gerçeği daha belirgin olmaktadır. Dünya üzerinde özellikle dolaylı vergilere ağırlık verilen ülkelerde kayıt dışılığın artışı kadar ekonomik suç sayısını da arttırdığı gözlenmiştir (Tanrıverdi, 2007: 95).

Dolaylı bir vergi olarak KDV, vergi yükümlülerinin şahsi ve ailevi durumlarını göz önünde bulundurmayan, objektif nitelikli bir yükümlülük olduğundan vergi adaleti ile bağdaşmaz. Dikey vergi adaletinde kısmi bir sonuç sağlayabilecek farklı oran yapısı uygulanabildiği dozda, verginin adalet bozma etkisi zayıflayabilir. Ancak KDV'nin tek oranlı uygulanması durumunda verginin adaletsizliği artar. Zira, gelir artışları karşısında gerileyen tüketim harcamaları varsayımı altında düz oranlı vergi gelire göre gerileyen oranlı bir yük görüntüsü ortaya çıkarmaktadır. Bir diğer anlatımla, KDV tersine artan oranlılığa sahiptir. Kişinin geliri büyüdükçe tükettiği mal ve hizmetler üzerinden ödediği verginin gelire oranı küçülür. Bu nedenle, KDV yüksek marjinal tüketim eğilimlerinden dolayı gelirlerinin önemli bir kısmını tüketime ayırmak zorunda kalan düşük gelirli kesimlerin, gelirlerine oranla zenginlerden çok daha fazla vergi ödemelerine sebebiyet vermektedir (Serakibi, 2012: 109).

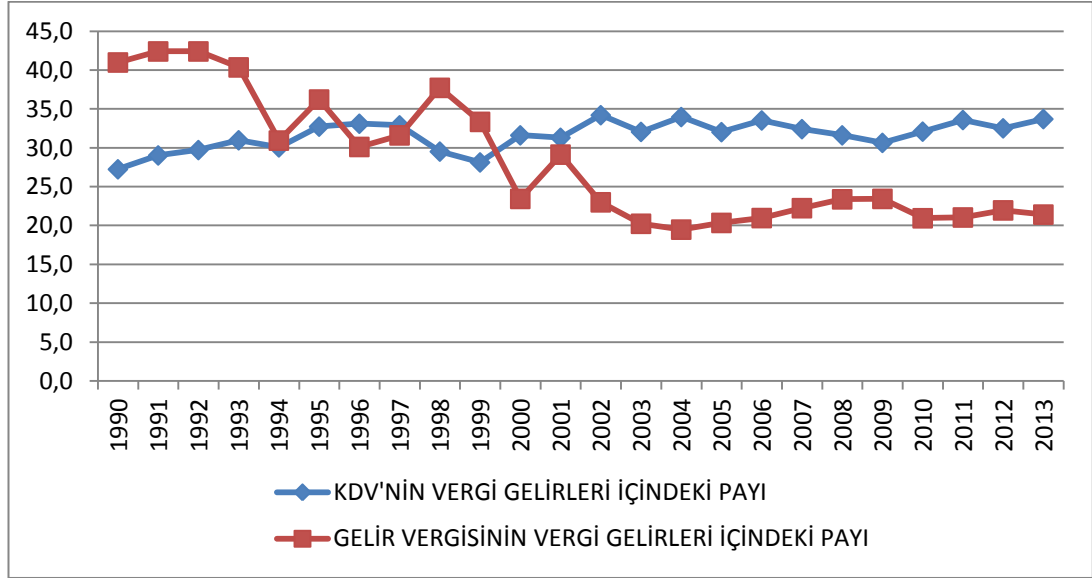
Tablo 5'te KDV'nin vergi gelirleri içindeki payı verilmiştir. 1990'lı yıllarda %27 seviyelerinde olan bu oran 2013 itibariyle %33'lerin üzerinde tespit edilmektedir. Şekil 22'de gelir vergisi ve KDV'nin vergi gelirleri içindeki payları karşılaştırılmaktadır.

Tablo 5: KDV'nin Vergi Gelirleri İçindeki Payı

Yıllar	Vergi Gelirleri	KDV	KDV'nin Vergi Gelirleri İçindeki Payı
1990	45.399	12.371	27,2
1991	78.643	22.832	29,0
1992	141.602	42.088	29,7
1993	264.273	81.877	31,0
1994	587.760	176.742	30,1
1995	1.084.350	354.980	32,7
1996	2.244.094	743.026	33,1
1997	4.745.484	1.561.562	32,9
1998	9.228.596	2.725.083	29,5
1999	14.802.280	4.164.334	28,1
2000	26.503.698	8.379.554	31,6
2001	39.735.928	12.438.860	31,3
2002	59.631.868	20.400.201	34,2
2003	84.316.169	27.031.099	32,1
2004	101.038.904	34.325.208	34,0
2005	131.948.778	42.263.650	32,0
2006	151.271.701	50.723.560	33,5
2007	171.098.466	55.461.123	32,4
2008	189.980.827	60.066.230	31,6
2009	196.313.308	60.169.248	30,6
2010	235.714.637	75.649.986	32,1
2011	284.490.017	95.550.463	33,6
2012	317.218.619	103.155.875	32,5
2013	367.517.727	123.878.363	33,7

Kaynak: Gelir İdaresi Başkanlığı, www.gib.gov.tr

Şekil 22: KDV'nin ve Gelir Vergisinin Vergi Gelirleri İçindeki Payı

Kaynak: Gelir İdaresi Başkanlığı, www.gib.gov.tr

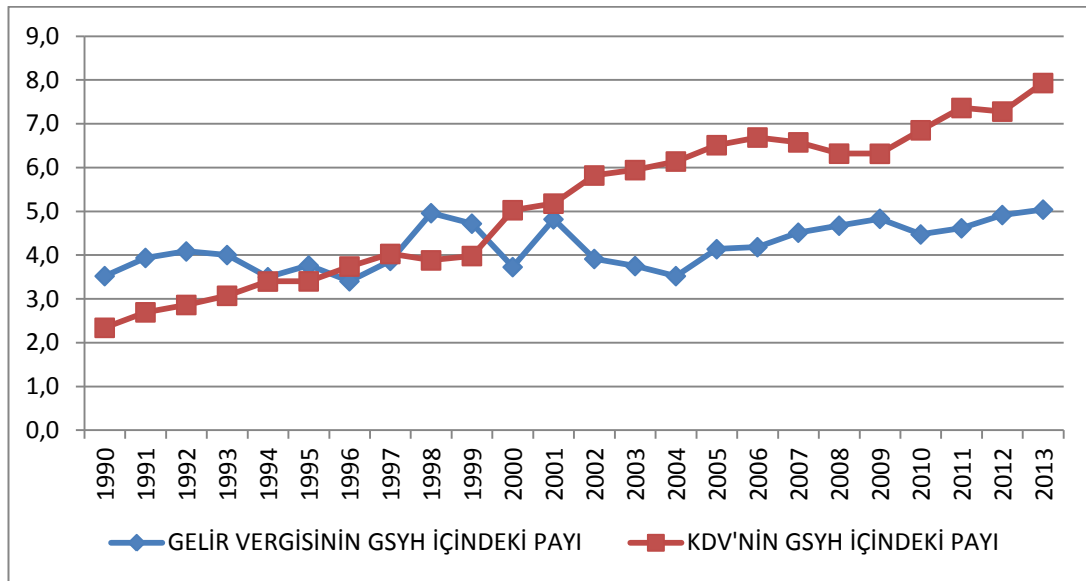
Şekil 22'de görüldüğü gibi 2000'li yıllara kadar gelir vergisinin vergi gelirleri içindeki payı KDV'nin vergi gelirleri içindeki payından fazla olmasına karşın, 2000 yılı sonrasında bu eğilim tersine dönmüştür. KDV'nin vergi gelirleri içindeki payı artarken, gelir vergisinin vergi gelirleri içindeki payı azalmaktadır. Bu durum tersine artan oranlı olan ve tek bir oran üzerinden alınan KDV'nin etkinliğinin arttığı sonucunu doğurmaktadır. Yani gelir dağılımında etkin bir adaletsizliğin yaşandığı, harcama üzerinden alınan vergi artışının her gelir grubundan aynı oranda alınmasının gelir dağılımını bozduğu sonucuna ulaşılmaktadır.

Tablo 6: KDV'nin GSYH İçindeki Payı

Yıllar	NOMİNAL GSYH	KDV	KDV'NİN GSYH İÇİNDEKİ PAYI
1990	528.369	12.371	2,3
1991	847.032	22.832	2,7
1992	1.469.755	42.088	2,9
1993	2.664.115	81.877	3,1
1994	5.200.119	176.742	3,4
1995	10.434.647	354.980	3,4
1996	19.857.343	743.026	3,7
1997	38.762.506	1.561.562	4,0
1998	70.203.147	2.725.083	3,9
1999	104.595.916	4.164.334	4,0
2000	166.658.021	8.379.554	5,0
2001	240.224.083	12.438.860	5,2
2002	350.476.089	20.400.201	5,8
2003	454.780.659	27.031.099	5,9
2004	559.033.026	34.325.208	6,1
2005	648.931.712	42.263.650	6,5
2006	758.390.785	50.723.560	6,7
2007	843.178.421	55.461.123	6,6
2008	950.534.251	60.066.230	6,3
2009	952.558.579	60.169.248	6,3
2010	1.103.749.801	75.649.986	6,9
2011	1.297.713.210	95.550.463	7,4
2012	1.416.798.490	103.155.875	7,3
2013	1.561.510.015	123.878.363	7,9

Kaynak: Gelir İdaresi Başkanlığı, www.gib.gov.tr, TÜİK 2015.

Şekil 23: KDV ve Gelir Vergisinin GSYH İçindeki Payı

Kaynak: Gelir İdaresi Başkanlığı, www.gib.gov.tr, TÜİK 2015.

Şekil 23'te görüldüğü gibi gelir vergisinin GSYH içindeki payı yıllar içerisinde KDV'nin GSYH içindeki payının altında kalmıştır. Yani gelir üzerinden alınan ve kaynaktan kesme usulü ile alınan ve harcama üzerinden alınan vergilere nazaran daha adil bir sistem içeren gelir vergisinin etkinliği azalmıştır. Bu durumun en belirgin sonucu ise gelir dağılımı üzerinde görülecektir. Çünkü kaynaktan belli bir dilime ait olarak belli oranlarda ve gelir artışı temel alınarak artan oranlı olarak tahsil edilen gelir vergisi gelir dağılımını olumlu yönde etkilemektedir. Buna karşılık harcama üzerinden alınan ve tek bir oran olan, kişilerin gelir düzeyleri dikkate alınmadan gerçekleşen ve tersine artan oranlık gösteren KDV ise gelir dağılımını olumsuz yönde etkilemektedir.

Türkiye'de 1990-2013 yılları arasında katma değer vergisinin vergi gelirleri ve GSYH içindeki oranları artmış, gelir vergisinin ise vergi gelirleri ve GSYH içindeki oranları KDV'ye göre düşüş göstermiştir. Kendi içerisinde artış eğiliminde olsa da gelir vergisi KDV ile karşılaştırıldığında etkinliğini kaybetmiştir. Bu durumun en önemli sonucu ise gelir dağılımını bozucu etkisidir.

3.2. EKONOMETRİK YÖNTEM

3.2.1. Literatür İncelemesi

Krzyzaniak-Musgrave (KM) modeli: Krzyzaniak ve Musgrave 1935-42 ve 1948-59 yılları arasındaki dönemlerde kurumlar vergisinin yansıtılmasını araştırarak, bu verginin %134 oranında tüketicilere yansıtıldığı sonucuna ulaşılar. KM olarak da bilinen bu modele göre, verginin tamamı yansıtılmakta olup, ayrıca firmalar kurumlar vergisi nedeniyle %34 oranında ek gelir elde etmektedirler. Ne var ki KM modeli enflasyon, kamu harcamalarının dışsallığı vb. gibi faktörleri hesaba katmaması nedeniyle sonraki yıllarda önemli ölçüde eleştirilmiştir (Şener, 2006: 272).

Pechman ve Okner (1980), tarafından ABD'ye yönelik olarak toplam sekiz farklı varsayım seti kullanılarak yansımaya tahminleri yapılmış gelir vergisinin yansıtılmadığı ve harcama vergilerinin tamamıyla yansıtıldığı sonucuna ulaşmışlardır (Edizdoğan ve Çelikkaya, 2012: 161).

Alesina ve Rodrik (1994), hükümetlerin sosyal harcama gereksinimlerinin arttırmasıyla vergilerin artacağını, bu nedenle de büyümenin olumsuz olarak etkileneceğini ileri sürmüşlerdir. Çalışmada, sosyal harcamaların zamanla eşitsizliği azaltacağına ve vergileri düşürmenin büyümeyle etkileyeceği sonucuna varılmıştır. Gelir dağılımı ile büyüme arasındaki ilişki konusunda bir uzlaşmaya varılamamış ve ortaya çıkan sonuçların, verilerin kalitesinden ve kullanılan örneklemeden etkilendiği düşüncesi hâkim olmuştur (Dumlu ve Aydın, 2008: 377).

Baldemir, Çakmak ve Avcı (2003), KDV oranlarının gelir gruplarına göre dağılımının ampirik analizini yapmışlardır. Sonuç olarak gelir dağılımını iyileştirmede tek oranlı KDV uygulaması yerine halkın gelir seviyelerine göre KDV oranlarının belirlenmesini önermişlerdir.

Öcal ve Özyıldırım (2007), Türkiye'de gelir eşitsizliği ve ekonomik yakınsama: mekânsal etki analizi konusunu çalışarak, eşitsizlik ve yakınsama analizinde mekânsal etkilerin varlığı tespit edilmiştir.

Çalık (2008), Türkiye’de gelir dağılımının yapısal değişimini incelemiş, önerileri ise; transfer harcamalarının gelişmesi, dış ticaretin dönüşümü, harcama kalemleri üzerinden alınan vergi oranlarının değiştirilmesi şeklinde oluşturulmuştur.

Bahtiyar (2010), iktisadi büyüme ve gelir dağılımı arasındaki ilişkiyi Türkiye üzerinden değerlendirmiş, Türkiye ekonomisi için yapılan uygulama büyüme ve gelir dağılımı arasındaki nedenselliğin, gelir dağılımından büyümeye doğru değil de, büyümeden gelir dağılımına doğru olduğunu göstermektedir. Yine yapılan uygulama sonucunda büyüme-gelir dağılımı ilişkisiyle ilgili olarak Kuznets hipotezine uygun sonuçlara ulaşılmıştır.

Mihçı ve Köksal (2010), bölgeler arası gelir farklılıkları belirleyenleri: Türkiye örneği konusunu çalışmış, Değişim katsayısı hesaplamaları bölgeler arasında en çok değişen faktörlerin, kişi başına gelir ve yatırımın yanı sıra, toplam endüstriyel çıktının üretim içindeki payı, endüstrideki istihdam ve nüfus yoğunluğu olduğunu göstermiştir. Tahmin sonuçları bölgelerarası kişi başına gelir farklılıklarının temel belirleyenlerinin, fiziki ve beşeri sermaye birikimi, istihdamın endüstriyel dağılımı ve demografik değişkenler olduğuna işaret etmiştir.

Tozduman (2010), finansal serbestleşmenin gelir dağılımı üzerindeki etkisini incelemiş, finansal serbestleşmenin krizlere yol açtığı ve emek sahiplerinin finansal serbestleşmeden olumsuz etkilendiği sonucuna varmıştır.

Tayyar (2011), makro ekonomik faktörlerin gelir dağılımı üzerindeki etkisini incelemiş ve sonuç olarak Yapılan analizlerin sonuçlarına göre gelirle gelir dağılımı arasında ters U hipotezi olarak bilinen Kuznets eğrisi doğrulanmıştır. Anlamlı olarak elde edilen değişkenlerden kamu harcamaları beklentilere uygun bir şekilde çıkmamıştır. Yapılan çalışmadan kamu harcamaları arttıkça gelir dağılımının azaldığı tespit edilmiştir.

Yardımcıoğlu (2012), eğitim harcamaları, ekonomik büyüme ve gelir dağılımı ilişkisini incelemiş, eğitim hizmetlerinin kişisel ve toplumsal beşeri sermaye birikimini artırarak işgücünün verimliliğini yükselttiği ve verimliliği yükselen işgücünün büyüme sürecine katkısının daha fazla olacağı, eğitimin ve beşeri sermayenin nüfus içerisinde yaygınlaştırılmasının daha az eşitsizliğin ortaya çıkması anlamına geldiği dikkate alındığında, eğitim hizmetlerinin hem ekonomik büyüme

hem de kişisel ve toplumsal refah düzeyini artırmada önem taşıdığını belirtmiştir. Dolayısıyla sürdürülebilir bir ekonomik büyüme ve adil bir gelir dağılımına ulaşma açısından eğitim hizmetlerine daha fazla kaynak ayrılmasına ve eğitim hizmetlerinin kalitesinin yükseltilmesine yönelik politikaların uygulanmasını önermiştir.

Gelir dağılımı ile ilgili çalışmalarda genellikle Kuznets gelir dağılımı yaklaşımı kullanılmış, büyüme ve gelir dağılımı arasındaki ilişki incelenmiştir. Bu sebeple çalışmada gelir dağılımı farklı bir açıdan ele alınmak istenmiş, gelir dağılımında adaleti sağlamak konusunda vergi oranlarının etkinliği tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu amaçla dolaysız vergilerden gelir ve kurumlar vergisi, dolaylı vergilerden KDV ile karşılaştırılmıştır.

3.2.2. Model

Türkiye’de uygulanan vergilendirme politikalarının gelir dağılımı üzerinde bir etkisinin olup olmadığını ekonometrik olarak test edebilmek için aşağıdaki model kullanılmıştır:

$$GINİ = \beta_0 + \beta_1 VERGİ + \beta_2 KDV + \beta_3 FAİZ + \beta_4 GSYH + u_t \quad (17)$$

Burada;

GINİ: GİNİ katsayılarını,

VERGİ: Dolaysız vergilerin GSYH içindeki paylarını,

KDV: KDV’nin GSYH içindeki paylarını,

FAİZ: Reel faiz oranlarını,

GSYH: Reel GSYH değerlerini ve

u_t : Hata terimini göstermektedir.

3.2.3. Açıklayıcı Değişkenlerin Beklenen Katsayı İşaretleri

Gini denkleminde yer alan açıklayıcı değişkenlerin beklenen katsayı işaretleri Tablo 7’de sunulmaktadır.

Tablo 7: Açıklayıcı Değişkenler ve Beklenen Katsayı İşaretleri

Açıklayıcı değişkenler	Beklenen işaretler
VERGİ	-
KDV	+
FAİZ	+/-
GSYH	+/-

Gini denklemindeki değişkenlerin beklenen etkileri teorik çerçevede açıklanacak olursa; dolaysız vergiler gelir dağılımını düzeltici yönde etki sahibidir. Çünkü dolaysız vergilerden kişisel gelir vergisi mükellefin gelirinin belli bir oranı olarak tahsil edilmekte, artan gelir gruplarından daha fazla oranlı olarak temin edilmektedir. Bu durum gelir vergisinin gelir dağılımını iyileştirici etkisini ortaya çıkarmaktadır.

Kamu gelirleri içerisinde dolaysız vergilerin nispi büyüklüğü, bir bakıma zengin kesimden orta ve düşük gelirli kesime doğru yapılan transfer mahiyeti taşıyıp, gelir dağılımındaki çarpıklığı düzeltici ve fakir ailelerin giderlerini arttırıcı bir işlev üstlenir (Tayyar, 2011: 61).

Modelde dolaysız vergiler olarak gelir vergisi ve kurumlar vergisi oranlarının Nominal GSYH içindeki paylarının etkisi açıklanmaya çalışılacaktır. Beklenen katsayı işareti negatiftir. Bunun anlamı dolaysız vergi oranlarındaki artışın gelir dağılımını olumlu etkileyecek olmasıdır.

Ülkemizde katma değer vergisi dolaylı vergi grubunun en önemlilerinden bir tanesidir. Katma değer vergisi azalan oranlı vergi çeşidi olup gelir dağılımı üzerinde olumsuz etkileri bulunur. Katma değer vergisi yüksek gelirlilerden daha fazla, az gelirlilerden daha az vergileme tekniğine dayanmamaktadır. Aksine yüksek gelir kazananlar üzerinde katma değer vergisinin etkisi daha azdır. Bu nedenle dolaylı vergilere daha çok başvurulması gelir dağılımındaki eşitsizliklerin artmasına neden olacaktır (Tayyar, 2011: 62).

Ülkemizde doğrudan vergiler yerine ikame edilen dolaylı vergiler, gelir dağılımını bozucu, en düşük gelir grubu olan %20'lik dilimin gelir eşitsizliğini daha da bozucu etkisi sebebiyle tercih edilmemesi gereken bir vergi sistemidir. Bu nedenle kurulan modelde gelir dağılımını yani Gini katsayılarını olumsuz etkileyeceği öngörülmüştür. Katsayının beklenen işareti pozitif olup, KDV'deki artışların gelir dağılımını olumsuz etkilemesi tahmin edilmektedir.

Modelde kullanılan bir diğer değişken reel faiz oranlarıdır. Reel faiz oranlarındaki artış tasarruf oranlarını da muhtemel bir artışı beraberinde getirecektir. Gelir grupları arasında tasarruf edebilen dilim yüksek gelirli grupları oluşturmaktadır. Yani tüketimden vazgeçip tasarrufa yönelen grup yüksek dilimden pay alan kesim olacaktır. Bu durum gelir dağılımı üzerinde en yoksul %20'lik grup açısından bir değişiklik yaratmayacaktır. Bu açıdan reel faizin gelir dağılımını bozucu etkisinden bahsedilebileceğinden, reel faiz değişkeninin beklenen işaretinin pozitif olacağı söylenebilir. Ancak negatif reel faizin söz konusu olduğu durumlarda ise, yüksek gelirli grupların reel gelirlerinde azalma olması, reel faizin gelir dağılımı üzerinde iyileştirici bir role sahip olabileceğidir. Böyle bir durumda reel faizden beklenen işaret negatif olacaktır. Yani reel faizin hem gelir dağılımını bozucu hem de gelir dağılımını düzeltebileceği etkiler göz önüne alındığında, bu konuda beklenen işaret hem pozitif hem de negatif olabilecektir.

Son olarak gelir dağılımını açıklamada etkili bir diğer değişken ise reel GSYH'dır. Reel faizde olduğu gibi reel GSYH'daki artış, gelir dağılımını olumlu veya olumsuz yönde etkileyebilir. Şöyle ki, reel GSYH artışı sonucunda en düşük pay alan %20'lik kesimin geliri diğer kesimlere göre artıyorsa, gelir dağılımında nispi bir iyileşme oluşacaktır. Tersine, reel GSYH artışı en zengin %20'lik kesimi daha zengin yapıyorsa, bu durum gelir dağılımını bozacaktır. Sonuç olarak, reel GSYH değişkeninin beklenen işareti pozitif olabileceği gibi negatif de olabilecektir.

3.2.4. Veri Seti

1990-2013 dönemini kapsayan veriler yıllık olup, çeşitli kaynaklardan elde edilmişlerdir. Bağımsız değişken olan Gini katsayısının 1990-2001 yılları arasındaki verileri Ufuk Dumlu ve Özlem Aydın'ın "Ekonometrik Modellerle Türkiye İçin 2006

Yılı Gini Katsayısı Tahmini” başlıklı makalesindeki verilerden derlenmiştir. 2002-2005 arasındaki veriler Mahfi Eğilmez’in “Kendime Yazılar” adlı bloğundaki “Gini Gişeden Çıktı” adlı yazısından alınmıştır. 2006-2013 dönemi Gini katsayısı verileri ile Reel GSYH (1998=100) verileri ise Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK)’in web sitesinden (www.tuik.gov.tr) alınmıştır. Ayrıca, vergi istatistikleri gelir idaresi başkanlığından alınmıştır. Reel faiz oranları ise tasarruf mevduatı faiz oranlarının enflasyon etkisinden arındırılması yoluyla elde edilmiştir (Reel Faiz Oranı (i_r) = $[(1+i_n)/(1+e)] - 1$ formülü ile hesaplanmıştır. “ i_n ” Nominal faiz oranını, “ e ” ise enflasyon oranını temsil etmektedir). Reel faiz oranları hariç analizde kullanılacak tüm değişkenlerin logaritmaları alınmıştır. Diğer yandan, Türkiye’de yaşanan 1994 finansal krizinin Gini katsayısı üzerinde anlamlı etkisi görüldüğü için, modelimize bir adet kukla değişken ilave edilmiştir.

3.2.5. Birim Kök Testi

Uygulamalı ekonometrik çalışmalarda genel olarak kullanılan En Küçük Kareler Yöntemi (EKK) gibi geleneksel tahmin yöntemleri değişkenlerin kovaryansının ve ortalamasının sabit ve zamandan bağımsız olduğu varsayılmaktadır. Ancak, birim kök testlerinin geniş sayıda makro değişkene uygulaması bu varsayımın her zaman geçerli olmadığını ortaya çıkarmıştır. Zaman içerisinde ortalaması ve varyansı değişen değişkenler durağan olmayan veya birim kök içeren değişkenler olarak adlandırılmaktadırlar. Diğer taraftan birim kök üzerine yapılan çalışmalar, birim kök içeren değişkenlerin EKK yöntemi ile tahmin edilmesi halinde güvenilir olmayan sonuçlara yol açacağını göstermektedir. Granger ve Newbold (1974) durağan olmayan değişkenlerin tahmin edilmesini “düzmece regresyon” olarak ifade etmektedirler. Düzmece regresyon durumunun ortaya çıkmaması için önce serilerin durağan olup olmadıklarının test edilmesi ve durağan değilse durağan hale getirilmeleri gerekmektedir (Taban, 2010: 118).

Uygulamada serilerin durağanlık özelliklerinin test edilmesinde en çok kullanılan yöntemler Dickey-Fuller (DF) (1979), Genişletilmiş Dickey- Fuller (ADF) (1981), Phillips-Perron (PP) (1988) testleridir.

ADF birim kök testi aşağıdaki denklem kullanılmak suretiyle elde edilmektedir:

$$\Delta y_t = \alpha + \beta t + \delta y_{t-1} + \sum_{i=1}^n \gamma_i \Delta y_{t-i} + \varepsilon_t \quad (18)$$

Bu denklemdeki y durağanlık testine konu olan değişkeni, Δ birinci derece fark operatörünü, t doğrusal zaman trendini, ε hata terimini, n ise bağımlı değişken gecikme sayısını göstermektedir. Denklemdeki gecikme sayısı genelde Akaike bilgi kriteri (Akaike information criterion: AIC) veya Schwarz kriteri (Schwarz criterion: SC) kullanılarak belirlenmektedir. Bu çalışmada ADF testindeki gecikme uzunluklarını belirlenmesinde SC kullanılması tercih edilmiştir.

ADF testi yukarıdaki denklemde yer alan δ katsayısının sıfıra eşit olup olmadığını test eder. Bu sına, ADF t istatistiklerinden elde edilen değerlerin MacKinnon kritik değerlerinin karşılaştırılmasına dayanır. Eğer hesaplanan ADF t istatistiği, MacKinnon kritik değerlerinden mutlak anlamda büyükse ele alınan zaman serisi durağan demektir. Aksi takdirde seri durağan değildir ve durağanlığı sağlanıncaya kadar farkının alınması gerekir (Taban, 2010: 119). Değişkenlerin ADF testi kullanılarak elde edilen birim kök test sonuçları Tablo 8'de gösterilmiştir.

Tablo 8: Genişletilmiş Dickey Fuller(ADF) Test Sonuçları

Değişkenler	Düzy/Birinci Fark	Sabit Terimli	Trendli ve Sabit Terimli
GİNİ	Düzy	-3.808 (0)**	-5.009 (0)**
	1.Fark	-7.309 (0)**	-7.133 (0)**
VERGİ	Düzy	-0.545 (1)	-4.321 (4)*
	1. Fark	-8,289 (0)**	-8.121 (0)**-
KDV	Düzy	-0.509 (0)	-2.200 (0)
	1.Fark	-4.574 (0)**	-4.414 (0)*
FAİZ	Düzy	-2.747 (0)	-2.824 (0)
	1.Fark	-5.514 (0)**	-5.381 (0)**
GSYH	Düzy	0.841 (0)	-1.795 (0)
	1.Fark	-4,461 (0)**	-4,610 (0)**

Not: ** ve * sırasıyla %1 ve %5 düzeylerinde anlamlılıklarını gösterir. Parantez içindeki değerler Schwarz kriteri kullanılarak seçilen gecikme uzunluklarıdır ve maksimum gecikme uzunluğu 5 alınmıştır. Kritik değerler MacKinnon (1996)'ya dayanmaktadır.

ADF birim kök test sonuçlarına göre, GİNİ değişkeninin hem sabit hem de trendli modelde, VERGİ değişkeninin ise trendli modelde seviyede durağan oldukları, yani bütünleşme derecelerinin $I(0)$ olduğu görülmektedir. Diğer taraftan, KDV, FAİZ ve GSYH değişkenleri düzeyde durağan olmadıkları, birinci fark alındığında durağan hale geldikleri yani birim kök içermedikleri gözlenmektedir. Bu değişkenlerin bütünleşme derecesi ise $I(1)$ 'dir.

3.2.6. Modelin EKK Yöntemiyle Test Edilmesi ve Tahmin Sonuçları

Uygulanan birim kök testlerinin sonuçlarına göre, değişkenlerin durağanlık derecelerinin aynı düzeyde gerçekleşmediği sonucu ortaya çıkmıştır. Bu sonuç dikkate alındığında, gerek Engle ve Granger (1987) tarafından geliştirilen gerekse Johansen (1988) ve Johansen ve Juselius (1990) tarafından geliştirilen Eşbütünleşme yaklaşımlarının uygulanması mümkün görünmemektedir. Bu testleri uygulayabilmek için, değişkenlerin aynı dereceden durağanlık şartlarını sağlamaları gerekmektedir.

Değişkenlerin hangi düzeyde durağan olduğuna bakılmaksızın uygulanabilecek bir test Peseran, Shin ve Smith (2001) tarafından geliştirilen sınır testidir. Ancak veri setinin darlığı yüzünden bu test yöntemi de çalışmamızda uygulanamamıştır. Dolayısıyla Gini modelinin EKK yöntemi ile tahmin edilmesi uygun bulunmuştur. Her bir değişken durağan haliyle modelde yer almıştır. (17) nolu eşitlikteki Gini modeline ilişkin tahmin sonuçları Tablo 9’da verilmiştir.

Tablo 9: Gini Modelinin Tahmini

Değişkenler	Katsayılar	Standart Hata	t değerleri	p-Olasılık Değerleri
C	0.463	0.018	25.830	0.000**
VERGİ	- 0.008	0.003	- 2.636	0.017*
KDV	0.004	0.009	0.478	0.639
FAİZ	- 0.000	0.000	- 0.343	0.736
GSYH	- 0.000	0.000	- 2.128	0.049*
D94	0.053	0.014	3.700	0.002**
$R^2 = 0.773$	DW = 2.010	F = 11.593	F (Olasılık) = 0.000**	
Diagnostik Testler				
Jarque-Bera Normallik 5.281 (0.071)				
Değişen Varyans 0.531 (0.750)				
Ramsey Reset 0.146 (0.886)				

** ve * sırasıyla %1 ve %5 düzeylerinde anlamlı olduklarını göstermektedir.

Değişkenlerin olasılık değerlerine bakıldığında dolaysız vergilerin nominal GSYH içindeki payını gösteren VERGİ değişkeni ile reel GSYH’yı gösteren GSYH değişkeni %5 düzeylerinde anlamlıdır. Ayrıca, D94 olarak ifade edilen 1994 kriz kukla değişkeni ise %1 düzeyinde anlamlıdır. Buna karşılık KDV’nin nominal GSYH içindeki payını gösteren KDV değişkeni ile reel faiz oranlarını gösteren FAİZ değişkenleri istatistiksel olarak anlamsız bulunmuşlardır.

Modelde R^2 değerinin 0,77 gibi yüksek bir yüksek değer alması, açıklayıcı değişkenlerin Gini katsayısını %77 oranında başarıyla açıkladığını göstermektedir.

Ayrıca, diagnostik test sonuçlarına göre %5 düzeyinde modelde yapısal bir problemin olmadığı anlaşılmaktadır.

Tahmin sonuçlarına göre, dolaysız vergilerdeki %1'lik artış Gini katsayısı değerini % 0,8 oranında azaltmaktadır. Gini katsayısının 0 ile 1 arasında değerler aldığı ve katsayı değerinin 0'a yaklaşmasının gelir dağılımını iyileştirici bir etkisi olduğu düşünüldüğünde, dolaysız vergi artışlarının gelir adaletini sağlayabileceği ifade edilebilir. Türkiye'de gelir adaletini sağlayabilecek bir diğer değişkenin reel GSYH olduğu görülmektedir. Çünkü değişkenin katsayı işareti negatiftir, ancak Tablo 9'dan görüldüğü gibi bu değişkene ait katsayı değerinin çok küçük olması, reel GSYH artışının gelir adaletini sağlamada önemli bir işlev üstlenmediği anlaşılmaktadır.

D94 kriz kukla değişkeni katsayısı Tablo 9'da görüldüğü gibi pozitif çıkmıştır. Bu sonuç, Türkiye'de yaşanan 1994 finansal krizin gelir adaletsizliğini bozduğunu göstermektedir. Özellikle söz konusu dönemde yaşanan yüzde yüzleri aşan yüksek enflasyon ortamının özellikle sabit gelirlili hane halkının reel gelirinde önemli düşüşleri getirmesi ile gelir dağılımının bozulduğu söylenebilir.

SONUÇ

Gelir kavramı en temel anlamıyla bir ülkede üretilen tüm mal ve hizmetlerin nihai sonucu olarak tanımlanmaktadır. Gelir kavramı geçmişten günümüze bütün iktisatçıların araştırdıkları ve sonuçlar elde ederek teoriler oluşturdukları bir kavram olarak ortaya çıkmıştır. Gelir kavramıyla beraber üretilen mal ve hizmetlerin nasıl bölüşüleceği yani dağılım, bir diğer ismiyle bölüşüm problemi ortaya çıkmıştır. Genel bir ifadeyle açıklanırsa gelir dağılımı sorunsalı ortaya çıkmıştır. Gelir dağılımı ise gelirin kişi ve gruplar arasında nasıl dağıtılacağı problemiyle ilgilenmiştir. Bir ülkede üretilen tüm nihai mal ve hizmetler yani milli gelir; kişiler, gruplar ve üretim faktörleri arasında nasıl dağıtılacaktır sorusu, gelir dağılımı kavramının temel problemi olmuştur.

Gelir dağılımı kavramı iktisadın bilim olarak kabul görmediği yıllardan beri temel bir sorun olarak baş göstermiştir. Fizyokratlardan başlayan bu sorun, Klasik İktisadın, Keynesyen İktisadın, Neoklasik İktisadın, Moneratistlerin ve günümüze kadar uzayan bütün iktisadi okulların ana problemi olarak karşımıza çıkmıştır.

Bu çalışmada Türkiye’de uygulanan vergilendirme politikalarının gelir dağılımı üzerindeki etkileri 1990-2013 yıllarını kapsayan dönem için açıklanmaya çalışılmıştır. Çalışma öncesinde konu ile ilgili kaynak taraması yapılmış, konunun teorik çerçevedeki sırası gözetilerek çalışma içerisinde açıklaması yapılmaya çalışılmıştır. Uygun bir plan dâhilinde gelir dağılımı kavramı ve vergi politikalarıyla muhtemel ilişkisi tespit edilmeye çalışılmıştır.

Çalışmanın birinci bölümünde gelir dağılımı kavramı incelenmiştir. Gelir dağılımı kavramının piyasa güçleri tarafından mı ya da devlet tarafından mı tespit edilmesi gerektiği konusunda geliştirilen düşüncelere yer verilmiştir. Gelir dağılımının ekonomik bir kavram olmayıp, sosyal, kültürel ve uluslararası dinamiklerden de etkilendiği görülmüştür. Gelir dağılımı türleri olarak fonksiyonel, kişisel, bölgesel ve sektörel gelir dağılımı kavramları irdelenmiştir. Gelir dağılımı türlerinden sektörel ve bölgesel gelir dağılımının daha çok maliye politikasının büyüme amacına hizmet ettiği; sosyal grupların gelir dağılımından aldığı payların niteliğinin fonksiyonel gelir dağılımı ile belirlenebildiğini ve milli gelirin dağılımı konusundaki eşitlik için ise kişisel gelir dağılımının önem taşıdığı sonucu

görülmüştür. Birinci bölümde ayrıca gelir dağılımı teorileri iktisadi doktrin çerçevesinde ele alınmıştır. Klasik, Neoklasik, Keynesyen ve Monetarist iktisadın gelir dağılımı hakkında geliştirdikleri teoriler incelenmiştir. Birinci bölümde son olarak gelir dağılımı ölçüm yöntemleri açıklanmıştır. Lorenz Eğrisi, Gini Katsayısı, Theil İndeksi ve Dalton-Atkinson İndeksi açıklanmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümünde ise vergi kavramı ve gelir dağılımı ilişkisi incelenmiştir. Vergi kavramının niteliği açıklanmıştır. Devletin kamu hizmetlerini yerine getirmek için başvurduğu en temel kaynak olan vergilerin fonksiyonları tartışılmıştır. Verginin mali ve mali olmayan fonksiyonu açıklanarak verginin günümüzdeki işlevi anlatılmıştır. Vergi ilkelerinin açıklandığı bölümde ise kişilerin aldıkları hizmet ölçüsünde vergilendirilmesi şeklinde tanımlanan fayda ilkesi ve ödeyebilir oldukları şekilde vergilendirilmesini öngören ödeme gücü ilkesi anlatılmıştır. Adalet, eşitlik, belirlilik, kanunilik gibi vergilendirme ilkeleri takip eden başlıkta incelenmiştir. Verginin yansıması konusu ise piyasa çeşitlerine ve vergi çeşitlerine göre incelenmiş çeşitli grafiklerle görsel olarak açıklanmıştır. Vergilerin kayıt dışı ekonomi ve gelir dağılımı ilişkisi de irdelenerek yapılması gereken yöntemler anlatılmıştır. İkinci bölümde son olarak vergi çeşitlerinin gelir dağılımına etkileri açıklanmıştır. Gelir, harcama ve servet vergilerinin gelir dağılımına olası etkileri tespit edilmiştir. Teorik çerçevedeki en belirgin sonucun dolaysız vergilerin gelir dağılımı üzerindeki olumlu etkisinin anlatılması olmuştur. Gelir üzerinden alınan ve artan oranlı bir sistem içeren bu tür vergiler, gelir gruplarına göre daha adil olarak tahsil edildiğinden gelir adaleti sağlamaktadırlar. Buna karşılık harcama üzerinden alınan vergilerin ise gelir dağılımını bozucu etkisi görülmüştür. Azalan oranlı vergi sistemi etkisi yaratan bu vergiler, kişilerin gelir seviyesine bakılmaksızın tahsil edildiğinden, geliri az olan kesimin aleyhine sonuçlar doğurmaktadır.

Çalışmanın üçüncü bölümünde ise, ilk olarak dolaysız vergilerin vergi gelirleri içindeki payları ile KDV'nin vergi gelirleri içindeki payları grafikler yardımıyla karşılaştırma yapılarak açıklanmıştır. Dolaysız vergilerin yani gelir ve kurumlar vergisinin payının son yıllarda KDV'nin payının altında kaldığı tespit edilmiştir. Bunun anlamı harcama üzerinden alınan vergilerinin etkinliğinin arttığı ancak gelir dağılımını iyileştiren gelir üzerinden alınan vergilerin ise azaldığıdır.

Yani Türkiye açısından gelir adaletinin son yıllarda vergi kavramı açısından incelendiğinde azaldığıdır. Bunun bir diğer anlamı ise kayıt dışı ekonominin artmış olması demektir. Çalışmanın devamında 1990-2013 yılları arasındaki dönemde uygulanan vergi politikalarının gelir dağılımı üzerindeki etkileri ekonometrik bir modelle açıklanmaya çalışılmıştır. Modeldeki verilerin durağanlıkları birim kök testi yardımıyla belirlenmiş durağan durumda olmayan verilerin birinci farkları alınarak durağan hale getirilmiştir. Sonrasında model EKK yöntemiyle tahmin edilerek sonuçlar yorumlanmıştır. Tahmin sonuçlarına göre dolaysız vergiler gelir dağılımını iyileştirmektedir.

Çalışmadan çıkarılacak en temel sonuç Türkiye’de 1990-2013 yılları arasındaki dönemde dolaylı vergilerin dolaysız vergilerin önüne geçtiğidir. Bu sonuç, hem dolaylı vergilerin vergi gelirleri içindeki artan paylarından, hem de nominal GSYH içindeki artan paylarından tespit edilmektedir. Bir diğer sonuç ise; modelde kullanılan dolaysız vergilerin nominal GSYH içindeki paylarının Gini Katsayısını olumlu etkilediğidir. Gini katsayılarının 0 ile 1 arasında değer aldığı ve 0’a yaklaştıkça gelir dağılımının iyileştiği bilinmektedir. Modelde de dolaysız vergilerdeki %1’lik bir artış Gini katsayısını %0,8 azaltmıştır. Yani dolaysız vergilerin gelir adaletini sağlamadaki etkinliği model vasıtasıyla kanıtlanmıştır. Gelir dağılımında adaletin sağlanması için maliye politikası aracı olarak hükümetlerin dolaysız vergilerin etkinliğini artırması, çalışma sonucunda yapılacak en temel öneri olacaktır.

KAYNAKÇA

- Ağbal, Naci (2002). “Büyüyen Kayıt Dışı Sektör”, *Yaklaşım Dergisi*, s. 5.
- Akdoğan, Abdurrahman (2006). *Vergi Hukuku ve Türk Vergi Sistemi*, Gazi Kitabevi Yayınları, Ankara.
- Akdoğan, Abdurrahman (2011). *Kamu Maliyesi*, Gazi Kitabevi, Ankara.
- Alma, Özlem Gürünlü ve Vupa, Özgül (2008). “Regresyon Analizinde Kullanılan En Küçük Kareler ve En Küçük Medyan Kareler Yöntemlerinin Karşılaştırılması”, *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Fen Dergisi (E-Dergi)*, C:3(2), S.219-229.
- Aksoy, Şerafettin (1998). *Kamu Maliyesi, Kamu Harcamaları, Kamu Gelirleri, Devlet Borçları-Bütçe, Maliye Politikası*, Filiz Kitabevi, İstanbul.
- Aktan, Coşkun Can ve Vural, İstiklal Yaşar (2002). *Başlıca Fonksiyonel Gelir Dağılımı Teorileri ve Bölüşüm Adaleti*, Hak-İş Konfederasyonu Yayınları, s: 6.
- Ataç, Beyhan (2009). *Maliye Politikası Gelişimi, Amaçları, Araçları ve Uygulama Sorunları*, Turhan Kitabevi, Ankara.
- Ataman, Berrin Ceylan (1998). “Neo Keynesçi Bölüşüm Teorisi: Ücret- Fiyat Sarmalı ve Gelirler Politikası”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/42/476/5495.pdf>.
- Bağdigen, Muhlis (2004). “1994 Hanehalkı Gelir Dağılımına Yönelik 1994 Sonrası İzlenen Vergi Politikaları: Genel Bir Analiz”, *Öneri Dergisi*, C:6, No: 22 s: 291.
- Baldemir, Ercan ve Diğerleri (2003). “KDV Oranlarının Gelir Gruplarına Göre Dağılımının Analizi”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi*, C:8, S:2, s: 63-76.
- Bilici, Nurettin ve Bilici Adem (2011). *Kamu Maliyesi*, Seçkin Yayıncılık, Yayın No: 1653, Ankara.
- Bilici, Nurettin (2013). *Türk Vergi Sistemi*, Seçkin Yayıncılık Yayın No: 1240, Ankara.
- Cowell, Frank A (2003). “Theil, Inequality And The Structure Of Income Distribution”, *Prepared For The Theil Memorial Conference August 2002*, London.

Çalık, Arınç (2008). “*Türkiye’de Gelir Dağılımının Yapısal Değişimi*”, Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.

Çelik, Serdar (2008). “*Gelişmekte Olan Ülkelerde Maliye Politikalarının Gelir Dağılımına Etkisi Türkiye Örneği*”, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.

Çetin, Başak Işıl ve Gün, Musa (2013). “Türkiye’de 2002–2009 Yılları Arasında Gelir Bileşenleri ve Gelir Eşitsizliğinin Analizi”, *Çalışma ve Toplum Dergisi*, S:1, s.255.

Çoban, Rabia (2008). “*Türk Vergi Sisteminde Kurumlar Vergisinin Vergi Hâsılatına Etkisi*”, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.

Çoban, Yasin (2010). “*Türkiye Ekonomisi*”, İkinci Sayfa Yayınları, İstanbul.

Dickey, D.A ve Fuller, W.A. (1979) “Distribution of the Estimators for Autoregressive Time Series with a Unit Root”, *Journal of the American Statistical Association*, 74, 427-431.

Dickey, D.A ve Fuller, W.A. (1981) “Likelihood Ratio Statistics for Autoregressive Time Series with a Unit Root”, *Econometrica*, 49(4), 1057-1072.

Dikmen, Nedim (2012). “*Ekonometri Temel Kavramlar ve Uygulamalar*”, Dora Basım-Yayın Dağıtım, Bursa.

DPT, (2001). “*Gelir Dağılımının İyileştirilmesi Ve Yoksullukla Mücadele Özel İhtisas Komisyonu Raporu*”, DPT Yayın No: 2599, Ankara.

DPT, (2007). “*Dokuzuncu Kalkınma Planı 2007-2013 Vergi ve Özel İhtisas Komisyonu Raporu*”, DPT Yayın No: 2734, Ankara.

Dumlu, Ufuk ve Aydın, Özlem (2008). “Ekonometrik Modellerle Türkiye İçin 2006 Yılı Gini Katsayısı Tahmini”, *Ege Akademik Bakış*, C:8(1), s.373-393.

Edizdoğan, Nihat (2007). *Kamu Maliyesi*, Ekin Yayıncılık, Bursa.

Edizdoğan, Nihat, Çetinkaya, Özhan ve Gümüş, Erhan (2013). *Kamu Maliyesi*, Ekin Yayıncılık, Bursa.

Edizdoğan, Nihat ve elikkaya, Ali (2012). *Vergilerin Ekonomik Analizi, Dora Yayıncılık*, Bursa.

Eğilmez, Mahfi ve Kumcu, Ercan (2008). *Ekonomi Politikası Teori ve Türkiye Uygulaması*, Remzi Kitabevi, İstanbul.

Engle, R.E ve Granger, C.W.J. (1987) “Co-Integration and Error Correction Presentation, Estimation and Testing”, *Econometrica*, 55(2), 251-276.

Erdem, Metin ve Şenyüz Doğan ve Tatlıoğlu İsmail (2003). *Kamu Maliyesi*, Ekin Yayıncılık, Bursa.

Erginay, Akif (2010). *Kamu Maliyesi*, Savaş Yayınevi, Ankara.

Esen, Ethem (2007). “*Post Keynesyen İstihdam Analizi ve Türkiye Uygulaması*”, Eskişehir Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi.

Esen, Ethem ve Yıldırım Kemal (2010). “Belirsizlik Altında Fiyatlama Teorilerine Post Keynesyen Yaklaşımlar”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S: 27, s. 79.

Filiztekin, Alpay ve elik, Murat Alp (2010). “Türkiye’de Bölgesel Gelir Eşitsizliği”, *Megaronjournal*, C:5, S: 3, s.116.

Gencil, Ufuk ve Kuru, Elif (2012). “Vergi Kültürü ve Vergi Politikaları Etkileşimi: Türkiye Değerlendirmesi”, *Yönetim Bilimleri Dergisi*, Cilt: 10, S: 20, s. 29-60.

Gökalp, Faysal ve Baldemir, Ercan ve Akgün, Gonca (2011). “Türkiye Ekonomisinde Dışa Açılma ve Gelir Eşitsizlikleri Analizi”, *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, C: 18, S: 1, s.88.

Granger, C.W.J ve Newbold, P. (1974) “Spurious Regression Econometrics”, *Journal of Econometrics*, 2(2), 111-120.

Haller, Heinz (1994). “*Maliye Politikası Teorik Esasları ve Temel Problemleri*”, Filiz Kitapevi, İstanbul.

Hunt, E. K. (2009). *İktisadi Düşünce Tarihi*”, Dost Kitabevi Yayınları, Çev: Müfit Günay, Ankara.

- Johansen, S. ve Juselius, K. (1990) “Maximum Likelihood Estimation and Inference on Cointegration-with Application to the Demand for Money”, *Oxford Bulletin of Economics and Statistics*, 52(2), 169-210.
- Johansen, S. (1988) “Statistical Analysis of Cointegration Vectors”, *Journal of Economic Dynamics and Control*, 12(2-3), 231-254.
- Kargı, Veli (2011). “Türkiye’de Vergi Aflarının Vergi Gelirlerine Etkisi”, *ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, C: 7, S: 13, s. 102.
- Karluk, Rıdvan (2009). *Cumhuriyet’in İlanından Günümüze Türkiye Ekonomisi’nde Yapısal Dönüşüm*, Beta Yayınları, Yayın No: 2097, İstanbul.
- Kazgan, Gülten (2004). *İktisadi Düşünce Veya Politik İktisadın Evrimi*, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Köse, Ahmet Haşim, Pınar, Abuzer ve Bahçe, Serdal (2009). “Türkiye’de Hane Halklarının Sosyo-Ekonomik Oluşumu: Gelir Dağılımı ve Maliye Politikalarının Belirlenmesi”, Proje No: 107K480, Ankara.
- Kubar, Yeşim (2009). “Bir İktisat Politikası Amacı Olarak Gelir Dağılımı: Türkiye Örneği (1994-2007) Analizi”, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Küçükcalay, Mesut (2011). *İktisadi Düşünce Tarihi*, Beta Yayıncılık, Yayın No: 2521, İstanbul.
- Kürsüz, Tuğba (2010). “Vergilendirmenin Gelir Dağılımına Etkileri ve Türkiye’deki Durumu”, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Mihçı, Sevinç ve Köksal, Zafer (2010). Determinants of Cross-Regional Income Differentials: The Case of Turkey, *Hacettepe Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, C:28, S:2, s:71-94.
- Mutlu, Devrim Emre (2007). “Vergilendirmenin Gelir Dağılımına Etkisi”, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.

Mutluer, Kamil ve Öner, Erdoğan ve Ahmet ,Kesik (2007). *Teoride ve Uygulamada Kamu Maliyesi*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları İstanbul.

Önal, Ezgi Şen (2006). “*Dolaylı Vergilerin Gelir Dağılımı Üzerindeki Etkileri*”, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.

Öz, Ersan, Kutbay, Hüseyin ve Buzkıran, Davut (2014). “Türk Servet Vergisi Sistemine Modern Bir Yaklaşım”, *Gümrük ve Ticaret Dergisi*, C:2, S: 4, s.11.

Özbilen, Şevki (2010). *Kamu Maliyesi*, Gazi Kitabevi, Ankara.

Öztürk, Nazım (2010). “Klasik ve Neoklasik İktisatta Gelir Bölüşümü”, *Çalışma ve Toplum Dergisi* No:1.

Öztürk, Nazım (2009). *İktisatta Bölüşüm, Kuram, Politika*, Palme Yayıncılık, Ankara.

Öztürk, Nazım (2012). *Maliye Politikası*, Ekin Basım Yayın Dağıtım, Bursa.

Öztürk, Neslihan Aslan (2007). “*1990 Sonrası Türkiye’de Uygulanan Vergi Politikaları ve Kayıt Dışı Ekonomiye Önleyici Etkisi*”, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.

Pesaran, H.M., Shin, Y. ve Smith, R.J. (2001) “Bounds Testing Approaches to the Analysis of Level Relationships”, *Journal of Applied Econometrics*, 16(3), 289-326.

Phillips, P.C.B ve Perron, P. (1988) “Testing for a Unit Root in time Series Regression”, *Biometrika*, 75(2), 335-346.

Pınar, Abuzer (2006). *Maliye Politikası Teori ve Uygulama*, Naturel Yayıncılık, Ankara.

Piketty, Thomas (2014). *Yirmi Birinci Yüzyılda Kapital*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Çev: Hande Koçak, İstanbul.

Rakıcı, Cemil (2008). “*Gelir Dağılımının Düzenlenmesinde Gelir Vergisinin Rolü: Türkiye Örneği*”, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi.

Ricardo, David (2013). *Siyasal İktisadın ve Vergilendirmenin İlkeleri*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınlar, Çev. Barış Zeren, İstanbul.

Saraç, Özgür (2010). “Vergi Harcamaları ve İktisadi Etkileri”, *Maliye Dergisi*, S:159, s. 270.

Saygılı, Sibel (2004). “*Adil Bir Gelir Dağılımında Maliye Politikası Araçlarının Etkinliği: 1980 Sonrası Dönemde Türkiye’deki Durum*”, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.

Serakibi, İzzet Onur (2012). “*Türk Vergi Sisteminde Gelir Vergisi ve Katma Değer Vergisi’nin Gelir Dağılımı Üzerindeki Etkileri*”, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.

Sugözü, İbrahim Halil, Yıldırım, Hüseyin ve Aydın, Halil İbrahim (2014). “Vergi Adaleti Açısından Motorlu Taşıtlar Vergisinin Analizi”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S: 32, s. 116.

Sürücü, Zafer (2007). “*Türkiye’de Gelir Dağılımı Bozukluğunu Önlemeye Yönelik Kamu Politikaları*”, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.

Şener, Orhan (2006). *Teori ve Uygulamada Kamu Ekonomisi*, Beta Yayınları, Yayın No: 1078, Kırklareli.

Taban, Sami (2010). *İçsel Büyüme Modelleri ve Türkiye*, Ekin Basım Yayın Dağıtım, Bursa.

Tanrıverdi, Pınar (2007). “*Gelir Dağılımı ve Vergilerin Gelir Dağılımı Üzerine Etkileri*”, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.

Tarı, Recep (2014). “*Ekonometri*”, Umuttepe Yayınları, Yayın No: 32, Kocaeli.

Tayyar, Ahmet Emrah (2011). “*Türkiye’de Gelir Dağılımı ve Makro Ekonomik Faktörlerin Gelir Dağılımı Üzerine Etkisi: Bir Ekonometrik Analiz*”, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.

Tecim, Burak Ali Han (2008). “*Kayıt Dışı Ekonomide Vergi ve Vergi Denetiminin Önemi*”, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.

Tozduman, Bora (2010). “*Finansal Serbestleşmenin Gelir Dağılımına Etkisi: Dünya ve Türkiye Deneyimleri*”, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.

Türk, İsmail (2008). *Kamu Maliyesi*, Turhan Kitabevi, Ankara.

Ulusoy, Ahmet (2007). *Maliye Politikası*, Mikro Yayıncılık, Trabzon.

Ulutürk, Süleyman ve Ersezer, Devrim (2005). “*Gelir, Gelir Dağılımı Yaklaşımları ve Devletin Rolü*”, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Maliye Araştırma Merkezi Konferansları 47. Seri.

Uzun, Ali Emin (2007). “*Türkiye’de Gelir Vergisi Ve Gelir Dağılımı*”, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.

Ünsal, Erdal (2011). *Makro İktisat*, İmaj Yayıncılık, Ankara.

Yıldız, Yakup ve Bedir, Serap ve Karabulut, Kerem (2013). “Türkiye’de Gelir Üzerinden alınan Vergi Oranlarının Değerlendirilmesi: Bir Anket Uygulamasının Sonuçları”, *Azerbaycan Vergi Jurnalı*, UDC 336.201:336.2 (560).

Yüce, Mehmet (2010). “Sosyal Devlet Anlayışı Çerçevesinde Türkiye’de Uygulanan Vergi Politikalarına Bakış”, *Akademik Araştırmalar Dergisi*, S: 45, s. 74.

www.mahfiegilmez.com/2013/02/temel-ekonomik-iliskiler-1.html, 26.04.2015.

www.mahfiegilmez.com/2013/09/gini-siseden-ckt.html, Gini Gişeden Çıktı, Gini Katsayıları, 23.03.2015.

www.birikimdergisi.com/guncel/krizin-gelir-dagilimi-etkileri, 26.04.2015.

www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1011, Gini Katsayıları Verileri, 23.03.2015.

www.kalkinma.gov.tr/Tuik-Verilerine-Gore-Uyumlastirilmis-GSYH, 05.03.2015.

www.gib.gov.tr/fileadmin/user_upload/VI/CVI/Tablo_63.xls.htm, Vergi İstatistikleri, 05.03.2015.

www.tcmb.gov.tr, Tasarruf Mevduatı Faiz Oranları, 05.03.2015.

